

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtktár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárk Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Gircz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 · VIII. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

TANULMÁNYOK

4 Ibolya Tibor

A fürdővíz, a gyerek és a lóláb, avagy miért és kinek probléma, ha a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében a Kúriához fordul

11 Garai Renáta – Márton-Béda Anikó

A szóbeli bántalmazás büntetőjogi és pszichológiai hatásai
Interjú egy klinikai szakpszichológussal

28 Tilki Katalin

A vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéses esetek – IV. rész

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

40 Huszár Julianna – Windt Szandra

Az online tér segítségével megvalósuló emberkereskedelemről
Gondolatok egy hágai workshopon elhangzottakkal kapcsolatban

HÍREK

55 Antali Dániel Gábor – Lászlóné Varga Dóra

Az ügyészség eszközei és lehetőségei a nyomozás során az időszerűség biztosítása érdekében

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

61 Somogyi Csilla

A sértetti jogok megjelenése az EJEB joggyakorlatában

71 Kiss Máté Jenő

Menekülés a párkapcsolati erőszak börtönéből – II. rész:
Az agresszor életére törő bántalmazottak cselekményének megítélése az angolszász jogrendszerekben

KÖNYVAJÁNLÓ

87 Válogatás a szakirodalomból

IBOLYA TIBOR*

A FÜRDŐVÍZ, A GYEREK ÉS A LÓLÁB, AVAGY MIÉRT ÉS KINEK PROBLÉMA, HA A LEGFŐBB ÜGYÉSZ A TÖRVÉNYESSÉG ÉRDEKÉBEN A KÚRIÁHOZ FORDUL

A jogerős határozatok megváltoztathatatlanságához és irányadó voltához alapvető alkotmányos érdek fűződik. A valódi (nem a napi politikai csatározásokban használt és elkoptatott) jogállamiság fogalmának lényeges tartalmi eleme, hogy a törvénynek egyértelműen meg kell határoznia, mikor támadható meg egy bírósági határozat rendes fellebbezteli jogorvoslattal, illetve, hogy a jogerőssé vált határozat megtámadására milyen feltételek alapján van lehetőség, és hogy mikor következik be az az állapot, amikor a jogerős határozat már semmiféle jogorvoslattal nem támadható [9/1992. (I. 30.) AB határozat indokolása, V.4. pont].

Ugyanakkor az anyagi igazság érvényesülésére éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot a jogrend, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvénsértő. Az igazságos és törvényes bírósági döntés érdekében azonban – miként arra az Alkotmánybíróság 9/1992. (I. 30.) AB határozata indokolásának V.4. pontjában rámutatott – további eljárási garanciát tartalmaz a jogrendszer: alkotmányos jogot a jogorvoslathoz. A jogorvoslathoz való jog azonban csak a rendes jogorvoslatra vonatkozik. Így az alkotmányos követelményt kielégíti az a szabályozás, amely az adott bírói (hatósági) döntés ellen a jogorvoslatot fellebbezés (rendes perorvoslat) útján lehetővé teszi [1320/B/1993. AB határozat indokolása, II.4. pont].

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy megengedhető lenne egy olyan szabályozás, amely a jogerős határozatok semmiféle korrekcióját nem tenné lehetővé. Más alkotmányos elvekből, értékekből – így a jogbiztonság követelményéből – egyértelműen levezethető a rendkívüli jogorvoslatok létének szükségessége. Hiszen előfordulhat – és mint látni fogjuk elő is fordul – az, „...*hogy [...] oly súlyosabb természetű kisiklás, elnézés, félreértés vagy helytelen jogi felfogás érvényesült egy jogerős ítéletben vagy intézkedésben, melyet a jog uralmának,*

* IBOLYA Tibor, büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes; címzetes egyetemi tanár, KRE ÁJK.

*a törvény szentségének elve, az igazságszolgáltatás magasztos szempontjából elhallgatni, helyreigazítás nélkül eltérni nem szabad...*¹.

Egyértelmű, hogy az ilyen elfogadhatatlan hibák orvoslásának lehetőségét indokolt a jogrendszeren belül megteremteni. A Be. ezen alapelvekre tekintettel határozta meg a rendkívüli jogorvoslatok rendszerét. Annak formái a következők: perújítás; felülvizsgálati eljárás; az alkotmányjogi panasz; jogorvoslat a törvényesség érdekében; jogegységi eljárás és az egyszerűsített felülvizsgálat.²

E rendszerben a *jogorvoslat a törvényesség érdekében* pótolhatatlan szerepet tölt be a más eszközzel nem támadható törvénysértések orvoslása terén. A 2000. március 1. napjától ilyen megnevezéssel létező rendkívüli jogorvoslat 2003. július 1-jétől él a jelenleg is hatályos szabályok szerinti tartalommal.

A jogalkotó szándéka szerint – miként az a 2002. évi I. törvény 224. §-ához fűzött miniszteri indoklásból kiolvasható – a törvényesség érdekében emelhető jogorvoslat célja nem az, hogy jogerős határozatok törvénysértő jellegét orvosolja, hanem az, hogy – a törvénysértések deklarálása révén – a joggyakorlat számára jogegységi funkciókat lásson el. A törvény ugyanakkor – az eljárásnak valós jogorvoslati jelleget kölcsönözve – lehetővé teszi a jogerős határozat *terhelt javára történő* megváltoztatását. Így a Kúria a büntetőeljárást megszüntetheti, enyhébb büntetést vagy intézkedést alkalmazhat, illetve ilyen határozat meghozatala érdekében a jogerős határozatot hatályon kívül helyezheti, ami a jogintézményt a *justizmord* elleni legerősebb eszközzé teszi. Amennyiben a megállapított törvénysértés a felsorolt módokon nem orvosolható, a rendkívüli jogorvoslati eljárás, a törvénysértés deklarálásán túl, más hatással az érintettekre nem lehet.

E rendkívüli jogorvoslat tehát egyaránt eszköze a jogegység előmozdításának és a más jogorvoslattal nem támadható törvénysértő jogerős határozatok orvoslásának. Érdemesnek tartom röviden bemutatni, hogy az utóbbi öt évben Magyarország Ügyészsége szempontjából ez hogyan érvényesült.

2017-ben a legfőbb ügyész 28 esetben jelentett be a Kúriánál a törvényesség érdekében jogorvoslatot. A bejelentett jogorvoslati kezdeményezések tárgya a következő volt:

- *a hivatali vesztegetést önként feltáró személy bűnösségének törvénysértő megállapítása, mely kérdést a Kúria felülvizsgálati eljárásban a tényálláshoz kötöttségre hivatkozva érdemben nem vizsgált;*
- a többszörös visszaesői minőség törvénysértő megállapítása (3 ügy);

¹ FINKEY Ferenc: A törvénysértés fogalma a büntető jogegységi perorvoslatban. In: ANGAL Pál (szerk.): *Magyar Jogi Szemle Könyvtára 30.* Pallas részvénytársaság, Budapest, 1924, 4.

² BODONY István: Rendkívüli jogorvoslatok. In: POLT Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez.* Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 1313.

- a különös visszaesői minőséget, valamint a pártfogó felügyeletet megállapító törvénysértő rendelkezések;
- külföldi ítélet kétszeres elismerése (5 ügy);
- külföldi ítélet törvénysértő elismerése, mert a cselekmény a magyar jog szerint nem bűncselekmény;
- a külföldi (osztrák) ítélet érvényének elismerése és a végrehajtás átvétele során a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának téves – a büntetés kétharmad részének kitöltése helyett háromnegyed, illetve négyötöd részének a kitöltését követő – meghatározása (3 ügy);
- a külföldi ítélet érvényének elismerése során a terhelt feltételes szabadságra bocsáthatóságának törvénysértő kizárása;
- a külföldi (osztrák) ítélet érvényének elismerése és a végrehajtás átvétele során a terhelt többszörös visszaesői minőségének törvénysértő megállapítása és a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának téves – a büntetés kétharmad részének kitöltése helyett háromnegyed részének a kitöltését követő – meghatározása;
- külföldi ítélet érvényének elismerése során a szabadságvesztés tartamának törvénysértő – a külföldi bíróság által kiszabott büntetésnél hosszabb – megállapítása;
- az ügydöntő határozat törvénysértő hatályon kívül helyezése (3 ügy);
- a várakozási idő meghosszabbítása mellékbüntetés mellőzésével összefüggő téves bírói indokolás;
- bizonyítási eszközök hatósági provokációra való hivatkozással történő kirekesztése;
- már nem létező próbára bocsátást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezése, a próbára bocsátás megszüntetése és halmazati büntetés kiszabása;
- a bírók kizárásával összefüggő 25/2017. (X. 17.) AB határozat téves értelmezésén alapuló hatályon kívül helyezés;
- az elítéléshez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülés időelőtti megállapítása;
- felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelésére vonatkozó rendelkezés törvénysértő hatályon kívül helyezése, mely törvénysértés kiküszöbölése különleges eljárásban nem történt meg;
- perújítási ügyben kizárt bíró eljárása;
- perújítási eljárás törvénysértő megszüntetése.

Az említett jogorvoslati indítványok közül az első kifejezetten a terhelt javára irányult és a vele szemben indított büntetőeljárás részbeni megszüntetését és büntetésének enyhítését eredményezte. A következő 16 pedig a terhelt büntetőjogi helyzetének kedvezőbbé tételét célozta. (Összesen 17 ügy a terheltek érdekében.)

2018-ban a legfőbb ügyész 11 esetben jelentett be a törvényesség érdekében jogorvoslatot. A bejelentett jogorvoslati kezdeményezések tárgya a következő volt:

- *a nyomozási bíró törvénysértő döntése, amellyel hatályon kívül helyezte a nyomozó hatóság házkutatást, motozást és lefoglalást elrendelő határozatát, valamint az ügyészség e határozatok ellen bejelentett panaszt elutasító döntését*³;
- a katonai ügyben hozott elsőfokú határozatnak a kizárási szabályok téves értelmezése miatt történt hatályon kívül helyezése;
- bírósági vezető hűtlen kezelés vádja alóli felmentése esetén a felmentés törvénysértő voltának deklarálása;
- fiatalkorú terhelt előzetes letartóztatását elrendelő határozatnak – a vádlói jogosultság téves értelmezése miatt történt – törvénysértő hatályon kívül helyezése;
- jogorvoslati indítvány az elkövető cselekményének pénzmosás helyett csalásként történő minősítése és különös visszaesői minőségének téves megállapítása miatt;
- a külföldi ítélet érvényének kétszeres elismerése miatt (3 ügy);
- a külföldi ítélettel kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának a törvényi előfeltételek hiányában hivatalból történő átvétele miatt;
- a külföldi ítélet érvényének elismerése során a terhelt többszörös visszaesői minőségét és a feltételes szabadságra bocsáthatóság kizártságának törvénysértő megállapítása miatt; valamint
- a terhelt többszörös visszaesői minőségének törvénysértő megállapítása miatt.

Az utóbb említett 7 jogorvoslati indítvány a terhelt számára kedvezőbb joghelyzet megteremtésére irányult és 6 esetben eredményesnek bizonyult. (Összesen 7 ügy a terheltek érdekében.)

2019-ben a legfőbb ügyész 18 esetben jelentett be a törvényesség érdekében jogorvoslatot, 10 esetben a terhelt érdekében. A bejelentett jogorvoslati kezdeményezések tárgya a következő volt:

- előkészítő ülésen a bűnösség beismerése esetén az ügyész által indítványozottnál hátrányosabb joghátrány kiszabása tilalmának megsértése (2 ügy);
- külföldi ítélet érvényének kétszeres elismerése (6 ügy);
- a specialitás szabályának megsértése elzárás büntetés kiszabásával;

³ Kúria Bt.II.357/2018/6. Az ügyben 2016. december 19-én tettek feljelentést személyes adattal visszaélés, kuruzslás és más bűncselekmények miatt a Magyarországi Szciantológia Vallási Egyesülettel szemben, ismeretlen tettes ellen. Az ügy a mai napig nyomozati szakban van folyamatban.

- összbüntetési ítéletben a feltételes kedvezményből kizárás, majd az összbüntetési eljárás ismételt lefolytatásának elutasítása;
- ügydöntő határozatban a közérdekű munka esetleges átváltoztatásáról adott téves tájékoztatás;
- perújítás és alapeljárás összeegyesítése;
- védő kizárására irányuló indítvány törvénysértő elutasítása;
- *előzetes döntéshozatali eljárás törvénysértő bírói kezdeményezése*;
- nyomozási bíró azon döntése, amellyel – óvadék letétbe helyezését követően – a terhelt letartóztatása helyett bünyügyi felügyeletet rendelt el;
- fiatalkorúak elleni eljárásban a tárgyalás előkészítése során a letartóztatás egyesbíró által történő fenntartása (2 ügy);
- bv. bírói eljárásban az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás mellett az állam késedelmi kamat megfizetésére kötelezése.

A jogorvoslati indítványok közül az elsőként említett 2 ügy a terheltek javára irányult és büntetésük enyhítését eredményezte. A külföldi ítélet érvényének kétszeres elismerése esetén a terheltekkel szemben indult újabb, külföldi ítélet érvényének elismerése iránt indult eljárás megszüntetésére; míg a specialitás szabályának megsértése, illetve az összbüntetési eljárás ismételt lefolytatásának elutasítása miatt az eljárások megismétlésére került sor.

A terhelt érdeke (és nem más!) jelent meg abban az ügyben is, ahol az előzetes döntéshozatali eljárás törvénysértő bírói kezdeményezése miatt fordult a legfőbb ügyész a Kúriához. Ez az ügy azonban utóbb a törvénysértő határozatot hozó bíró aktivizmusa miatt nem kívánt színezetet kapott. A konkrét ügy ugyanis arról szólt, hogy egy kisebb tárgyi súlyú bűncselekményt Magyarországon elkövető, szabadlábbon védekező külföldi vádlottal szemben az ügyészség pénzbüntetést indítványozott a vádiratában, azonban a vádlott az előkészítő ülésen nem jelent meg, saját országában elköltözött addigi lakcíméről. Erre az adekvát bírói intézkedés az lett volna, hogy jogsegély keretében próbálja tisztázni a vádlott új lakcímét, esetleg felhívja az ügyészt, hogy kíván-e indítványt tenni a vádlott távollétében történő eljárásra. A bíró azonban nem ezt tette, hanem az előtte folyó eljárás ürügyén, az ügy kimenetelét nem érintő, az ügy tárgyával össze nem függő kérdéseket tett fel az Európai Unió Bíróságának, amelyek leginkább a saját sérelmeivel voltak összefüggésbe hozhatók (például függetlennek tekinthető-e a bíró, ha egy csoportvezető ügyész fizetése magasabb a csoportvezető bíró fizetésénél). Tette ezt úgy, hogy tudta; az Európai Unió Bíróságához fordulása miatt az előtte lévő ügyben az eljárást fel kell függesztenie, mit sem törődve azzal, hogy ezzel a vádlott a szükségesnél hosszabb

ideig áll majd büntetőeljárás hatálya alatt, ami egyébként a tisztességes eljárás követelményének sem felelt így meg. A Kúria Bt.III.838/2019/11. számú ítéletében a legfőbb ügyész álláspontját elfogadva megállapította a törvénysértést.⁴

2020-ban és 2021-ben a legfőbb ügyész 14 esetben nyújtott be a törvényesség érdekében jogorvoslatot, ezek közül 9 volt a terhelt érdekében benyújtottnak tekinthető. Az egyik ilyen indítvány azért került benyújtásra, mert egy tagállami ítélet megfeleltetése során az eljáró bíró, aki egyébként azonos az előző példa bírájával, *a kiszabott szabadságvesztés tartamát törvénysértően súlyosan – 4 év 6 hónap helyett 14 évben – állapította meg, ami kirívó justizmordot eredményezett.* A Kúria természetesen ebben az esetben is elfogadta a legfőbb ügyész álláspontját.⁵

Az elmúlt öt évben benyújtott 71 jogorvoslati indítvány közül tehát 43 célozta – a törvénysértés deklarálásán túl – a terhelt számára kedvezőbb döntés meghozatalát olyan törvénysértő határozatok esetében, amelyek más módon nem voltak támadhatók. Ehhez képest most az előbbi esetek bírása az OBT tagjaként azt követeli – az Amnesty International Magyarországgal, az Eötvös Károly Intézettel és a Magyar Helsinki Bizottsággal uniszónóban és eredményesen, hisz a követelésből „mérőöldkő” lett – hogy a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében ne fordulhasson a Kúriához akkor sem, ha a bíró törvénysértő módon kezdeményezi az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárását. Sőt, miután az OBT eredményes nemzetközi lobbitevékenységének következtében a kormány az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény módosítását ilyen irányban kezdeményezte, most azt követeli, hogy a Kúria Bt.III.838/2019/11. számú ítéletéről maga a Kúria közölje, hogy az semmis, azt a továbbiakban nem tekinti követendő gyakorlatnak.⁶ Magyarul: a jövőben bármely bírósági ügy bírása bármilyen, az ügy megítélése szempontjából teljesen inadekvát ürüggyel az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárását kezdeményezheti, amellyel a magyar igazságszolgáltatást – a csatlakozási szerződéssel ellentétesen – teljes egészében az EU protektorátusa alá helyezi.

Legalább ennyire érdekes fejlemény az is, hogy a – szintén a Bizottság nyomására – már elfogadott és 2023. január 1-jétől alkalmazandó Be.-módosítás a közhatalom gyakorlásával vagy közvagyon kezelésével kapcsolatos kiemelt bűn-

⁴ EBH 2019.B.22. szám alatt közzétett döntés.

⁵ Kúria Bt.III.1.105/2021/9. számú ítélete.

⁶ F. SZABÓ Emese: „Nem csak az eszük, a szívük is a helyén lesz”. Vasvári Csaba bíró az igazságszolgáltatás tervezett átalakításáról. *Magyar Narancs*, 2023. február 9. <https://magyar-narancs.hu/belpol/nem-csak-az-eszuk-a-szivuk-is-a-helyen-lesz-256132>

cselekmények esetén⁷ eleve kizárja a legfőbb ügyész ilyen hatáskörét.⁸ Történt ugyanis, hogy az Európai Bizottság mint *politikai testület*, azt vélelmezve, hogy Magyarország Ügyészsége mint az igazságszolgáltatás *szakmai* közreműködője *potenciális* terhelteket véd, nyílt nyomásgyakorlással elfogadtatott egy jogszabályt, ami azt teszi lehetővé, hogy *valódi* terheltekkel szemben, a többi terhelthez képest *hátrányosan megkülönböztető módon* lehessen eljárni, hisz ami az „átlagos” terhelteket megilleti – justizmord esetén a Legfőbb Ügyész fellépése az érdekükben – az számukra nem lehetséges. Tették mindezt a jogállamiságra hivatkozva úgy, hogy az eredeti Be.-módosítás ezt a kitételezt nem tartalmazta, azt csak utólag, a még ki nem hirdetett törvény Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálata tárgyában hozott Alkotmánybírósági határozat⁹ kihirdetése után csempészték bele. Ennek köszönhetően, ha a jövőben bárki, akár egy utcáról beesett politikai aktivista, az ügyészség 98 százalékos váderedményességgel alátámasztott szakmai álláspontját nem elfogadva, *a bűnösség vélelme alapján* bizonyos konkrétan felsorolt bűncselekmények miatt vádindítványt nyújt be valaki ellen, és őt a bíró súlyos hibát elkövetve akár életfogytiglani szabadságvesztésre ítéli, akkor az a jogerőssé vált ítélet immár nem támadható a justizmordok ellen bizonyítottan leghatékonyabb jogi eszközzel.

A szándékot értjük, a módszer finoman szólva sem elegáns, a zászlóvivő személyes érdeke nyilvánvaló. Tisztelt Európai Bizottság! Biztosan így kell jogállamot építeni?

⁷ 2017. évi XC. törvény (Be.) CV/A. fejezet.

⁸ Be. 817/V. § (2) bek.

⁹ 28/2022. (XI. 8.) AB határozat.

GARAI RENÁTA – MÁRTON-BÉDA ANIKÓ*

A SZÓBELI BÁNTALMAZÁS BÜNTETŐ- JOGI ÉS PSZICHOLÓGIAI HATÁSAI

INTERJÚ EGY KLINIKAI SZAKPSZICHOLÓGUSSAL

TÍZ ÉVES A KAPCSOLATI ERŐSZAK BÜNCSELEKMÉNY TÉNYÁLLÁSA

A családon belüli erőszak büntetőjogi szankcionálására korábban is rendelkezésre álltak különböző lehetőségek, viszont a jogalkotó markáns szemléletváltását tükrözi, hogy a kapcsolati erőszak önálló bűncselekményi tényállásként került be a 2013. július 1. napjától alkalmazandó 2012. évi C. törvénybe (a továbbiakban: Btk.). A deliktum 2023 nyarán a tizedik születésnapját „ünnepelhette”; így bizonyára sokakat foglalkoztat a kérdés, hogy miként jellemezhető a sui generis bűncselekményi tényállás joggyakorlata, hogyan „csapódik le” mindez a köztudatban, a jogalkalmazók, az áldozatok és az elkövetők mindennapjaiban.

A bűncselekmény által életre hívott pozitívumok megélése és a negatívumok orvoslása nemcsak kötelessége, hanem mindennapi feladata és kihívása is az ügyészségeknek. Az Országos Kriminológiai Intézet által a tárgykörben lefolytatott kutatások megkezdése óta folyamatosan konzultálunk a szakterület felelőseivel, akikkel – összehangolt munkafeladatok által – a gyakorlati dilemmák értékelő elemzése, valamint az információáramlás kiszélesítése révén próbáljuk új alapokra helyezni Magyarország Ügyészsége (valamennyi főügyészség és járási ügyészség), az OKRI és a Legfőbb Ügyészség együttműködését. Szakmai egyeztetéseink folyamatában az ország egymástól távoli pontjain is úgy dolgozunk és haladunk a közös cél felé, hogy mindannyian hiszünk a családok és a kiskorúak oltalmának szükségességében. Utasítások, állásfoglalások és iránymutatások kiadására került sor, felsőbb bírósági döntések születtek a tárgykörben, a Kúria

* GARAI Renáta PhD, LL.M., tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet;
MÁRTON-BÉDA Anikó, ügyész, Nyíregyházi Járási Ügyészség.

is többször reagált a bűncselekmény egyes kérdéseire, ráadásul az országos teljes lefedettséggel több évet érintően vizsgált jogerős ítéletek tanulságai, illetve a feljelentést elutasító, nyomozást megszüntető határozatok megdöbbentő tartalmi ugyancsak ismertek.¹ Mindezek tükrében felmerülhet a kérdés, hogy akkor mi okozza a nehézséget még 2023-ban is? Miért ennyire kaotikus a kapcsolati erőszak joggyakorlata és hogyan lehetne változtatni a helyzeten? Kitől és milyen segítséget kaphatnak az ügyészségek? Hogyan érhető el, hogy az ország minden vármegyéjében azonos vágányon haladjanak ezek a büntetőügyek?

Nemcsak a sértetteket illeti különleges bánásmód, hanem magának a bűncselekménynek a különlegessége is megmutatkozik abban, hogy ahhoz közvetlenül kapcsolódhat büntető eljárásjogi (letartóztatás) és polgári nemperes (távoltartás) jogintézmény, emellett számtalan esetben folyik párhuzamosan gyámhatósági eljárás vagy polgári per is (házassági bontóper, gyermekelhelyezés, szülői felügyelet- és tartásdíj megállapítása stb.). Az ügyészi szervezet szempontjából tehát nem csak a büntetőjogi szakágnak van feladata, ezen a területen a főügyészségek közjogi szakágának ugyancsak kiemelt szerep jut.

Jelen tanulmányban azt szeretnénk bemutatni valamennyi ügyész kollégánk számára, hogy az elmélet és a gyakorlat csak összekapaszkodva, egymásra támaszkodva érhet el eredményt. Arra is felhívjuk a figyelmet, hogy mennyire fontos ismerni és nyomon követni más szerzők egy-egy témában írt gondolatait, vizsgálati vagy kutatási eredményeit stb., mert azok nemcsak megkönnyíthetik az ügyészi munkát, hanem időt és energiát takaríthatnak meg amellelt, hogy magabiztosabbá teszik a jogalkalmazást. Az alábbiakban a főbb sarokpontokat kiemelve mutatjuk be a kapcsolati erőszak bűncselekményét és a legfrissebb kriminálstatisztikai adatokat, ugyanakkor jelen keretek között a szóbeli bántalmazást tárgyaljuk bővebben egy klinikai szakpszichológus gondolataival ötvözve.

A BŰNCSELEKMÉNYI TÉNYÁLLÁS LÉNYEGE

A kapcsolati erőszak önálló bűncselekményként történő megfogalmazása régóta váratott magára. A hatályos Btk. kodifikációs folyamatában a családon belüli erőszak körében előforduló valamennyi cselekményre igyekeztek kiterjeszteni a figyelmet, különös tekintettel a tettegességig ugyan nem fajuló, de a hozzátartozók számára pszichés terheléssel járó magatartásformákra.

¹ Lásd például Magyarország Ügyészsége intranetes tartalmait, továbbá Garai Renáta: A kapcsolati erőszak szövődményei – egy nővum hatása és joggyakorlata. Doktori (PhD) értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2021. https://ajk.kre.hu/images/doc2021/doktori/Garai_Renata_PhD_disszertacio.pdf

Az (1) bekezdés a) és b) pontjaiban foglalt alakzatok szubszidiárius jellegük-ből adódóan csak akkor nyerhetnek értékelést, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, emellett azok magánindítványra üldözendők és vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők. E körben a jogalkotó az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartásokat, valamint a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javak elvonását szankcionálja, amellyel az elkövető a sértettet súlyos nélkülözésnek teszi ki. Minden jogszabályhelyet a maga teljességében kell vizsgálni, vagyis itt leginkább arra kell odafigyelni, hogy a Btk. 212/A. § (1) bekezdésében foglaltaknak kizárólag addig van relevanciája, amíg az elkövető viselkedése megreked ezeken a pontokon, tehát fizikai erőszak alkalmazására egyáltalán nem kerül sor.

A jogalkotó legfontosabb üzenete, hogy a tettegesség szintjét el nem érő egyes magatartások az (1) bekezdésbe sorolandók, ahol a sértettek dönthetnek a büntetőeljárás megindítása kérdésében, míg akik szintet lépve, a szóbeli bántalmazáson túlmutató cselekményeket is elkövetnek, az officialitás szigorának hálójában hivatalból üldözendő bűncselekményt valósítanak meg. A Btk. 212/A. § (2) bekezdése szerint ugyanis aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban közös háztartásban vagy egy lakásban élő egyeneságbeli rokona (szülő, nagyszülő, dédszülő; gyermek, unoka, dédunoka), egyeneságbeli rokonának házastársa vagy élettársa (menye, veje stb.), *örökbefogadó*/nevelőszülője (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), *örökbe fogadott*/nevelt gyermeke (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is), testvére, testvérének házastársa vagy élettársa (sógora, sógornője), házastársa, élettársa, bejegyzett élettársa, volt házastársa, volt élettársa, házastársának vagy az élettársának egyeneságbeli rokona (anyósa, apósa, házastárs/élettárs gyermeke, unokája stb.), házastársának vagy az élettársának testvére (sógora, sógornője), gondnoka, gondnokoltja, gyámja, gyámoltja sérelmére rendszeresen:

- könnyű testi sértést;
- tetteges becsületsértést;
- a súlyos testi sértés alapesetét;
- a könnyű testi sértés minősített eseteit (aljas indokból vagy célból, védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére, illetve a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére);
- személyi szabadság megsértésének alapesetét; vagy
- kényszerítést

követ el, a kapcsolati erőszak büntettét megvalósítva három évig, vagy egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ezen a ponton tehát már

nem lehet bizakodni abban, hogy a megfélemlített családtag úgysem terjeszti elő a magánindítványt, ahogyan nem kell hozzá más, vagy súlyosabb bűncselekmény megvalósulása sem.

A JOGGYAKORLAT SZÜLTE STATISZTIKA ÉS ANNAK HÁTTERE

1. táblázat: A Btk. 212/A. §-a szerinti kapcsolati erőszak regisztrált bűncselekményszáma 2013–2022

Vármegye	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Össz.
Főváros (Budapest)	0	16	39	67	87	83	75	79	107	135	688
Baranya	0	0	1	5	4	3	8	14	17	23	75
Bács-Kiskun	0	23	19	32	33	22	16	35	32	21	233
Békés	0	1	2	5	4	4	3	17	17	13	66
Borsod-Abaúj- Zemplén	0	11	52	37	36	31	56	89	98	82	492
Csongrád-Csanád	2	9	22	30	19	24	23	57	53	56	295
Fejér	0	6	4	14	12	14	25	19	30	34	158
Győr-Moson- Sopron	0	2	6	1	33	15	20	31	37	38	183
Hajdú-Bihar	0	2	11	22	17	8	4	16	12	27	119
Heves	0	6	8	4	10	9	6	16	14	19	92
Jász-Nagkun-Szolnok	0	10	13	19	17	12	12	14	23	25	145
Komárom-Esztergom	0	0	3	2	1	5	7	46	17	15	96
Nógrád	0	5	18	9	3	6	6	18	15	20	100
Pest	1	15	26	47	49	38	50	61	69	81	437
Somogy	0	3	6	16	7	9	16	26	39	36	158
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1	32	65	54	46	19	33	44	71	75	440
Tolna	0	8	14	20	5	14	8	19	42	13	143
Vas	0	0	2	1	3	0	8	16	19	17	66
Veszprém	0	4	3	4	7	18	15	27	34	22	134
Zala	0	5	10	1	3	4	1	5	8	8	45
Országhatáron kívüli/ egyéb	16	0	0	1	0	1	0	1	3	1	23
Összesen	20	158	324	391	396	339	392	650	757	761	4188

Forrás: Bűnügyi Statisztikai Rendszer (BSR)

A hozzátartozói státuszból adódóan számtalan családtag sértetté válhat, miként a fentiekből láthatóan megannyi elkövetési magatartást a kapcsolati erőszak hatósugarába vonta a jogalkotó. Családon belüli erőszak esetén legtípikusabb más testi épségének vagy egészségének megsértése (gyógyulási időtartamtól függően könnyű vagy súlyos testi sértések), ahogyan a tetteges becsületsértés, a személyi szabadság megsértése és a kényszerítés is a bántalmazók repertoárját képezi. A bűncselekményi tényállásban foglaltak alapján egy viszonylag magasabb elkövetésszámot vetítenénk előre, hiszen ennyiféle sértett és elkövetés-forma ezt irányozná elő. A Btk. 2023. július 1. napján történt hatálybalépésére figyelemmel a II. félévet jóindulattal tekinthetjük „próbaüzemnek”, ám a

következő évek vármegyékre bontott statisztikai adatait a tényállás ismeretében aligha értjük meg.

A bűnözés összetett jelenség, melynek kapcsán pontosan tudjuk, hogy annak kizárólag az ismertté vált része jelenik meg a statisztikában, ami viszont csak kisebb hányadát képezi az össz-bűnözésnek. A látenciában maradó ügyek arányának becslése során a jelenséget *„tengerben úszó jéghegyhez szokták hasonlítani, ahol az ismertté vált cselekmények képezik a jéghegy csúcsát, míg a rejtve maradtak teszik ki a hegy nagyobb, víz alatti részét”*.²

A büntetőeljárás legrosszabb pozíciójú résztvevője az áldozat, így a rendőrség szempontjából kiemelten fontos a személyük és szerepük, a velük való bánásmód, a kezelés, a hozzáállás.³ A látencián kívül az alacsony ügyszámok okai nagymértékben a minősítési hibákban keresendők. Az iratvizsgálatokból kiderült ugyanis, hogy a sértettek által elmondott többszöri bántalmazások miatt indult nyomozásokat nem kapcsolati erőszak, hanem a régről megszokott bűncselekményi tényállások (tipikusan testi sértés, garázdaság, zaklatás stb.) alapján rendelték el. További problémaként gyűrűzött be, hogy néhány kivételtől eltekintve a nyomozó hatóságok általi helytelen minősítéseket sem az ügyészségek, sem a bíróságok nem korrigálták; emellett számottevő eljárás törvénysértő megszüntető határozattal fejeződött be, hiszen a rendőrségek magánindítvány előterjesztését követelték meg egy hivatalból üldözendő bűncselekmény esetén; de amikor ez rendelkezésre állt, akkor is készítettek egy magánindítvány-hiányos megszüntető határozatot, az ügy pedig az irattárba került (emiatt is fontos az előzménykutatás).

Ezen túlmenően említhető, hogy az eljáró hatóságok nem vették észre/nem minősítették további bűncselekmények megvalósulását (kapcsolati erőszak a gyermekek sérelmére is, kiskorú veszélyeztetése, magánlaksértés, hamis tanúzásra felhívás, személyes adattal visszaélés, rongálás, szexuális bűncselekmények stb.), így a halmazati büntetések kiszabása ugyancsak elmaradt. Ilyen és ehhez hasonló hibák és hiányosságok tűzdeltek az elmúlt tíz év joggyakorlatát, melynek eredményeiről – a pozitív irányú elmozdulásában bízva – majd az utóvizsgálat lefolytatását követően számolhatunk be.

² BARABÁS Andrea Tünde: Áldozattá válás. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYÖK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Kriminológia rovat, rovat szerkesztő: BARABÁS Andrea Tünde), 2022. <http://ijoten.hu/szocikk/aldozatta-valas>

³ BARABÁS Andrea Tünde: Kriminológia és rendészet. *Magyar Rendészet*, 2015/4., 30. <http://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3641/2924>

2. táblázat: Rendőri eljárásban kapcsolati erőszak bűncselekményben regisztrált elkövetések és sértetté válások száma az ENYÜBS 2019-2022. évi adatai alapján

Elkövetések száma				
Elkövető neme	2019	2020	2021	2022
Férfi	256	436	534	584
Nő	6	37	28	20
Összesen	262	473	562	604
Sértetté válások száma				
Sértett neme	2019	2020	2021	2022
Férfi	32	68	83	60
Nő	361	584	686	697
Összesen	393	652	769	757

Forrás: ORFK

A kriminálstatistikai adatok⁴ láttatják, hogy a családon belüli erőszak sokszor végtelen spiráljában alapvetően férfiak az elkövetők, de a látencia mértéke esetükben sem jósolható meg. A nők (édesanyák, nagymamák, leánygyermek, lánytestvérek stb.) mellett gyakran fiúgyermek és felnőtt férfiak (édesapák, nagypapák, fiúgyermek, fiútestvérek stb.) válnak áldozattá, csak talán ők még kevésbé beszélnek róla, vagy talán jobban szégyellik, hogy ilyen helyzetbe kerültek. A párkapcsolatokban és a családfenntartásban vélhetően máig tartja magát a nézet, miszerint a férfi azon szikla a hullámverésben, akinek semmi sem árt, ezáltal kevesen hajlandók engedni, hogy erejük képét sebezhetőnek tartsák. Az agresszortól szenvedő gyermekeknel a családon belüli erőszak egészen más minőséget képvisel, mert szó szerint a szüleiktől függenek, ezáltal ha akarják, sem tudják kiszabadítani magukat a helyzetből.⁵ A kegyetlen szavaknak sokkal nagyobb hatalma van a gyermek fejlődésében, mint gondolnánk; a degradáló megjegyzések és lekicsinylő bírálatok nagyon negatív üzeneteket hordoznak számukra. Különösen káros, ha a gyermek külsejét, intelligenciáját, képességeit vagy éppen emberi értékeit gyalázzák, még akkor is, ha a szülő ezt viccelődéssel próbálja „elűtni”. Egy kisgyermek nem tud különbséget tenni igazság és tréfa,

⁴ Az Egységes Nyomozhatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) egy követő jellegű statisztikai rendszer, amelyben az adatokat a nyomozás lezárását követően regisztrálják, ennek megfelelően azok nem a bűncselekmény elkövetésének, hanem a statisztikai rendszerbe történő bekerülésének időpontját tartalmazzák.

⁵ Das Online-Familienhandbuch wird herausgegeben vom Staatsinstitut für Frühpädagogik und Medienkompetenz (IFP): Häusliche Gewalt. *Familien Handbuch*, 3 März 2022. <https://www.familienhandbuch.de/familie-leben/schwierige-zeiten/konflikte/Haeusliche-Gewalt.php>

fenyegetés és jópofaság között. Ha sokat bántják kisebb korában, akkor felnőttként sem fogja megérteni a viccet, minden tréfás megjegyzést szó szerint fog értelmezni és a személye elleni támadásnak fog vélni.⁶ A normalitás talaján élő, ép személyiséggel és erkölcsi tartással rendelkező ember mindig elgondolkodik azon, hogy családi szeretetközösségben hogyan jöhetnek létre ilyen helyzetek, de persze a kiváltó okokat ismerjük többnyire. A koronavírus-világjárvány idején még inkább fókuszba került a családon belüli erőszak jelensége, amelyben egyéb tényezők mellett szerepet játszik az alkohol- és drogfüggőség is, de leginkább a bántalmazó személyiségjegyeinek van jelentősége. Mindenképpen sajnálatos, hogy a terheltek egy része korábban (főként gyermekkorban) maga is bántalmazásokat szenvedett el, de az nem vitatható, hogy a tetteinkért felnőttként vállalnunk kell a felelősséget, és ők minden egyes alkalommal tudatos döntést hoznak a hatalom gyakorlása és a bántalmazás mellett. A gyermekkorban megélt abúzus generációk közötti átadásában a minta megtörésében rejlik a kulcs, viszont az egyéb megoldási módok megtalálásában sokakat pszichiátriai betegségek, személyiségtorzulások, pszichopátia vagy szociopátia korlátoz abban, hogy ne erőszakkal, hanem másként is tudjanak kapcsolódni embertársaik irányába.⁷

NEM CSAK A TESTNEK FÁJHAT

A kezdetektől begyűrűző és korántsem egységes gyakorlat azzal szembesítette az ügyészeket, hogy a Btk. 212/A. § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott kapcsolati erőszak vétsége vonatkozásában jócskán merülnek fel jogértelmezési nehézségek; itt ugyanis azt kell megítélni, hogy az agresszor viselkedése kimeríti-e az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó magatartást, amelynek ezzel együtt erőszakosnak is kell lennie. De mi lehet olyan erőszakos magatartás, amely nem minősül könnyű testi sértésnek, illetve tetteges becsületsértésnek sem – merült fel a kérdés már 2013-ban. Válaszként (teljesen logikus módon) rögzítésre került, hogy a törvényi tényállás alapesete – a Btk. értelmező rendelkezésére is figyelemmel – a kapcsolati erőszak (1) bekezdésében felsorolt passzív alanyok vonatkozásában kifejtett dolog elleni, illetve pszichikai erőszak esetén látszik megállapíthatónak.⁸

⁶ FORWARD, Susan: *Mérgező szülők*. Háttér Kiadó, Budapest, 2000, 142.

⁷ KUNDRÁK Villő: Miért bántalmaz a bántalmazó? Interjú Reményiné Csekeő Borbálával. <https://jogpszichologia.hu/blog/pszichologia-3/post/miert-bantalmaz-a-bantalmazo-interju-remenyine-csekeo-borbalaval-106>

⁸ Legfőbb Ügyészség, Nf.6112/2013/28.

Az érzelmi bántalmazás a léleknek fáj, olykor elviselhetetlenebb, mint egy hajhúzás, ütés vagy rúgás. Minden olyan viselkedést magában foglal, amely az elutasítás, megaláztatás és értéktelenség érzését kelti, ezáltal a „pszichoteror” mentálisan teszi tönkre áldozatát.⁹ Amint a katolikus szertartás szerinti szentmise bevezetőjében mondjuk, amikor „gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással” bántunk másokat, az bizony a mi vétünk, a mi igen nagy vétünk. Számtalanszor hallani bántalmazottaktól, hogy a gyerekek miatt nem válnak el, holott ha ők is tanúi az erőszaknak, a felnőttek azt tanítják részükre, hogy a konfliktusokat (csak) erőszakkal lehet megoldani, a bántalmazást pedig minden körülmények között el kell viselni. A bűncselekményi tényállás megalkotásával a magyar jogalkotó is kőbe véste, hogy a családon belüli erőszak a testi és/vagy érzelmi integritás megsértésére irányul, amely az erkölcsi és a büntetőjogi határokat egyaránt átlépi.¹⁰

Az emberi méltóság a személyiségi jogok „anyajoga”, így valamennyi más, konkrét személyiségi jognak az eredője.¹¹ Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint „[a]z emberi méltóság minden tárgyi jog megalkotásánál és alkalmazásánál a legfőbb alkotmányos vezérlő elv, az alkotmányos alapjogok, értékek és kötelezettségek rendszerének a tényleges alapja. Az alapjogoknak anyagi tartalma van, és ez a tartalom az emberi méltóságból ered. Az egyes alapjogokat kifejezetten az emberi méltósággal, mint »anyajoggal« összefüggésben, azzal együtt, arra tekintettel kell értelmezni”¹². Az Alkotmánybíróság az ember életét és méltóságát egységben szemléli, ami azt jelenti, hogy az ember társadalmi és biológiai dimenziójához fűzhető jogok nem választhatók külön.¹³ Az emberi méltósághoz való jog egyúttal a természetes személyek autonómiáját jelenti, vagyis az önrendelkezésüknek egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja van, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá”.¹⁴ Az emberi méltósághoz való jog tehát az élethez való joggal egységben minden más alapjog korlátozásának abszolút határa, a lényeges tartalomon belül az érinthetetlen lényeg.¹⁵

⁹ Gewalt gegen Kinder und Jugendliche. Stadt Wien, <https://www.wien.gv.at/menschen/kind-familie/krisen/gewalt.html>

¹⁰ Häusliche Gewalt: Die Gewaltspirale in der häuslichen Gemeinschaft. *Anwalt.org*, 3 Juli 2023. https://www.anwalt.org/haeusliche-gewalt/#Definition_fuer_haeusliche_Gewalt

¹¹ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

¹² 37/2011. (V. 10.) AB határozat, ABH 2011, 225, 244.

¹³ 37/2011. (V. 10.) AB határozat, ABH 2011, 411.

¹⁴ 32/2021. (XII. 20.) AB határozat; 3004/2020. (II. 4.) AB végzés.

¹⁵ KOLTAY András: Az emberi jogok, az emberi méltóság és az alkotmányos rend védelme

Az Alaptörvényben is rögzített sérthetlenség szem előtt tartása mellett következőket az Alkotmánybíróság gyakorlatának legfőbb alapvetése: a véleménynyilvánítás szabad, ugyanakkor annak határvonala – a közéleti viták során is – mindenkor az emberi méltóság védelme. Véleményünk megfogalmazása semmiképpen nem járhat az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának sérelmével, így az érintett személy emberi státuszának súlyos becsmérlésével. A bűncselekmény szófordulatára tekintettel érdemes megjegyezni: az Alkotmánybíróság úgy fogalmazott a közelmúltban, hogy „súlyosan sértő”-nek, illetve „ki-
fejezőmódjában indokolatlanul bántó”-nak minősíthető a közlés, ha az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sérti, illetve ha egyébként öncélúan a méltóság megsértésére irányul.¹⁶ A Kúria azt emelte ki, hogy a becsület csorbítására alkalmas cselekmény – a tetteges bántalmazás körén kívül eső – minden olyan gesztus, illetve sértő mozdulat, ütésre emelt kéz, lökdösődés, amely az elkövetőnek a sértett irányában tanúsított megvető, lealacsonyító értékítéletét fejezi ki.¹⁷ Kétségtelenül van igazság abban, hogy a tetteges bántalmazásnak vannak vagy lehetnek látható jelei (és ezáltal bizonyítékai), míg a szóbeli/érzelmi bántalmazás jogalkalmazói szempontból megfoghatatlan és ingoványos terület. A családok mindennapi életében megannyi interakció történik, így az agresszió megszgyén előfordul – nem feltétlenül tettegességben megnyilvánuló – viselkedések felismerése és büntetőjogi becsatornázása speciális tudást igényel.

Az egyik tanácsadó szakpszichológus véleménye szerint a sok formát és álarcot öltő érzelmi bántalmazás támadó vagy sértő szavakat takar, de a szidalmazás a szóbeli erőszaknak csupán a legnyilvánvalóbb formája.¹⁸ A bűncselekmény (1) bekezdésébe tartozó magatartások skálája befoghatatlanul széles, ahhoz érzelmi zsarolások, fenyegetőzések, rejtett manipulációk, nyílt dühkitörések, folyamatos ellenőrzés és kontroll, illetve alattomoság társul, míg a mérleg másik oldalán titkolózás övezi, majd az önbecsülés elvesztése következik be. Egy idő után már nincsen konkrét konfliktus, csak bántalmazás van. Ellenkezés, leszólás, mellébeszélés, csúfolás, gúnyolódás, parancsolgatás, ítékezés és retorziók hálójában élnek ezek a családtagok, holott a kölcsönösségen alapuló kapcsolatokhoz nemcsak erős önbizalomra, hanem az élet folyamába vetett mély bizalomra is szükség van. A bántalmazó és az áldozat vilásképe láthatóan tel-

a magyar médiaszabályozásban. In *Medias Res*, 2012/1., 37. http://real.mtak.hu/102790/1/cikk_9_Koltay.pdf

¹⁶ 6–7/2021. (II. 19.) AB határozatok.

¹⁷ 17/2017. Büntető elvi határozat.

¹⁸ GÁTI Szilvia: Szóbeli erőszak a párkapcsolatban. <https://www.reikonpszichologia.hu/szo-beli-bantalmazas-parkapcsolat>

jesen eltérő: az egyikük uralomra, másikuk pedig kölcsönösségre és együttműködésre törekszik. A szakember kiemeli azt is: minél erősebb az önbizalmunk, annál inkább belátjuk, hogy a másoktól eltúrt lebecsülés önmagunk lebecsülésével egyenlő. Az áldozat saját benyomása helyett inkább hisz abban, amit a párja állít róla és a kapcsolatról, s mert felelősséget érez, gyakran magában keresi a hibát és még a (szülő)társa viselkedéséért is vállalja a felelősséget. Zavarodottságot és frusztrációt él meg, mert hiába próbál kommunikálni vagy változtatni, az nem vezet sehová. És hogy miért nem tesz feljelentést, miért nem kéri a hatóságok segítségét? Mert a bántalmazottak őszintén reménykednek abban, hogy minden jobbra fordul, és ezért szinte bármit képesek megtenni. A szóbeli erőszak áldozatai gyakran éreznek szomorúságot és félelmet, amikor viszont felismerik, hogy a bántalmazó más elvek alapján szemléli a világot és mindent az uralkodás jegyében tesz, elkerülhetetlenül mély megdöbbenést és fájdalmat élnek át. Ilyen előzmények miatt van szükségük külső segítségre, hogy érzéseiket feldolgozva legyen erejük megtenni a soron következő lépéseket.¹⁹

A verbális erőszakot nemcsak fenyegetésre használják, hanem arra is, hogy ezzel valamit tegyenek és végrehajtsanak, így a nyelv valóságot teremt. Szoros kapcsolat van a szóbeli és a fizikai erőszak között, és továbbra sem világos, hogy a kettőt milyen mértékben lehet különválasztani. Amikor a szavak már nem elegendők egy személy önbecsülésének megtöréséhez, a dominanciára törekvő személyek fizikai erőszak alkalmazásával igyekeznek bebiztosítani pozíciójukat. A fizikai erőszakkal ellentétben a verbális erőszak sokkal inkább rejtve marad, a másik különbség pedig az, hogy míg a fizikai erőszakot valakinek tulajdonítják, addig a verbális erőszakot gyakran az áldozat érzékenységeinek tudják be.²⁰

A szavak nélküli, ún. nonverbális megnyilvánulások azon jelzéseinket fedik le, amelyeket túlnyomórészt tudtunkon és szándékunkon kívül mások felé küldünk. Fontos persze, hogy „mit” mondunk, de talán még fontosabb, „ahogyan” mondjuk. Ilyenek például a mimikai jelzések (szemöldökráncolás), a tekintet (szemlesütés), a gesztusok (vállrándítás), a testtartás (keresztbe font karok), az egymástól tartott távolság mértéke (óvatos hátrálás), de ide tartoznak a beszéd olyan jellemzői is, mint a hangsúly (dühös nyomatékosítás), a hangszín (magasabb hang a kedvesség jeleként) vagy a szünetek beiktatása (tétovázás) stb.²¹ Ügyésként szükséges tudnunk, hogy az emberi közlés nem egészen 30 százaléka

¹⁹ Uo.

²⁰ SCHINDLER, Insa: *Beleidigungen als verbale Gewalt. Ein Diskurs über ihre sprechakttheoretischen Formen und Funktionen*. GRIN Verlag, München, 2015. <https://www.grin.com/document/351995>

²¹ Lexiq: Nonverbális. <https://lexiq.hu/nonverbalis>

történik verbális úton, az összes többi az arc, szem, fej, kéz, láb, tehát a test által. Ezért is használja – elsősorban az amerikai szakirodalom – a *testbeszéd* gyűjtőfogalmat. Érdekességként említhető, hogy az orvosi vizsgálaton levő beteg vagy éppen a bírósági tárgyaláson megjelenő terhelt megnyilvánulásainak jelentős része csak a szomatikus/pszichoszomatikus tüneteket közvetíti, amelyeket viszont a szakmailag erre felkészültek diagnosztizálni tudnak.²² A tárgyaló ügyészek tapasztalják, hogy sokszor nem az iratok, hanem éppen a nonverbális kommunikáció gesztusai árulkodnak az adott személy valódi érzéseiről és szándékáról (ökölbe szorított kéz, összeszorított száj, dühös tekintet, robbanásig feszült arc a vádlottak padján, ennek inverzeként pedig szomorú szemek, félrenézés, ujjak tördelése, riadt testtartás, kar és lábak simogatása önnyugtató gyanánt stb.).

EGY KLINIKAI SZAKPSZICHOLÓGUS GONDOLATAI

Azért látogattunk el a Nagyállóban található, országos szinten ismert pszichiátriai intézetbe, hogy a kapcsolati erőszak pszichológiai vonatkozásait mélyebben megismerjük. A jogalkotás számára cselekvési kötelezettséget előíró társadalmi problémáról a kórház klinikai szakpszichológusával, *Fedor Zitával* beszélgettünk.

*Milyen tapasztalatok vannak a verbális bántalmazással,
mint társadalmi jelenséggel kapcsolatban?*

A családon belüli traumatizáció jelenségek köre napjainkban egyre nagyobb teret és nyilvánosságot kap. A probléma súlyosságát jelzi, hogy becslések szerint ma Európában legalább 18 millió bántalmazott gyerek él. A gyerekkori bántalmazás elszenvedői köztünk élnek, sokan pszichés zavarral, életvezetési nehézségekkel küzdenek. A gyakorlatban azt tapasztaljuk, hogy a pandémiás helyzet tovább fokozta a bántalmazások számának emelkedését: az összezárttság, izoláció, munkahelyek elvesztése, anyagi ellehetetlenedés, megbetegedéstől való félelem, mind-mind súlyos terheket rótt a családokra, ami sűrűn csapódott le agresszív megnyilvánulásokban. A gyermek- és felnőtt ellátórendszerek minden színterén érzékelhető a pszichotraumas esetek számának növekedése, a fizikai és az érzelmi bántalmazás területén egyaránt.²³

²² PEASE, Allan: *Testbeszéd*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2000; Horváth Béla: *A kommunikáció elméletéről*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2011. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/2_a_nonverblis_kommunikaci.html

²³ Lásd bővebben KURITÁRNÉ SZABÓ Ildikó – TISLJÁR-SZABÓ Eszter (szerk.): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia*.

Hogyan jelenik meg a társadalmi kapcsolatokban, elsősorban családon belüli erőszak esetén a szavak hatalma és ereje, a „szó, mint fegyver”?

Fontos tudatosítani, hogy nem csak fizikailag lehet bántalmazást elszenvedni: hatásukat tekintve a szavak és az érzelmi manipulációk nagyon hasonló fájdalmat okoznak. A verbális abúzus az egyik legnehezebben felismerhető bántalmazási forma: akár azért, mert sokszor rejtett módon van jelen, akár a túlzóan manipulatív megjelenése miatt. Fő jellemzője, hogy tönkrerteszi a bántalmazott önbecsülését és alapjaiban kérdőjelezi meg valóságészlelését. Az érzelmi bántalmazás következményeinek súlyosságát sokáig alábecsültük, holott minden egyéb bántalmazás során érzelmi bántalmazás is történik. Ez a legkevésbé nyilvánvaló bántalmazásforma tehát a legfőbb közvetítője az összes többi bántalmazás okozta ártalomnak, így a legerősebb hatással bírhat. A kötődépszichológia képviselői szerint az érzelmi bántalmazásnak kitüntetett szerepe van, mert legközvetlenebbül károsítja a mentalizációs képességet, közvetlen az elmére hat.²⁴

Melyek a verbális bántalmazás leggyakrabban megjelenő formái?

Az érzelmi/verbális/pszichológiai bántalmazás a legkevésbé kutatott és legkevésbé világosan definiált kategória, ráadásul gyakran nem is kerül felismerésre. Érzelmi bántalmazás alatt azt értjük, amikor a bántalmazott elutasítása és az iránta való ellenségesség nem fizikai ártalomkeltés formájában fejeződik ki, mégis súlyosan károsítja a bántalmazott érzelmi, társas, kognitív fejlődését, viselkedését. Ide soroljuk a másik megalázását, hibáztatását, megfenyegetését, ijesztgetését, kicsúfolását, nevetségessé és/vagy bűnbakká tételét, mozgásszabadságának korlátozását, és még hosszan sorolhatnánk. Indirekt megnyilvánulása lehet, amikor az adott személy figyelmen kívül hagyja, ignorálja a másik érzelmi szükségletét.²⁵

Milyen belső késztetés váltja ki a verbális agressziót, illetve az elkövetőknek mi a célja ezzel?

Az erőszak újratermeli önmagát, azt az alapélményt visszük tovább, és később hajlamosak leszünk olyan kapcsolatokba belemenni, amelyekben ezeket a szereprelációkat újraalkotjuk. A bántalmazottból pedig nemcsak bántalmazott, hanem bántalmazó is válhat (mintakövetés, azonosulás révén) – sőt, gyakran a kettő egyszerre. Hogyan is történik mindez? Bántalmazó környezetben a gyermeknek

fokozott figyelemmel (hipervigilancia) kell lennie szülei megnyilvánulásai, rezdülései felé annak érdekében, hogy megpróbálja elkerülni a bántalmazást. A feszült figyelem állandó fenntartása egy fokozott arousal állapotot tart fenn. Ebben a készségben azonban nem lehet fejlődni, tanulni, nehezen alakul ki a késleltetés és az önfegyelem képessége; másfelől az elsődleges kötődési kapcsolat legfontosabb feladata a gyermek distressz állapotainak szabályozása. A bántalmazó kapcsolat nem csillapítja a félelmet, sőt rettegést kelt. Az a személy lesz a rettegés tárgya, aki egyben a biztonság forrása is, így biztonságos kötődés nem tud kialakulni, ún. dezorganizált kötődés lesz helyette. A dezorganizált kötődésű gyermek nem tud egészséges képet kialakítani, szélsőséges kapcsolati reprezentációk jönnek létre, amik a későbbi fontos kapcsolatokat torzítják. Vagyis: újratermelődik egy érzelmileg sérült, szociálisan nehezen alkalmazkodó személyiségtípus, aki könnyen lehet, hogy továbbviszi a bántalmazás „kultúráját”. A klinikai gyakorlatban azt tapasztaljuk, hogy a bántalmazók gyakran nárcisztikus vagy antiszociális személyiségzavarral élő személyek, akik jellemzője, hogy nem képesek empátiát érezni, nem vállalnak felelősséget tetteikért, mások feletti kontrollra törekszenek, nem ismerik el és nem tanulnak a hibáikból, helyette másokat hibáztatnak.²⁶

Milyen lelki folyamatokat indít el a szóbeli agresszió, és eltérőek-e a hatások a különböző személyeknél?

Érdekes a bántalmazás gyermekkorban és később a felnőttkorban jelentkező hatásait külön vizsgálni. Minden gyermekkori bántalmazásforma – ha súlyos és ismétlődő – a személyiségfejlődés valamennyi területére kedvezőtlen módon hat. A poszttraumás jellemzők sokaságát mutathatják ezek a gyerekek: az érzelmszabályozás elégtelenségét, a figyelem és koncentráció nehézségeit, az önkép negatív irányú torzulását, az impulzuskontroll hiányát, agresszióra való hajlamot. A bántalmazó környezethez való adaptáció, abban való felnövés számos pszichés zavart okozhat az életút későbbi szakaszai során: jelentkezhet érzelmszabályozás- és indulatkezelési zavar, a tudat módosulásai (deperszonalizációs, derealizációs, disszociatív zavarok), az önértékelés és mások észlelésének módosulásai, a kapcsolatok torzulásai. Az áldozatok a pszichiátriai ellátórendszerrel jóval gyakrabban veszik igénybe változatos tünetek miatt; többek között poszttraumás tünetek, depresszió, szomatizáció, szorongásos és disszociatív zavarok, alvászavar, pszicho-

²⁶ Lásd bővebben COOK, Alexandra – BLAUSTEIN, Margaret – SPINAZZOLA, Joseph – BESSEL van der Kolk (szerk.): Komplex traumatizáció gyermek- és serdülőkorban. In: KURITÁRNÉ SZABÓ Ildikó – MOLNÁR Judit – NAGY Anikó (szerk.): *Trauma-eredetű disszociáció. Elmélet és terápia*. Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 2018, 31–78.

aktív szerhasználat vagy függőség, szexuális zavarok, antiszocialitás, kriminalitás, öngyilkossági kísérletek miatt szorulhatnak kezelésre.²⁷

Az *Adverse Childhood Experiences* vizsgálat (az ártalmas gyermekkori tapasztalatok elemzése 1995 óta folyó követéses epidemiológiai vizsgálat az Amerikai Egyesült Államokban, a gyermekkori bántalmazások felnőttkori egészségi állapotra gyakorolt hatásairól) eredményei alapján megállapítható, hogy a gyermekkori traumák számos felnőttkorban jelentkező kockázati magatartás (pszichoaktív szerhasználat, dohányzás, kockázatos nemi viselkedésformák) és krónikus betegség (szívkoszorúér-betegség, krónikus obstruktív tüdőbetegség, öngyilkossági kísérlet, májbetegség, nemi betegségek) kockázatát fokozzák, rontják a felnőttkori életminőséget és emelik a korai halálozás rizikóját. Fontos megemlíteni ugyanakkor, hogy vannak egyes gyermekkori bántalmazást elszenvedett személyek, akik nem mutatnak súlyos tünettant, minimális panaszokkal viszik az életüket, ők a traumával szemben reziliensnek (rugalmas ellenálló képesség) mutatkoznak.²⁸

A napjainkban alkalmazható kezelésekkel érhető el eredmény?

A klasszikus és komplex PTSD-ben (hosszan tartó, sokszor többszörös bántalmazás komplex következményekkel) szenvedő betegek számára pszichoterápia javasolható. Ezen belül traumafókuszú pszichoterápiát ajánlanak a szakmai irányelvek, jelenleg a traumafókuszú kognitív viselkedésterápia és az EMDR terápia hatékonysága tekinthető bizonyítottnak felnőtt páciensek esetén. A terápia általában hosszú és több szakaszban zajlik (stabilizálás, traumafeltárás-átdolgozás, identitás integrációja, visszakapcsolódás a jelenbe). A tünetek redukciójában gyakran gyógyszeres kezelés is szükségessé válik, emellett a támogató közösségek, csoportok is nagy jelentőséggel bírnak a gyógyulásban.²⁹

Mi az oka annak, hogy a bántalmazott nem lép ki a bántalmazó kapcsolatból?

Számtalan oka lehet, hogy a bántalmazott „beleragad” a destruktív kapcsolatba. Gyakran nehezen veszi észre a figyelmeztető jeleket, saját viselkedésével

²⁷ Lásd bővebben KÓSA Karolina: A gyermekkori traumatizáció hatásai a felnőttkori egészségi állapotra. In: KURITÁRNÉ SZABÓ I. – TISLJÁR-SZABÓ E. (szerk.) (2015): i. m. 139–166.

²⁸ WHO: Adverse Childhood Experiences International Questionnaire (ACE-IQ). *World Health Organization*, 28 January. [https://www.who.int/publications/m/item/adverse-childhood-experiences-international-questionnaire-\(ace-iq\)](https://www.who.int/publications/m/item/adverse-childhood-experiences-international-questionnaire-(ace-iq))

²⁹ Lásd bővebben KURITÁRNÉ SZABÓ Ildikó: A családon belüli gyermekkori traumatizációt elszenvedett felnőtt betegek pszichoterápiája. In: KURITÁRNÉ SZABÓ I. – TISLJÁR-SZABÓ E. (szerk.) (2015): i. m. 391–416.

kapcsolatban él meg kétségeket, akár büntudatot, élethelyzete miatt szégyent érezhet. Másrészt gyakran pont az érzelmi bántalmazást nehéz tetten érni: a bántalmazót kettős viselkedés jellemezheti, az erőszak ciklikusan ismétlődhet; az agresszív megnyilvánulásokat gyakran manipulatív módon elfedő, törődőnek mutakozó periódusok követik, ebben a bántalmazottnak nagyon nehéz eligazodnia, patológiás kötődés alakul ki. A segítségkérést nagyban megnehezíti, hogy a bántalmazó titokban akarja tartani a bántalmazást, ennek érdekében szándékosan elrejt a külvilág elől a destruktív viselkedését, így az áldozat egyedül marad ebben az élethelyzetben, akár anyagilag is kiszolgáltatva. Ha a verbális abúzus folyamatosan fennáll, az áldozat önértékelése, önbizalma folyamatosan csökken, a kritikák és leértékelések beépülnek identitásába és azonosul a bántalmazó nézőpontjával, ami az egész kapcsolati hálójára kihat: az elszigetelésen és az elhallgatáson keresztül a bántalmazó állandó kontrollt gyakorol a bántalmazotton. A helyzetből való kiszakadás első lépésének a felismerést tartjuk.³⁰

ÖSSZEHASONLÍTHATÓ-E A FIZIKAI ÉS A VERBÁLIS BÁNTALMAZÁS HATÁSA?

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy bár nem hagy fizikai nyomot, az érzelmi bántalmazás ugyanúgy árt, mint a fizikai. Kutatási eredmények bizonyítják, hogy a fizikai és az érzelmi fájdalom ugyanazokat az agyterületet aktivizálja. Súlyos pszichés zavarok fakadhatnak a másik megalázásából, bizonytalanságból, tartásból, megfélemlítéséből, izolációjából. A bántalmazott megrekedhet a kognitív és érzelmi fejlődésben, önértékelése alacsony, érzelembifejezése gátolt lesz, súlyos életvezetési és kapcsolati problémákkal, tartós pszichés zavarokkal fog küzdeni. A trauma beépül az identitásba, a személyiségfejlődés meghatározó gátjává válik.

ZÁRÓGONDOLATOK: EGY SPECIÁLIS BŰNCSELEKMÉNYHEZ SPECIÁLIS TUDÁS SZÜKSÉGES

A pszichikai erőszak alkalmazásának csak a fantázia szab határt, mivel az nem más, mint az emberi leleményesség és gyűlölet igen változatos keveréke.³¹ Egyre több kutatás és tanulmány foglalkozik a szóbeli bántalmazással, az erre vonatkozó bagatellizáló attitűddel, próbálják a verbális agresszió részletes definícióját

³⁰ Lásd bővebben NANE: *Miért marad? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára.* NANE Egyesület, Budapest, 2015. https://nane.hu/wp-content/uploads/miert_marad_2015.pdf

³¹ VISONTAI-SZABÓ Katalin: *A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi vonatkozásai. Tananyag az IDEA Tréningek résztvevői számára.* 13. <https://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=82028>

adni, illetve egyre részletesebb kategóriákat állítanak fel esetleírások, mélyinterjúk és más módszertanok segítségével.³² A leleplezés döntő szempontja, hogy az agresszor képes a kódváltásra, vagyis a céljai érdekében agressziómentes regisztrert használ, de ilyenkor csak időszakos attitűdváltásról beszélhetünk. Amennyiben az áldozat nem szigetelődik el teljesen, csak ritkítja a bántalmazóval való találkozásokat, az elkövető akár azonnal képes ugyanabba a személyiségállapotba juttatni áldozatát, mint amilyenbe megelőzőleg; tulajdonképpen vissza ugyanabba, amelyben ő látni kívánja.³³ Az erőszakos bűnözés csökkentésére akkor van esély, ha a törvényalkotó képes szakmailag is adekvát lépéseket tenni és a jogalkotás eredményessége érdekében megismeri a jelenség kriminológiai hátterét, valamint a nemzetközileg bevált vagy eredménytelennek bizonyuló szabályozási kísérleteket.³⁴ Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a családon belüli erőszak terén a jogalkotó megtette az első lépést, immáron önálló bűncselekményi tényállásban alkotta meg az anyagi jogszabályt. Amint arra számítani lehetett, mindezeknek visszatartó ereje továbbra sincsen, az elkövetési magatartások durvasága és a napvilágra kerülő növekvő esetszám pedig korántsem a jogalkotás vagy a jogalkalmazás, hanem kizárólag a bántalmazók felelőssége. Az állampolgárok érzékenyebbek lettek, a médiának is köszönhetően a közbeszédben nagyobb mértékben jelenik meg, s jól látható, hogy a társadalom részéről nem elfogadható az ilyen jellegű viselkedés hozzátartozókkal szemben sem. Az ügyek megítélése szempontjából nem mellőzhető a terhelt pszichológus és elmeorvos szakértői vizsgálata, amely a személyiségén túl rámutathat az esetleges bűnismétlés veszélyére, a súlyosabb tárgyi súlyú cselekmény elkövetésének lehetőségére. A sértettek pszichológus szakértői vizsgálata ugyancsak fontos, hiszen ez alapján ismerhetjük meg azt, hogy a terhelt bántalmazása mennyire traumatizálta, ami – szakértői véleménnyel alátámasztva – súlyosító körülmény a büntetés kiszabása körében.

A kifejezett jogalkotói szándék ellenére még napjainkban is találkozunk azzal, hogy a kapcsolati erőszak fizikai kontaktussal nem járó változata értékelés nélkül marad, holott a lelki terror az áldozatok számára legalább olyan

³² Lásd például BORBÁS Gabriella Dóra: A verbális agresszió kevésbé nyilvánvaló esetei és leleplezésük. *Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat*, 2020/2., 25–98. <https://doi.org/10.14232/tntef.2020.2.25-98>

³³ Uo.

³⁴ DOMOKOS Andrea: Az erőszakos bűnözés differenciálódása és a büntetőpolitika Magyarországon. *Jog – Állam – Politika*, 2011/3., (137–151.), 150. <https://dfk-online.sze.hu/images/J%c3%81P/2011/3/domokos.pdf>

nehezen elviselhető és feldolgozható, mint a fizikai bántalmazás.³⁵ Ügyész(ség) i tapasztalatok alapján szerencsés, hogy egyre kisebb körben érzékelhető az áldozathibáztatás, de a pozitív hatások ellenére további markáns változásokra van szükség, amivel mindannyiunknak feladata van. A családon belüli erőszakkal foglalkozó hatóságoknál, bíróságokon, ügyészségeken feltétlenül indokolt a szakterületre történő specializálódás, mert ez a jelenség büntetőjogi és büntetőjogon kívüli speciális tudást követel. A gazdasági, közlekedési vagy éppen a fiatalkorúakra specializálódott csoportok mellett ezen szakterület vonatkozásában is mindenütt szükséges külön egységek létrehozása, illetve az ilyen ügyekkel foglalkozó ügyészek oktatása, képzése és folyamatos továbbképzése. Fogalmazhatunk úgy is: ezeket az ügyeket nem lehet rászignálni akárkire.

³⁵ BERRY, Dawn Bradley: *Domestic Violence Sourcebook: Everything You Need to Know About*. Lowell House–Contemporary Books, Los Angeles–Chicago, 1995, 2.

TILKI KATALIN*

A VADON ÉLŐ VÉDETT ÉS FOKOZOTTAN VÉDETT ÁLLATOKAT ÉRINTŐ MÉRGEZÉSES ESETEK IV. RÉSZ

A JOGALKALMAZÓK TAPASZTALATAI

A NYOMOZÓ HATÓSÁG BENYOMÁSAI¹

A mérgezés miatt elpusztult, esetleg még életben lévő egyedek megtalálásakor a nemzeti park igazgatóságok szervezetében működő Természetvédelmi Őrszolgálat munkatársai a mérgezés tényét nagy valószínűséggel meg tudják állapítani (a mérgezés jelei: kiöklendezett, részben a szájüregben maradt táplálék, görcsös lábtartás, széttárt szárnyak) és rendszerint ők tesznek bejelentést a rendőrség felé.

A bejelentést követően ezekben az ügyekben elsődleges jelentőségű és kötelező a halaszthatatlan nyomozati cselekményként foganasított helyszíni szemle, a bűncselekmények elkövetésével gyanúsítható személyek felderítése érdekében. A helyszíni szemlén jelen van: a területileg illetékes nemzeti park igazgatóság természetvédelmi őre, a Magyar Madártani és Természetvédelmi

* TILKI Katalin, tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet.

¹ Az alfejezet kidolgozása során felhasznált anyagok: a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Korruptió és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály, Kiemelt Ügyek Osztálya Környezeti Bűnözés Elleni Alosztályának jelentései: 29022-18720/2014. számú jelentés a fokozottan védett madarak mérgezéses eseteiről; 29022/2020. számú jelentés a fokozottan védett madarak mérgezéses eseteiről; 2020. február 17-i jelentés, 2020. március 11-i és 23-i jelentés; 2021. február 24-i jelentés; 2021. május 20-i jelentés.

Egyesület tagja, legtöbb esetben a Nemzeti Nyomozó Iroda (NNI) képviselője, és a területileg illetékes rendőrhatalóság helyszíni szemlebizottsága.²

A szemle során méregkereső kutyát alkalmaznak. Az állat segítségével kevesebb idő alatt nagyobb területet lehet alaposan átvizsgálni további tetemek, csalétek, vagy az alkalmazott méreg felkutatása érdekében. Ennek a további mérgezések elkerülése miatt, valamint a büntetéskiszabás vonatkozásában van jelentősége. Egy mérgezéses esethez tartozó, adott területen belül elpusztult vagy sérült állatok egyedszámát a minősítés során mindig figyelembe kell venni, akkor is, hogyha ezek egy másik nemzeti park igazgatóság vagy másik megye illetékességi területén vannak.³

Feljelentés megtételére pozitív toxikológiai vizsgálat után kerül sor, mivel csak az alapozza meg a rendőrségi eljárást. Ezt a vizsgálatot a tetem megküldését követően a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal Állategészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság (a továbbiakban: NÉBIH ÁDI) laboratóriuma végzi el.

Nem történik feljelentés, ha élő állat az eljárás tárgya, ugyanis még nem áll olyan módszer a magyar állatgyógyászat rendelkezésére, amely ilyenkor lehetővé tenné a toxikológiai vizsgálathoz szükséges mintavételt.

Ezekben az ügyekben általában a büntetőeljárásokat megszüntetik, mert az elkövető felderítése érdekében fogatosított intézkedések nem vezetnek eredményre.

Korábban az ismertté vált esetek alapján a nyomozó hatóság azt feltételezte, hogy a mérgezéseket mezőgazdasági vállalkozók, vadgazdálkodók, illetve ritkább esetben galambászok követik el: a mezőgazdasági gazdálkodók jellemzően a helytelen technológiával alkalmazott kártevőirtással okoztak mérgezést, a vadgazdálkodók a dűvadgyérítés során vettek igénybe illegális szereket, míg a galambászok a madaraik védelme érdekében helyeztek ki mérgezett csalikat a ragadozó madarak ellen.

Az utóbbi években viszont a valószínűsíthető elkövetői kör leszűkült a mezőgazdasági vállalkozókra és a vadgazdálkodókra. A mezőgazdasági vállalkozók tipikusan a kereskedelmi forgalomban is kapható brodifakum hatóanyag-tartalmú készítmények helytelen és jogellenes felhasználása során okoznak másodlagos mérgezéses eseteket. A brodifakum jelenleg az engedélyezési okiratban megjelölt módon, azaz kis dózisban, lakossági felhasználásra, kizárólag beltéren

² ANGYAL Miklós – FARKASNÉ HALÁSZ Henrietta: Védett madarak karbofurán okozta mérgezésének nyomozása. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A határrendszertől a rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII.* Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2016, 209–214., 211. https://epa.oszk.hu/04500/04581/00017/pdf/EPA04581_pecsi_hataror_2016_209-214.pdf

³ ANGYAL M. – HALÁSZ H.: i. m. 212.

vagy zárt etetőállomásokon használható egér- és patkányirtásra. Ezeket a szabályokat a gazdálkodók a gyakorlatban azonban sokszor figyelmen kívül hagyják, és ezeket a készítményeket nagyobb mennyiségben, illegálisan alkalmazzák mezőgazdasági területeken rágcsálók (pocok, hörcsög) ellen.

Egyes vadgazdálkodók a dűvadgyérítés⁴ során használnak illegális szereket. Ezeket a szándékos mérgezéseket többnyire a hazánkban 2009 óta illegálisan tárolt karbofurán hatóanyagú szerekkel (pl. Agrofur, Chinufur, Furadan) követik el. Az ilyen hatóanyagot tartalmazó növényvédő, rovarirtó készítmények erős idegmérgek, ezért ezek használatát 2008-ban betiltották. A hazánkban betiltott növényvédő szereket jellemzően Szerbiából (bár 2013 vége óta ott is tiltott), Romániából és Ukrajnából hozzák be illegálisan. Elsősorban Győr-Moson-Sopron megyében, de alkalomszerűen Vas megyében is jellemző az Ausztriából származó karbofurán hatóanyagú növényvédőszer ragadozógyérítésre történő felhasználása.

Az gyanítható, hogy a gazdálkodók illegálisan hozzájutnak vagy illegálisan birtokolhatnak korábban fel nem használt anyagokat. Ezeket az elkövetés helyén kihelyezett csalifalatokra, zsigerelt állatokra rászórva, tojásba oltva használják fel. A csalifalatokat elfogyasztó ragadozók a töménységtől függően helyben vagy kis távolságon belül elpusztulnak. Az elpusztult tetemekből a területen mozgó másodlagos fogyasztó ragadozók is rövid időn belül elhullanak.

A nyomozó hatóság hangsúlyozza, hogy a fenti készítmények az emberi szervezetre is veszélyt jelentenek, hiszen a nyálkahártyán keresztül felszívódva, az idegrendszer működését bénítva, a mérgezés mértékétől függően súlyos egészségkárosodást is okozhatnak. A mérgezés bekövetkezhet oly módon is, hogy a csalifalatként kihelyezett mérgezett húst megtaláló és azt megérintő személy a kezére kerülő mérget a nyálkahártyájára felviszi, illetve a megtalált mérgezett húst, tojást elfogyasztja.

Új jelenség⁵ a szőrmés és szárnyas ragadozók xilittel (nyírfacukor) való mérgezése gyérítés céljából. Az utóbbi időben derült fény ugyanis arra, hogy kutyáknál, vadászgörényeknél komoly mérgezést okoz. Ezeknél a fajoknál a xilit felvétele a vércukorszint hirtelen leesését (hipoglikémia) és súlyos, heveny

⁴ Hazánkban a 20. század utolsó harmadáig elterjedt volt a tudatos ragadozómérgezés, de emellett hatalmas károkat okozott a DDT rovarirtó szer is. A hetvenes évekre a kihalás szélére jutottak olyan fajok, mint például a parlasi sas, a rétisas. Emellett a holló, az egerészölyv és a barna rétihéja is eltűntek az Alföldről. A természetvédelem megerősödése és a vadgazdálkodás szemléletváltása nyomán négy évtized kellett hozzá, hogy ezek a fajok újra visszafoglalják természetes élőhelyeiket.

⁵ Szintén új jelenség a 2020-tól jellemző Aujeszky-betegség (álveszettség, amely egy sertés által terjesztett, herpeszvírus által okozott állatbetegség) a nagy ragadozóknál.

májkárosodást okoz. Azért veszélyes ennek a szernek a használata, mert ezt az elpusztult állat szervezetéből nem lehet kimutatni.

A nyomozások eredményességét megnehezíti egyrészt az a körülmény, hogy a mérgezések külterületen, lakatlan környéken történnek, így az esetek felfedezése sok esetben jelentős késedelemmel jár. Másrészt hátráltatja a nyomozást az is, hogy a leggyakoribb elkövetési szer (a szerves foszforsavészter) vizsgálatát végző laboratórium eredményközlése 4-6 hónapra tolódott ki. Van olyan nemzeti park igazgatóság, amelyik egy példány fokozottan védett faj esetén a fentiekre tekintettel nem kér rendőri intézkedést. Dokumentálják a helyszínt, begyűjtik az elhullott állatokat és ezt követően feljelentést tesznek. Több fokozottan védett faj pusztulása esetén értesítik az illetékes rendőrkapitányságot és helyszíni szemle foganatosítását kéri.

Problémát okoz ezekben az esetekben az, hogy a cselekményre közvetlen tanú általában nincs. *„A mérge, vagy csalétek kihelyezése legális területen tartózkodás, munkavégzés keretében történik. A felfedező tanún kívül a természetvédelmi őrszolgálat tagja, vagy a területileg illetékes vadásztársaság hivatásos vadásza, a vadásztársaság tagjai, területen mezőgazdaság munkát végzők szerepelhetnek tanúként. Itt nehézséget az jelenthet, hogy legtöbbször a tanúként kihallgatott személyi körből kerül ki az eljárás későbbi szakaszában a gyanúsított. Ez a személyi bizonyítást nehézkessé, kétségesé teheti, befolyásolhatja.”*⁶

A nyomozást segítheti egyrészt az elkövető személyének meghatározása vonatkozásában a tanúk elmondásainak összevetése a helyszíni szemle adataival, a távközlési szolgáltatóktól kapott információkkal, korábbi nyomozások tapasztalataival. Másrészt a tárgyi bizonyítás körében elsősorban az okirati bizonyítékok; nevezetesen a megkeresések eredményei, szakértői vélemények, hívásforgalmi adatok, gépjármű menet- és fuvarlevelek, munkahelyi nyilvántartások, be és kiléptetések adatai, továbbá a vadvédelmi céllal kihelyezett kamera által rögzített felvétel. Harmadrészt az állaton elhelyezett jeladó, ami behatárolja az elkövetés helyét, segítve a tetemek felkutatását.⁷

Az ügyben eljáró szakmai és civil szervezeteket több szakmai protokoll⁸, belső intézkedés is segíti.

⁶ ANGYAL M. – HALÁSZ H.: i. m. 212.

⁷ Uo. 212–213.

⁸ Terepi helyszínelési, állatorvosi, rendőrségi protokoll. Lásd erről HORVÁTH Márton – DEÁK Gábor – ERDÉLYI Károly – FATÉR Imre – JUHÁSZ Tibor – HORVÁTH Ákos – PONGRÁCZ Ádám – SÓS Endre: *A Magyar Ragadozómadárvédelmi Tanács Mérgezés-megelőzési Munkacsoportjának eljárási protokolljai*. HELIACA Évkönyv 2014. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest, 2014. https://www.mme.hu/sites/default/files/binary_uploads/2_magunkrol/heliaca/heliaca_2014_cikkenkent/2014_Heliaca_MergezesProtokollok.pdf

Ezekben az ügyekben sokszor indul szabálysértési eljárás. Több esetben kerül sor természetvédelmi bírság kiszabására.

AZ ÜGYÉSZSÉG MEGLÁTÁSAI⁹

Több ügyész is hangsúlyozta, hogy ezen bűncselekmények vizsgálata során kiemelkedő szerep jut a szakértői véleménynek az érintett állat védettsége, a pusztulás, illetve a károsítás okának meghatározása tekintetében.

A *Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség* szerint elsősorban az okozza a nehézséget a vadon élő állatokat érintő mérgezéses esetek kapcsán, hogy ezek az állatok nem „statikus célpontok”. A Balmazújvárosi Rendőrkapitányságon például egy folyamatban volt büntetőügyben darvak, vagyis vonuló madarak estek mérgezés áldozatául, ami megnehezítette az elkövetés helyének megállapítását, hiszen nem könnyű megállapítani, hogy az elhullott madarak a mérget hol vették magukhoz. Ezáltal nehéz beazonosítani a mérget kihelyező személyt. Ha az elkövető személye ki is derül, nem biztos, hogy védett állatokat akart elpusztítani. Nem egyszer a mezőgazdasági gazdálkodók az általuk termelt termés megóvása céljából a kártevők ellen rágcsálóirtószer kihelyezésével lépnek fel. A mezőgazdasági művelés során a jogszabályok által megengedett módon a kártevőkkel szembeni védekezés egy teljesen elfogadott magatartás. Az ilyen szerrek beszerzésére, illetve kihelyezésére kötelező jellegű előírások vonatkoznak, ily módon a büntetőjogi felelősségre vonás csupán akkor jöhet szóba, ha az elkövető ezek valamelyikét megszegte. Ugyanakkor mindez bizonyos esetekben jóval nagyobb kárt okoz, elsősorban akkor, amikor védett vagy fokozottan védett állatok pusztulnak el. Ez a magatartás büntetőjogi értelemben a gondatlanság szintjét sem éri el. Teljesen más a helyzet a tiltott mérgező anyagok elhelyezése esetén, amikor is, mint például karbofurán-mérgezés esetén, azok alkalmazhatóságának kizártsága miatt a büntetőjogi felelősség alól mentesülés fel sem merül.

A *Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség* arra hívta fel a figyelmet a visszaélés méreggel tényállás kapcsán, hogy az 1978. évi IV. törvény ezt a deliktumot a közbiztonság elleni bűncselekmények között helyezte el. E szerint vétséget követett el az, aki mérget jogosulatlanul készített, tartott vagy forgalomba hozott, valamint aki a mérgek visszaélészerű felhasználásának megaka-

⁹ Az alfejezet kidolgozása során felhasznált anyagok: a Fejér Megyei Főügyészség FEFIGA//83-6/2021. számú, a Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség HAFIGA//85-12/2021. számú, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Főügyészség JAFIGA//144-11/2021. számú és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség Bf.321/2021/11. számú tájékoztató anyagai.

dályozására avagy más személyek veszélyeztetésének kizárására előírt intézkedések megtételét elmulasztotta. Ezen bűncselekmény más bűncselekménnyel halmazatban állhatott. Gondatlanságból elkövetett emberölés vétségét – és ezzel bűnhalmazatban a méreggel visszaélés vétségét – valósította meg a vádlott akkor, amikor a sértett által befogott kutya bőre alá adott strychnint tartalmazó fecskendő alkalmazása során, az állat megmozdulása folytán a sértett kezét is megsértette, aki ezáltal a halálát eredményező sérülést szenvedett (BH 2001.209.).

A 2012. évi C. törvény a méreggel visszaélés tényállását az egészséget veszélyeztető bűncselekmények között helyezte el az alábbi szöveggel: Aki mérget jogosulatlanul készít, tart, felhasznál vagy forgalomba hoz, illetve, aki a mérgek visszaélésszerű felhasználásának megakadályozására, avagy más személyek veszélyeztetésének kizárására előírt intézkedések megtételét elmulasztja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt elzárással büntetendő. Azaz e szerint a bűncselekmény szubszidiáriussá vált.

Mérgezéses és vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő ügyekben általában természetkárosítás miatt indul eljárás, kivéve a Szerencsi Rendőrkapitányság két (B.250/2016.; B.122/2016.) ügyét, amelyekben méreggel visszaélés büntette miatt rendelték el nyomozást.

A Legfőbb Ügyészség „A környezetkárosítás, a természetkárosítás, valamint a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette” című vizsgálati jelentésében rámutatott arra, hogy egyes ügyekben az eljáró ügyészség azt állapította meg, hogy az elkövetett cselekmény nem bűncselekmény, hanem szabálysértés (ilyen például a Szegedi Járási Ügyészség egyik ügye) és megszüntette a nyomozást, míg más ügyészségek álláspontja az, hogy a cselekmény nem szabálysértés. Ennek indoka¹⁰ az, hogy a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 2. §-ának (4) bekezdése alapján nem állapítható meg szabálysértés, ha a tevékenység vagy a mulasztás bűncselekményt valósít meg, úgyszintén, ha a tevékenységre vagy mulasztásra törvény vagy kormányrendelet közigazgatási eljárásban kiszabható bírság alkalmazását rendeli el. Figyelembe véve a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) 80. § (1) bekezdésének b) pontját, a 3. § (1) bekezdését, valamint a 4. § e) pontját,¹¹ akkor jár

¹⁰ A Legfőbb Ügyészség Terrorizmus, Pénzmosás és Katonai Ügyek Főosztályának TPK.32.58/2021/159. számú, „A környezetkárosítás, a természetkárosítás, valamint a hulladékgazdálkodás rendje megsértésének büntette” című vizsgálati jelentése, 41.

¹¹ A Tvt. 80. § (1) bek. b) pontja szerint, *aki tevékenységével vagy mulasztásával a védett természeti értéket jogellenesen veszélyezteti, károsítja, elpusztítja, vagy védett természeti terület állapotát,*

el helyesen a nyomozó hatóság, ha ilyen esetben az iratokat nem a szabálysértési hatóságnak, hanem a kormányhivatalnak küldi meg közigazgatási eljárás lefolytatása céljából.

A Legfőbb Ügyészség fenti dokumentumában arra is felhívja a figyelmet, hogy amikor „a védett állatokat méreggel pusztítják el, de azok értéke nem éri el a 100.000 forintot, a 2022. január 1-je előtt elkövetett cselekmények esetében minden esetben vizsgálni kell, hogy a ténylegesen elhullott állatok természetvédelmi értékén felül fennállt-e a bűncselekményi vagy minősített eseteit jelentő értékhatárt elérő természetvédelmi kár okozásának lehetősége, illetve erre nézve az elkövető legalább eventuais szándéka kiterjedt-e. Mivel a méreg kihelyezésével az elkövetési magatartás teljes egészében megvalósul, az állatok elhullása már az eredmény körében értékelhető. A mérgezett csalétek kihelyezése magában foglalja egyrészt azt, hogy az abból fogyasztó gerinces állatok elpusztulnak, avagy maradandóan károsodnak, de többnyire azt is, hogy a területet látogató nagyobb számú állat táplálkozik belőle. A védett gerinces állat indokolatlan elpusztítása egyéb esetben is a természetvédelmi érték összegétől függetlenül bűncselekménynek minősül, mert a cselekmény állatkínzást valósít meg”¹².

A JOGESETEK VIZSGÁLATA SORÁN KÖRVONALAZÓDOTT PROBLÉMÁK

- *Nehéz a konkrét elkövetési hely megállapítása:* a vadon élő állatok nagy területeket járnak be. Nehéz meghatározni, hogy hol kerülhetett sor a méreg elfogyasztására. Általában az ilyen cselekmények az emberek által kevésbé lakott területen történnek.
- *A helyszín nehezen megközelíthető.*
- *Ingerszegény a környezet:* így sokszor elmaradnak a helyszíni adatgyűjtések.
- *Problémát okoz az elkövető személyének kiderítése:* az információk hiányában sokszor nehéz kideríteni, hogy hol kell keresni a lehetséges elkövetőt.
- *Nincsenek tanúk.*
- *Időmúlás:* minél később jut a hatóság tudomására a károsítás, illetve a pusztulás ténye, annál bizonytalanabb eredményt hozhat a szakértői vizs-

minőségét jogellenesen veszélyezteti, rongálja, abban kárt okoz, természetvédelmi bírságot köteles fizetni. A Tvt. 3. § (1) bekezdése szerint a törvény hatálya kiterjed valamennyi természeti értékre és területre, tájra, továbbá a velük kapcsolatos minden tevékenységre. A Tvt. 4. § e) pontja szerint védett természeti érték (természetvédelmi érték): e törvény vagy más jogszabály által védetté, fokozottan védetté nyilvánított – kiemelt természetvédelmi oltalomban részesülő – élő szervezet egyede, fejlődési alakja, szakasza, annak származéka, illetőleg az élő szervezetek életközösségei.

¹² Legfőbb Ügyészség Terrorizmus, Pénzmosás és Katonai Ügyek Főosztálya, i. m. 87.

gálat. Napok, hetek telnek el addig, amíg kihallgatják a bejelentőt, illetve meghallgatják a tanúkat.

Az egyik ügyben az első mérgezés november 30-án történt, a második december 13-án. A feljelentés megtételére viszont csak 2014. február 24-én került sor, mivel ekkor készült el a toxikológiai vizsgálat eredményéről szóló jelentés. Olyan eset is előfordult, amikor az intézkedő természetvédelmi őr nem értesítette időben a hatóságot, így a nyomozás elrendelésének idején a helyszíni szemle érdemi eredményére már nem lehetett számítani.

- *A laboratóriumi vizsgálatok magas költségűek és hosszú időt vesznek igénybe.*

A vizsgálatok magas költsége komoly anyagi terhet jelenthet a nemzeti park igazgatóságok vagy a nyomozó hatóságok számára is. Ezt a problémát a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület jelezte a hatóságok felé, és ennek megoldására az Agrárminisztérium 2018-ban állami költségkeretet hozott létre a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságnál. A keretet a NÉBIH ÁDI számára a vadon élő állatok mérgezésével összefüggésbe hozható állati tetemek, valamint minden vizsgálatra alkalmas elpusztult sas kórbonctani, kórszövet-tani és toxikológiai vizsgálatára biztosították. Ugyanakkor a fenti szervezet mérgezések kivizsgálására fordítható vizsgálati kapacitása és hatékonysága jelentősen lecsökkent, aminek következtében a laborvizsgálatok a korábbiakhoz képest akár több hónapos késéssel szolgáltattak csak eredményeket.¹³

Napjainkban az illegális mérgezésekre történő vizsgálatokat a NÉBIH ÁDI, a szerves foszforsavészterekre történő elemzéseket pedig a NÉBIH Élelmiszerlánc-biztonsági Laboratórium Igazgatóság Velencei Növényvédőszer-analitikai Nemzeti Referencia Laboratóriuma végzi. Az alap toxikológiai analízis a NÉBIH ÁDI-ban egy-két nap alatt megtörténik, míg a szerves foszforsavészter kimutatása minimum 3-4 hónapot vesz igénybe, ami akadályozhatja a rendőrségi nyomozásokat.

- *Kevés ügy kerül a bíróság elé.*

ÖSSZEGZÉS HELYETT: LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- A bűncselekmények felderítésében különösen fontos a nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi őrszolgálatának a szerepe a rendszeres ellenőrzéssel.

¹³ Vadon élő állatokat érintő mérgezéses esetek alakulása Magyarországon 2017 és 2019 között. MME, 2020. április 15. <https://www.mme.hu/vadon-elo-allatokat-erinto-mergezes-esetek-alakulasa-magyarorszagon-2017-es-2019-kozott>

- Elsődleges szempont mérgezéses eseteknél a rendőrség azonnali értesítése és a helyszíni szemle lefolytatása.
- Elengedhetetlen intézkedések megtétele a szemle lefolytatása során a rendőrség részéről.
- Ezekben az ügyekben bizonyítékok lehetnek a tanúvallomások, a helyszíni szemléről készült részletes jegyzőkönyv (bejelentés és megtalálás körülményei, helyszíni intézkedések és hatósági eljárás részletei, tetemek/nyomok sorsa), a házkutatásokról készült jegyzőkönyv, a rendőri jelentés, fényképek, a hatóanyagról szóló leírás, a nyomkövetővel ellátott fajokról készített összefoglaló jelentés.
- A tényállás teljes feltárásához, a bűnösség bizonyításához leplezett eszközök alkalmazása is szükséges lehet.
- A hazánkban betiltott növényvédő szereket általában a környező országokból hozzák be illegálisan. Ezért indokolt az érintett határszakaszokon a növényvédő szerek ellenőrzésére fokozott figyelmet fordítani.
- A veszélyes növényvédőszerek tiltása, a fel nem használt készítmények alkalmazásának szigorítása.
- Egységes, egy helyen működő diagnosztikai szervezet létrehozása, a minél rövidebb időn belül megtörténő toxikológiai laboratóriumi vizsgálatok lefolytatására.
- Elengedhetetlen az ügyben szereplő szakemberek közötti koordináció és együttműködés.
- Megoldás lehet a közigazgatási szankciórendszer szigorítása.
- Egységes jogalkalmazói gyakorlat folytatása.
- A kellő elrettentés biztosítása érdekében a büntetőjogi felelősségre vonás nagyobb hangsúllyal szerepeltetése a médiában.
- A bűncselekmények megelőzése egyrészt hatékonyabb ismeretterjesztéssel és továbbképzéssel a vadászok és mezőgazdasági vállalkozók szférájában, másrészt pedig szemléletformálással a mérgezések veszélyességéről a lakosság körében. Spanyolország például stratégiát alkotott¹⁴ a vadmadarak illegális mérgezése ellen, amely nagy hangsúlyt fektetett a nyilvánosság tájékoztatása mellett a rendőrök és erdészek vizsgálati eszközök használatáról szóló kiképzésére.

¹⁴ *Környezeti bűnözés és a kapcsolódó jogsértések elleni küzdelem, környezetvédelmi megfelelés-biztosítás: útmutató dokumentum.* Európai Bizottság, Luxemburg, 2021. <https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/e004a9c9-596a-11ec-91ac-01aa75ed71a1>

A JÓ GYAKORLATOK ÁTVÉTELE

A fokozottan védett/védett állat természetvédelmi értékének megfizetése. Spanyolországban minden vadon élő egyednek természetvédelmi értéke van, ami régióként változik (legmagasabb a spanyol parlagi sasé Castilla-La Mancha tartományban, ahol 60 000 eurót – 18,6 millió forintot – ér minden egyes példány) és ezek a regionális önkormányzatok tulajdonát képezik. Ha az elkövető elpusztított például tizenegy veszélyeztetett vörös kányát, akkor meg kell fizetnie azok ellenértékét. Ez történt abban az esetben¹⁵, amikor egy gazdálkodó mérget rakott ki ragadozók számára, amelynek következtében a fenti madarakon kívül négy keselyű, egy ölyv, egy holló, hat róka és öt kutya pusztult el. A bíróság az elkövetőt 2015-ben két év börtönbüntetésre ítélte, valamint eltiltották két évre a gazdálkodástól és négy évre pedig a vadászattól is. Ezen kívül 90 270 euró (mintegy 28 millió forint), valamint további 28 500 euró (közel 9 millió forint) összeg megfizetésére kötelezték. Az utóbbi összeget a vörös kánya monitorozására fordították. Spanyolországban ez volt az eddigi legsúlyosabb büntetés a hasonló típusú bűncselekmények körében.

A büntetéskiszabás során nemcsak az egyedek természetvédelmi értéke lehet mérvadó, hanem egyéb tényezőket is figyelembe kellene venni, mint ahogy ez megtörtént egy haladó szelleműnek számító bírósági döntésben, amelyben a faj ritkaságát, a populációra gyakorolt negatív hatást és a faj védelmében dolgozó szervezetek által abba investált erőfeszítések nagyságát is figyelembe vették. Az ügy alapjául szolgáló esetben¹⁶ 2015 áprilisában Castilla-La Mancha tartományban egy természetvédelmi területen hat spanyol parlagi sas pusztult el mérgezés következtében. Ez jelentős veszteséget okozott a faj világlállománya felének otthont adó térségben. Az ügyben a bíróság a *BirdLife Spain* által indítványozott 800 000 eurós (248 millió forint) óvadékot szabott ki.

Csehországban is hasonló ítélet született¹⁷ madármérgezés miatt. Az elkövető két rétisast és két hollót pusztított el. A České Budějovice-i Fellebbviteli Bíróság 2021 októberében bűnösnek mondta ki a terhelte vadállatok illetéktelen birtoklása, tiltott szerek birtoklása, valamint állatkínzás miatt, ezért öt 2,5 év börtönbüntetésre ítélte, melynek végrehajtását 3,5 év próbaidőre felfüggesztette.

¹⁵ Két év börtön ragadozómadár mérgezésért. *Greenfo*, 2015. szeptember 19. <https://greenfo.hu/hir/ket-ev-borton-ragadozomadar-megmergezeesert/>

¹⁶ Uo.

¹⁷ A fellebbviteli bíróság is bűnösnek találta a madármérgezőt! *Imperialeagle*, 2021. október 12. <https://imperialeagle.eu/hu/content/fellebbviteli-birosag-bunosnek-talalta-madarmergezo>

Szlovákiában büntetendő a nukleáris anyagok, radioaktív anyagok, nagy kockázatú vegyi anyagok illegális előállítása és birtoklása. Jó példa erre az alábbi ítélet:

A Nové Zámky Járási Ügyészség 2020. szeptember 14-én vádat emelt P. I. ellen nukleáris anyagok, radioaktív anyagok, nagy kockázatú vegyi anyagok illegális előállítása és birtoklása vétsége [szlovák Btk. 298. § (1) bek.] miatt.

A vádirati tényállás szerint a terhelt pontosan meg nem határozható időponttól a házkutatás időpontjáig az ingatlana udvarán található garázsában engedély nélkül tartott két „Q” jelzésű műanyag palackot, amelyek karbofuránt és kis mennyiségű 2-fenil-fenolt tartalmaztak. A karbofurán használata az Európai Unióban tilos. A vádirat hivatkozott az Európai Unió Bizottságának 91/414/EGK tanácsi irányelv 1. számú mellékletére, az Európai Unió Bizottságának 186/2011 sz. rendeletére, valamint a 689/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletre, továbbá a 91/414/EGK tanácsi irányelv mellékletére.

A Nové Zámky Járásbíróság 2021. június 1-jén kelt ítéletében bűnösnek mondta ki a vádlottat a nukleáris anyagok, radioaktív anyagok, nagy kockázatú vegyi anyagok, valamint fokozottan veszélyes biológiai anyagok és mérgeanyagok illegális előállítása és birtoklása vétsége miatt, ezért 12 hónap börtönbüntetésre ítélte, amelynek végrehajtását két év próbaidőre felfüggesztette.

A vádlott az előzetes eljárásban kihallgatása során azt vallotta, hogy nem tárolt karbofurán nevű mérgező vegyi anyagot. Azt állította, hogy nem tudott arról, hogy ilyen anyag van a garázsában, és megerősítette, hogy aláírta a házkutatásról készült jegyzőkönyvet, amelyet nem olvasott el. Elmondta, hogy szülei segítették a mezőgazdasági tevékenység folytatásában. 1985-ig végzett termőföldjén vegyszeres kezelést, de később daganatot diagnosztizáltak nála, ezért a vegyszeres kezelést, illetve a permetezést a szülei végezték el helyette.

A vádlott a főtárgyaláson ártatlannak vallotta magát és fenntartotta az előzetes eljárás során tett vallomását abban a tekintetben, hogy nem volt tudomása vegyszeres palackokról. Vallomásában arra is kitért, hogy édesapja halálát követően a termőföld vegyszeres kezelését egy szövetkezet végezte a szükséges vegyszerek biztosításával. A terhelt megerősítette, hogy garázsukat a feleségével közösen használták, azonban jelenleg nem garázként funkcionál, hanem raktárként használják mezőgazdasági eszközök tárolására.

A bíróság határozatában rögzítette, hogy a vádlottnál tartott házkutatás során speciálisan kiképzett kutyát is alkalmaztak.

A rendőrség Kriminálisztikai és Szakértői Intézetének vizsgálata kimutatta, hogy a házkutatás során talált műanyag palackok karbofuránt és 2-fenil-fenolt tartalmaztak. Szakvéleményük rögzítette, hogy a karbofurán az egyik legmérgezőbb karbamát peszticid, amely a neurotoxikus mérgek közé tartozik. Befolyásolja a kolinészteráz enzim hatását, amely felelős az idegimpulzusok izomzatba való továbbí-

tásáért. Az eredmény teljes bénulás (beleértve a légzőizmokat is) és fulladás okozta halál. A 2-fenil-fenol egy gombaölő szer, amely biocid hatású, tartósítószerként használják.

A bíróság arra is kitért határozatában, hogy a pozsonyi Központi Mezőgazdasági Felügyeleti és Vizsgáló Intézet tájékoztatása szerint a karbofurán hatóanyagot tartalmazó növényvédő szerek csak 2007. december 31-ig voltak engedélyezhetők az EU-ban, így Szlovákiában is, a meglévő készletek felhasználására 2008. december 13-ig volt lehetőség. Ugyanakkor a 2019. február 12-i tájékoztatás szerint a 2-fenil-fenol hatóanyagú növényvédő szer forgalomba hozatala és felhasználása Szlovákiában csak azt követően volt lehetséges, hogy azt engedélyezte a Központi Mezőgazdasági Ellenőrző és Vizsgáló Intézet. Jelenleg azonban az ilyen hatóanyagot tartalmazó növényvédő szer nem engedélyezett a Szlovákiában.

Az eljáró bíróság az ítéletét a vádlott és a tanúk vallomására, a rendőrség Kriminálisztikai és Szakértői Intézetének szakvéleményére, valamint egyéb okirati bizonyítékokra alapította.

A bíróság a vádlott vonatkozásában enyhítő körülményként értékelte büntetlen előéletét, súlyosító körülményt nem állapított meg.

Az így lefolytatott bizonyítási eljárás alapján a bíróság egyértelműen megállapította, hogy a vádlott jogellenes cselekményt követett el, amikor gondatlanul, engedély nélkül nagy kockázatú vegyi anyagot tárolt. Ezzel megvalósította a szlovák Btk. 298. § (1) bekezdése szerinti nukleáris anyagok, radioaktív anyagok, nagy kockázatú vegyi anyagok, valamint nagy kockázatú biológiai anyagok és méreganyagok illegális előállításának és birtoklásának vétségét.

HUSZÁR JULIANNA – WINDT SZANDRA*

AZ ONLINE TÉR SEGÍTSÉGÉVEL MEGVALÓSULÓ EMBER- KERESKEDELEMRŐL

GONDOLATOK EGY HÁGAI WORKSHOPON
ELHANGZOTTAKKAL KAPCSOLATBAN

BEVEZETÉS

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban: EBESZ) első alkalommal szervezett regionális workshopot az online tér segítségével megvalósuló emberkereskedelemmel kapcsolatban (*Regional Workshop to Address Technology-Facilitated Trafficking in Human Beings*) Hágában, 2023. május 16–18. között. A workshop első napján a jogalkotók és képviselők vettek részt, akik a jogszabályi háttér kidolgozásáról egyeztették a véleményüket, tapasztalataikat.¹

A workshop második és harmadik napján vettünk részt, ahol gyakorló jogalkalmazók (rendőrök és ügyészek) előadásából ismerhettük meg kanadai, egyesült államokbeli, az izraeli és a holland eseteken keresztül a tevékenységüket.

A 16 ország (Belgium, Bulgária, Kanada, Franciaország, Magyarország, Izland, Írország, Olaszország, Málta, Hollandia, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok) részvételével

* HUSZÁR Julianna, legfőbb ügyészségi ügyész, Legfőbb Ügyészség, Nyomozás Felügyeleti és Védőképzési Főosztály; WINDT Szandra tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet.

¹ Ezzel kapcsolatban lásd az EBESZ által elkészített összefoglalót: Policy responses to technology-facilitated trafficking in human beings: Analysis of current approaches and considerations for moving forward. *Organization for Security and Co-operation in Europe*, 17 March 2022. <https://www.osce.org/cthb/514141>

megtartott, gyakorlatorientált workshopot az EBESZ emberkereskedelem elleni küzdelem különleges képviselője és koordinátora hivatalának munkatársa nyitotta meg. Nyitóbeszédében hangsúlyozta, hogy az emberkereskedelem elleni sikeres fellépéshez a szabályozás területén új szemléletre, technológiai fejlesztésekre, a kormányzat és a magánszféra szoros együttműködésére, valamint egységes, harmonizált megközelítésre és válaszokra van szükség.

A kanadai és az egyesült államokbeli rendőr kollégák több esetet ismertettek az online információszerezéstől az elkövető elfogásáig és az áldozat kimentéséig, majd a jelen lévő, ezekből az országokból érkezett ügyészek a vádemeléssel kapcsolatos kérdésekről, az inkriminált oldalak blokkolásának, emberkereskedelem gyanúját keltő szexuális szolgáltatásokat kínáló hirdetések törlésének módjairól tartottak előadást.

AZ ELŐADÁSOKRÓL RÖVIDEN

Az előadások többsége a szexuális kizsákmányolással kapcsolatos esetekről szólt, illetve az ezt segítő online tér feltárásának, megismerésének lehetőségeiről.

Kate Banyard, a *Pimp State*² című könyv szerzője hangsúlyozta, hogy a szexuális szolgáltatásokról szóló hirdetések néhány honlapon koncentrálnak: egy helyen elérhetők a prostituáltak és a felhasználók (illetve az adataik³, amelyekkel könnyedén beazonosíthatók). Az online felület megkönnyíti az emberkereskedelem elkövetőinek, hogy áldozataikat hirdessék, szolgáltatásaikat elérhetővé tegyék, így a szexuális szolgáltatást hirdető és a felhasználók az ilyen jellegű honlapokat üzemeltető szolgáltatók adatbázisaiban egyszerre megtalálhatók.

A szolgáltatók adatbázisai emiatt a jelenség ellen küzdő jogalkalmazók munkáját is segít(het)ik, amely a workshop központi gondolata is volt.

ONLINE EMBERKERESKEDELEM FELDERÍTÉSE ÁLVÁSÁRLÁS ÚTJÁN

A nyitóbeszédet követően Kanada Ontario államának, Durham régiójának emberkereskedelemre specializált egységében szolgálatot teljesítő nyomozók tartottak előadást arról, hogy az online platformok hogyan segítik elő az emberkereskedelem elkövetését, és milyen módon lehet ugyanezen platformokat az emberkereskedelem elleni küzdelemben felhasználni.

² BANYARD, Kate: *Pimp State: Sex, Money, and Equality*. Faber And Faber, London, 2016. A könyv angol nyelvű recenzióját lásd BAGLEY, Christopher Adam: Book Review Essay: *Pimp State: Sex, Money, and Equality* by Kat Banyard. *Dignity: A Journal of Analysis of Exploitation and Violence*, 2(2), article 6, 2017. <https://doi.org/10.23860/dignity.2017.02.02.06>

³ Például IP cím.

A kanadai nyomozók által felvázolt áldozattipológia nem ismeretlen számkra, hazai viszonylatban is az előadók által említett jellemzők azonosíthatók: fiatal nők, akik nem rendelkeznek megfelelő családi kapcsolatokkal, könnyen befolyásolhatók, alacsony önértékeléssel rendelkeznek. A nyomozók kiemelték azt a sajnálatos tény, hogy az általuk észlelt áldozatok évről évre egyre fiatalabbak.

A kanadai nyomozók észlelése szerint az online platformok és applikációk egyre jelentősebb szerephez jutnak az emberkereskedelem több fázisában – toborzás, kizsákmányolás – figyelemmel arra, hogy könnyen elérhetők, felhasználóbarátok, nem generálnak jelentős költséget, a nyomkövető applikációk pedig lehetőséget biztosítanak az elkövetőknek arra, hogy egyszerre több áldozat fölött is ellenőrzést gyakoroljanak. Ugyanakkor a digitalizáció lehetőséget biztosít arra is, hogy az áldozatok a rendőrséggel könnyebben kapcsolatba tudjanak lépni, és a rendőrség gyors reagálásának lehetőségét is megteremti, figyelemmel arra, hogy nincs szükség igazságügyi jóváhagyásra ahhoz, hogy a rendőrség az ilyen jellegű platformokat működtető gazdasági társaságoktól adatokat, információkat kérjen. Az online platformokat⁴ üzemeltető cégek a rendőrség egyszerű megkeresésére minden birtokukban lévő adatot kötelesek átadni, amennyiben emberkereskedelem gyanúja merül fel. A szexuális szolgáltatások hirdetésével foglalkozó gazdasági társaságok emellett soron kívül reagálnak a rendőrség megkereséseire, mivel tudatában vannak annak, hogy a szexuális hirdetés mögött akár bűncselekmény áldozata is lehet, és az ilyen hirdetés megjelenítésével gyakorlatilag bűncselekmény elkövetését segíthetik elő.

Kanadában régióként alakítottak ki emberkereskedelemre specializálódott egységeket a rendőrségen belül 2017-ben, akikhez számos információ érkezik. Minden bejelentést kivizsgálnak, és meghatározott indikátorok alapján folyamatosan ellenőrzik az online hirdetéseket. Ezen egységek tagjainak információs technológiai képzésen is részt kell venniük.

Gyanús hirdetésekben látható adatokat egy „*Traffic Jam*” nevű programon keresztül lefuttatják, amelyben van arcképfelismerés, és a hasonló tartalmú hirdetéseket is listázza.

A gyanúsított minősített hirdetésben szereplő telefonszámon felveszik a kapcsolatot a feltételezett áldozattal úgy, mintha valamely szolgáltatását vennék igénybe, a megbeszélte helyen és időben megjelennek egy az áldozatsegítés területén dolgozó szociális munkás, valamint egy egykori olyan áldozat társaságában⁵, aki ma már a rendőrség munkáját segíti, és próbálják tisztázni

⁴ Például: www.leolist.ca.

⁵ Az emberkereskedelem áldozatait *túlélőnek* hívják Kanadában. Az egykori túlélők jobban megtalálják a közös hangot az áldozatokkal, ők sokkal inkább beszélgetnek túlélőkkel, mint

a felmerült gyanút, és segítséget nyújtani. Amennyiben a feltételezett áldozat nem kéri a segítséget és a fentiek szerint beszerzett információ alapján bűncselekmény gyanúja nem állapítható meg, ugyan nyomozás nem indul, de a rendőrök tevékenységüket, a beszerzett információkat dokumentálják, mivel később, újabb információk birtokában ezek újra relevánsak lehetnek. (Ugyanakkor megemlítendő az is, hogy az emberkereskedelem legújabb trendje a *live streamelés* – élő internetes közvetítés –, az ehhez való kapcsolódás, azaz a szolgáltatás színlelt igénybevétele viszont egyelőre sem a kanadai, sem az amerikai rendőrök számára nem megengedett.)

Az előadást hallgatva a büntetőeljárásról szóló törvényünk (Be.) álvásárlásról szóló rendelkezései és egy régen hallott előadás jutott eszünkbe. Az előadást a Legfőbb Ügyészség Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztályának akkori főosztályvezető-helyettes ügyésze, Garamvölgyi Balázs tartotta 2019 novemberében az ORFK emberkereskedelem elleni szakvonalvezetőinek szervezett képzésen. Akkor a jelenlevők kétkedve fogadták az előadó azon javaslatát, hogy az emberkereskedelem elleni proaktív nyomozás egyik eszköze lehet az *álvásárlás*. A hágai workshopon azonban látható volt számunkra, hogy nemcsak a tengerentúlon, hanem Európában, például Hollandiában és Németországban is a bűnmegelőzés és a bűnüldözés bevett, napi használatú eszköze az álvásárlás.

Az álvásárlás Magyarországon kizárólag büntetőeljárás – azaz az előkészítő eljárás és a nyomozás – során használható, ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszköz. A Be. 221. §-ának (1) bekezdése értelmében az ügyészség engedélyével bűncselekménnyel feltehetően összefüggésbe hozható szolgáltatás, az eladó bizalmának erősítése céljából szolgáltatás, illetve a bűncselekmény elkövetőjének elfogása, illetve tárgyi bizonyítási eszköz biztosítása érdekében szolgáltatás igénybevételére irányuló színlelt megállapodás köthető és teljesíthető. Az álvásárlás nem önállóan alkalmazott leplezett eszköz, érdekében elsősorban fedett nyomozó alkalmazható, azonban a Be. lehetőséget biztosít arra, hogy a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagját vagy titkosan együttműködő személyt vegyen igénybe a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított hatóság. A 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás értelmében bizalmi személy, illetve együtt-

a rendőrséggel, így a rajtaütéseken a rendőrökkel egy-egy túlélő is érkezik. Ezt a képzésben is fontosnak tartják lásd: Survivor-LED Human Trafficking Detection Training. *Canadian Police Knowledge Network*, <https://www.cpgn.ca/en/course/survivor-led-human-trafficking-detection-training/>. Érdekességként megemlítendő, hogy az EBESZ *International Survivors of Trafficking Advisory Council* (Az emberkereskedelem túlélőinek nemzetközi tanácsadó testülete) grémiumába 2021-ben egy Kanadában áldozattá vált magyar áldozatot (Nagy Tímea) is taggá választottak.

működő személy alkalmazása átvásárlásra csak kivételes esetben kerülhet sor, és figyelemmel kell lenni ezen eszköznek a bizonyítási eszközökre vonatkozó lehetséges hatásaira is.

A törvény értelmében bármilyen bűncselekménnyel összefüggésbe hozható szolgáltatás igénybe vehető. Ennek megfelelően a Btk. 192. § (2), (4) és (8) bekezdéseiben meghatározott – és természetesen azok minősített eseteiként megjelölt – elkövetési magatartások mögött meghúzódó szolgáltatásokkal kapcsolatos információ és bizonyíték megszerzésére, a szolgáltatást nyújtó bizalmának erősítése céljából használható abban az esetben, ha a Be. 214. § (4) bekezdésében meghatározott feltételek fennállnak.

A fedett nyomozó (leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagja) igénybevételevel lebonyolított átvásárlásnak rendszerint együtt kell járnia a nem engedélyköteles rejtett figyelés (kép- és hangfelvétel, videófelvétel készítés) végrehajtásával.

Az ügyek egyre növekvő számát és az online platformok növekvő szerepét tekintve életközelibbnek látszik az átvásárlás lebonyolítására a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagjának „bevetése”. Azonban ebben az esetben a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól szóló 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 198. §-ának (2) bekezdése értelmében az alkalmazási tervhez minden esetben csatolni kell a fedett nyomozót foglalkoztató szerv állásfoglalását arról, hogy a leplezett eszköz végrehajtásához biztosítani tudják-e fedett nyomozó közreműködését. Amennyiben az alkalmazó szerv átvásárlás érdekében saját tagját alkalmazza, a 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 197. §-ában foglaltak az irányadók. Ezek közül is kiemelten fontos a (2a) és a (2b) bekezdésekben foglalt rendelkezések alkalmazása, tekintettel arra, hogy az alkalmazó szerv tagjai jellemzően kevésbé otthonosan mozognak ezen a területen. Ilyen esetben különös figyelmet kell fordítani a magatartási szabályokra, ezen belül is a Be. 224. §-ának (2)–(4) bekezdéseiben foglaltakra, valamint a védelmet biztosító eszközökre.

A fedett nyomozó (leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagja) az átvásárlás során nyilvánvalóan *nem* veheti ténylegesen igénybe azt a szolgáltatást, amelyben előzetesen, a személyes kapcsolatfelvétel megteremtése érdekében az emberkereskedelem feltételezett sértettjével megállapodott. Tévkénysége kizárólag annak megállapítását szolgálhatja, hogy a feltételezett sértett valóban emberkereskedelem áldozata-e (életkorából, az észlelt körülményekből megítélhetőségére, befolyásoltságára, kiszolgáltatott helyzetére, vele szemben alkalmazott erőszakra, fenyegetésre utaló nyomok azonosíthatók-e), segítségre szorul-e. A leplezett eszköz alkalmazásának célja a dokumentálás, az „interjú” elkészítése. Nyilvánvaló, hogy az alkalmazási tervnek ki kell terjednie arra az esetre is, hogy a sértettként azonosított személy azonnali segítségre szorul. Megfelelően kidolgozott alkalmazási terv mellett a fedett nyomozó (leplezett

eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagja) a szolgáltató feltételezett sértett bizalmának erősítését is megkísérelheti, és ennek folyamányaként arra is lehetőség van, hogy a Be. 220. §-ának (1) bekezdés b) pontjában meghatározott esetben a sértettként azonosított személy írásbeli hozzájárulásával megfigyelést alkalmazzon, esetlegesen őt titkosan együttműködő személyként vegye igénybe.

Természetesen a fenti eszközök alkalmazása – figyelemmel az ismert humánerőforráshiányra is – olyan ügyekben célszerű, amelyekben azt a bűnüldözési érdek indokolja.

Figyelemmel arra, hogy hazánkban a leplezett eszközök alkalmazásához, ezen belül is elősorban az engedélyköteles leplezett eszközök alkalmazásához – fő szabály szerint – hosszabb időt igénylő előkészítő munka és külső engedélyezés is szükséges, a kanadai nyomozók által felvázolt gyakorlat Magyarországon egy az egyben nem alkalmazható, azonban ez nem jelenti azt, hogy a Be. által biztosított leplezett eszközök felsorolt lehetőségeit nem lehetne, nem lenne célszerű alkalmazni az emberkereskedelem és kényszermunka büntette miatt indult hazai büntetőeljárásokban.⁶

A kanadai nyomozók az emberkereskedelem áldozatainak már említett proaktív azonosítását hangsúlyozták, és elmondták, hogy a hirdetések ellenőrzése és értékelése során az alábbiakra figyelnek:

- ellenőrzik, hogy a hirdetésben szereplő telefonszám más, különösen emberkereskedelemhez kapcsolódó büntetőeljárásban felmerült-e már,
- értékeli az ajánlott szolgáltatások árait – a túl alacsony vagy túl magas ár indikátor lehet,
- értékeli a hirdetés szövegében megjelölt életkort és a képen látható személy becsülhető életkorát,
- elemzik azt, hogy a szolgáltatást ugyanazon személy változó helyszíneken nyújtja-e,
- figyelnek a hirdetések szövegeiben megjelenő azonos nyelvtani hibákra,
- értékeli a szolgáltatást igénybe vevők által tett megjegyzéseket,
- indikátornak tekintik a lealacsonyító ábrázolást,
- elemzik a fotók hátterét,
- a kínált szolgáltatás 24/7 órás elérhetősége szintén indikátor,
- jelentőséget tulajdonítanak a hirdetésben szereplő nőknél látható sminknek, szempilláknak, körmöknek, a hirdető személy ruházatának – például azoknak (és nem kihívó fehérnemű) 18 év alatti áldozatra utal,

⁶ Ugyanakkor további tanulmány tárgyát képezheti, hogy segítségre szoruló, azonnal kiementendő sértett esetén mit lehet és mit kell tenni. Itt csak a lehetőségre kívánjuk felhívni a figyelmet.

- a nőkre tetovált, a futtatók „tulajdonjogát” jelző vonalkódoknak szintén jelentősége lehet (a román nyomozók megjegyezték, hogy az ún. Tate-ügyben az áldozatokon az „owned by Tate” tetoválás látható),
- jelentősége lehet a hirdetésekben megjelenő tiltásoknak – például „no black man” tiltással a kizsákmányoló futtató azt kívánja elkerülni, hogy áldozatát más futtató megismerje és megszerezze; ugyanakkor a tiltások hiánya is gyanús,
- emoji használata szintén kiskorú személyre utal, de például a hópehely emoji kokaint is jelent,
- bántalmazásra utaló nyomokat is keresnek a fotókon.

Az EBESZ által készített kutatás eredményeit is megismerhettük Hágában: azokat az indikátorokat, amelyek egy-egy hirdetésben arra utalhatnak, hogy az emberkereskedelem áldozata szolgáltatásairól szól, illetve hogy milyen információkat érdemes figyelni az egyes hirdetések vizsgálata során a jogalkalmazóknak, hogyan, milyen módszerekkel kell az egyes ilyen jellegű hirdetési oldalakat összegyűjteni. Az előadó a workshopon részt vevő országok képviselőit kérte, hogy reagáljanak az országukban „feltárt” hirdetési oldalra, valóban volt olyan, aki említette, hogy számára addig nem ismert hirdetési felület is a listán volt.

Magyarországon is ismert néhány szexuális szolgáltatásokat hirdető oldal: a videkilanyok.hu, a rosszlanyok.hu, vagy a cukilanyok.hu, de ezek, valamint a hatóságok előtt egyáltalán nem ismert, és nem azonosított oldalak bűnüldözési célú feltárása még egyáltalán nem történt meg.

A szexuális szolgáltatásokat kínáló magyar weboldalak rendszeres ellenőrzéséhez szükséges humán és tárgyi erőforrások jelenleg hazánkban nem állnak rendelkezésre. Az ilyen profilú weboldalak feltérképezése nem történt még meg. A hatékony és eredményes ellenőrzéshez szükséges, online térben megjelenő indikátorok listájának kidolgozására nem került sor. Az ilyen jellegű munkát segítő alkalmazások fejlesztése, beszerzése és a használatukhoz szükséges képzések nem valósultak meg. Mindeközben a Be. rendszere lehetőséget biztosítana arra, hogy előkészítő eljárás keretében tisztázni lehessen, hogy bűncselekmény gyanúja fennáll-e. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az Rtv. 64. §-ának a) pontja és a 65. §-ának (1) bekezdése értelmében bűncselekmény elkövetésének megelőzése céljából titkos információgyűjtés folytatható, ha megalapozottan feltehető, hogy attól a bűnözésre vonatkozó olyan információk megszerzése várható, amelyek elemzése és értékelése révén feltárhatók a bűncselekmények elkövetésére irányuló törekvések és lehetővé válik a bűncselekmények megelőzése, illetve megakadályozása.

ONLINE FELÜLETEK MONITOROZÁSA

A holland rendőrség és ügyészség előadása a holland kezdeményezésre és holland irányítás mellett, ugyanakkor az Europol szervezésében és az Eurojust által támogatottan, 2022 szeptemberében 20 ország bűnüldöző hatóságainak részvétele mellett, az EMPACT⁷ keretein belül megtartott közös akciónap, az ún. *Hackathon*⁸ eredményeinek bemutatásáról szólt.

Az akció a weboldalakat és a közösségi médiaplatformokat szexuális kizsákmányolás céljából áldozatok toborzására használó bűnszövetkezetek ellen irányult. Más területekhez, például a kábítószer- vagy fegyverkereskedelemhez képest nagyobb kihívást jelent az emberkereskedelem jeleit azonosítani az online környezetben. Az akciónapon bűnügyi információkat gyűjtöttek össze ezen indikátorok meghatározása érdekében, az online környezetet a legkiszolgáltatottabb emberek, például ukrán menekültek kizsákmányolására használó bűnszövetkezetek elleni küzdelem részeként. Számos közösségi médiaplatformra, társkereső alkalmazásra és online magáncsoportra telepednek rá az elkövetők. A nemzetközi együttműködés a gyanús oldalak és felületek feltérképezését szolgálta, és új nyomozásokat is generált:

- összesen 114 online platformot vizsgáltak meg;
- 53 olyan online platformot ellenőriztek, amelyekről feltételezhető, hogy kapcsolatban állnak az emberkereskedelemmel;
- öt emberkereskedelemmel összefüggő online platformot ellenőriztek, amelyek közül négy a gyermekek szexuális kizsákmányolásához kapcsolódott a dark weben;
- 11 feltételezett emberkereskedő azonosítása;
- 45 lehetséges áldozatot azonosítottak;
- 20 olyan platformot azonosítottak további vizsgálat és nyomon követés céljából, amelyek kapcsolatban állhatnak az emberkereskedelemmel;
- 80 személy/felhasználó nevét ellenőrizték, amelyek közül 30 ukrán állampolgárok lehetséges kizsákmányolásához kapcsolódott.

⁷ *European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats* (Európai Multidiszciplináris Platform a Bűnügyi Fenyegetettség Ellen), <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>

⁸ Olyan rendezvény, aminek célja, hogy üzletemberekből, szoftverfejlesztőkből és más szakemberekből álló csapatok egy meghatározott témában rövid időn belül működő informatikai megoldást készítsenek. A holland rendőrség Hackathon-módszerrel igyekezett feltárni azokat a szexuális szolgáltatásról szóló hirdetéseket tartalmazó weboldalakat, amelyeken esetleg emberkereskedelem áldozatainak szolgáltatásait hirdetik, és amely módszer nóvum volt, de mindenképpen megfontolandó az online tér feltérképezése szempontjából.

Az akció elsősorban a szexuális kizsákmányolás céljából folytatott emberkereskedelemre összpontosított, de a kizsákmányolás más formáinak – többek között a munkacélú kizsákmányolásnak – a felderítésére is kerestek nyomokat. A nyomozóknak az emberkereskedelemmel és egyéb bűncselekményekkel kapcsolatos weboldalak és egyéb online platformok széles körét sikerült feltárniuk, beleértve a dark webet is.

A holland rendőrség OSINT⁹ (nyílt forrású hírszerzés) szakértője eseteket bemutatva ismertette a munkáját és számos új lehetőséget vázolt fel, amely a magyar jogalkalmazók számára is hasznos lehet.

Az OSINT szakértő rendszeresen konzultál az illetékes ügyésszel, külön felhívja a figyelmet az emoji használatára és azok jelentésére. A legújabb módszer, hogy ajándékutalványokban fizetnek a kuncsaftok, amelyek utánkövetése nehézségekbe ütközik.¹⁰

EMBERKERESKEDELEMHEZ KAPCSOLÓDÓ ONLINE HIRDETÉSEK, WEBOLDALAK ELÉRHETETLENNÉ TÉTELE

Izraelben is komoly kihívást jelent az emberkereskedelem. Az Igazságügyi Minisztérium keretein belül működik egy specializált emberkereskedelem elleni egység.¹¹

Izrael Legfőbb Ügyészségének számítógépes bűncselekményekkel foglalkozó osztályának vezetője ismertette azt az általuk folytatott gyakorlatot, amelynek lényege egyrészt az, hogy az online platformokat fedett nyomozók ellenőrzik, másrészt hogy az emberkereskedelem, a kerítés és a gyermekpornográfia ellen büntetőjogon kívüli eszközökkel is fellépnek: a hirdetéseket megjelenítő online felületek működtetőit kötelezik arra, hogy az adott hirdetéshez történő hozzáférést *blokkolják*, amennyiben felmerül a jelzett bűncselekmények gyanúja. Súlyosabb esetben a teljes weboldalhoz való hozzáférés blokkolására hívják fel a szolgáltatót, és lehetőség van a hirdetés végleges eltávolítására is.

Az izraeli ügyészség nem keresi, hogy melyik szolgáltatóhoz tartozik az adott gyanús hirdetés: minden szolgáltatónak kiküldik a tiltást tartalmazó határozatot, vagy a bíróság hasonló tartalmú döntését. Amennyiben a szolgáltató nem hajtja végre a határozatot, büntetést szabnak ki vele szemben. A szolgáltatónak fel kell tüntetni azt is, hogy mely hatóság, milyen határozata alapján került sor az adott tartalom blokkolására. A blokkolást követően kerül sor az áldozatazonosításra, mert a törvény értelmében a büntetőeljárás során az elkövetőtől elkobzott vagyont a sértett(ek)nek kell visszaadni.

⁹ A módszerről lásd bővebben itt: <https://osintframework.com/>.

¹⁰ <https://www.spine.ngo/>

¹¹ <https://www.gov.il/en/Departments/General/fight-against-trafficking>

Hazánkban a Btk. 77. §-a intézkedésként szabályozza az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételét. Az intézkedés végrehajtásának biztosítását kényszerintézkedés alkalmazásával teszi lehetővé a Be. A törvény rendelkezései az elektronikus hírközlő hálózat útján is közzétett, bűncselekmény elkövetésével kapcsolatba hozható adatok hozzáférhetővé tételének korlátozását szabályozzák a bűncselekmény folytatásának megakadályozása céljából.

A kényszerintézkedésnek két megvalósulási formája van: az elektronikus adat ideiglenes eltávolítása és – annak eredménytelensége esetén – az elektronikus adathoz való hozzáférés ideiglenes megakadályozása. Az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tételét csak akkor rendelheti el a bíróság, ha az alábbi három feltétel együttesen fennáll: az eljárás közvérdra üldözendő bűncselekmény miatt indult; e bűncselekménnyel kapcsolatban az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételének van helye¹²; a hozzáférhetetlenné tétel elrendelése a bűncselekmény megszakítása érdekében szükséges.

Figyelemmel arra, hogy az elektronikus adathoz való hozzáférés ideiglenes megakadályozása elrendelésének csak a Be. 337. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmények esetén van helye, az emberkereskedelem és kényszermunka büntette miatt indult büntetőeljárásokban kizárólag a Be. 336. §-ában meghatározott jogintézmény, illetve az ezt kiegészítő, a Be. 338. §-ában meghatározott eszköz, az elektronikus adat önkéntes eltávolítása érdekében történő felhívás lenne alkalmazható, azonban a gyakorlat ezeket nem alkalmazza.

Ez a gyakorlat, vagy még inkább a gyakorlat hiánya azért érthető nehezen, mert Magyarországon is, ahogy minden fertőzött országban, a szexuális célú kizsákmányoláshoz kapcsolódó emberkereskedelem elkövetésének, a kliensek szerzésének és ezen keresztül a kizsákmányolásnak tipikus eszközei a szexuális szolgáltatásokat kínáló egyes online hirdetések.

Azért is meglepő, hogy az ügyészségek nem szorgalmazzák a Be.-ben szabályozott jogintézmény alkalmazását, mert egyrészt a Btk. 77. § (1) bekezdése *kötelezővé* teszi az elektronikus hírközlő hálózaton közzétett azon adat végleges hozzáférhetetlenné tételét, amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, másrészt az adat ideiglenes eltávolításával egyúttal a bűncselekmény elkövetése is megszakítható. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mivel a Be. értelmében az elektronikus adat ideiglenes eltávolítására kötelezett köteles

¹² Btk. 77. § (1) Véglegesen hozzáférhetetlenné kell tenni azt az elektronikus hírközlő hálózaton közzétett adatot,

- a) amelynek hozzáférhetővé tétele vagy közzététele bűncselekményt valósít meg,
- b) amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy
- c) amely bűncselekmény elkövetése útján jött létre.

a bíróság megnevezésével és a határozat számának¹³ a megjelölésével tájékoztatni a felhasználókat a tartalom eltávolításának a jogalapjáról, az intézkedésnek visszatartó hatása is lehet. Sajnos több adat közzététele nem lehetséges: az ügy tárgya nem tüntethető fel, ami a visszatartó hatást némileg csökkenti.

A végrehajtás szabályozását külön törvényben találjuk. Röviden úgy foglalható össze az eljárás lényege, hogy az elektronikus adat ideiglenes eltávolítására kötelezettnek (Ektv. 2. § 1. pont) a Nemzeti Adó- és Vámhivatal végrehajtója személyesen kézbesíti a bíróság határozatát és ellenőrzi a kötelezett azonnali teljesítését, vagy ha annak feltételei nem állnak fenn, a határozat kézbesítését követő munkanapon ellenőrzi, hogy a kötelezett teljesített-e. A teljesítés elmulasztása esetén rendbíróság kiszabására kell a végrehajtónak előterjesztést tennie az elrendelő bírósághoz.¹⁴ A rendbíróság, illetve az ismételt rendbíróság alkalmazása annak leképeződése, hogy a szolgáltató immár tudottan jogellenes cselekmény elkövetéséhez nyújt segítséget. A közvetítő szolgáltató további közigazgatási, polgári és büntetőjogi felelősségének kérdése még tisztázásra vár. Egy újabb jogintézmény tehát, amely ugyan a hatóságok rendelkezésére áll, azonban teljesen kihasználatlan.

POLGÁRI JOGI IGÉNY – A SÉRTETT KÁRTALANÍTÁSA

A holland ügyész előadó röviden említette, hogy a holland gyakorlatban az emberkereskedelem miatt indult eljárásokban a sértett „kompenzálása” kiemelt szerepet kap.¹⁵

A hazai jog szempontjából vizsgálva a sértetti kompenzáció kérdését, vitán felül áll, hogy az emberkereskedelem természetes személy jogát közvetlenül sértő bűncselekmény, ezért az ilyen személy, mint sértett, a Be. 51. §-ának (1) bekezdés h) pontja alapján a bírósági eljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesíthet, és a nyomozás során erre vonatkozó szándékát bejelentheti.

Az emberkereskedelem jogi tárgyai közül a személyi szabadság és az emberi méltóság megsértése azok, amelyek közvetlenül érintik a sértettet. Ezen jogok

¹³ 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről (a továbbiakban: Ektv.), 12/A. § (3) bekezdés.

¹⁴ 2017. évi CLIII. törvény az adóhatóság által foganatosítandó végrehajtási eljárásokról, 125/G. §.

¹⁵ Erről lásd bővebben WIJERS, *Marjan: Compensation of victims of trafficking under international and Dutch law*. 2014. https://documentation.lastradainternational.org/lsidecs/3062-Policy%20paper%20compensation_Netherlands_28%20April%202014.pdf; CUSVELLER, Jeltsje – KLEEMANS, Edward: Fair compensation for victims of human trafficking? A case study of the Dutch injured party claim. *Internal Review of Victimology*, 24(3), 297–311. <https://doi.org/10.1177/0269758018758427>.

megsértésének egyik közvetlen következménye az, hogy az elkövetők a sértett kárára/hátrányára – a sértett által végzett szexuális cselekmény, munka, munka jellegű tevékenység, szolgáltatás, illetve a sérelmére elkövetett emberi test tiltott felhasználása révén – rendszeres előnyre tesznek szert. Ami tehát az elkövetőknél előny, az a sértetteknel *elmaradt* előny¹⁶, hiány. Ez a hiány nem, illetve nem feltétlenül azonosítható a Btk. kár fogalmával (a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés), mivel sok esetben a sértettek tevékenységének ellenértéke egyáltalán nem kerül a sértett rendelkezése alá, egyáltalán nem kerül a birtokába, vagyonába. Ugyanakkor a Be. 55. §-ának (3) bekezdése értelmében a polgári jogi igény érvényesítésére és elintézésére – a büntetőeljárás jellegéből adódó eltérésekkel – a polgári perrendtartásról szóló törvénynek az e törvényben meghatározott rendelkezéseit is alkalmazni kell. A polgári jog értelmében a kár nemcsak a vagyoni érdeksérelem, hanem az elmaradt vagyoni előny és a vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költség. Ezek közül – figyelemmel arra, hogy a büntetőeljárás jellegéből adódó eltéréseket, azaz azt a Be. 56. § (1) bekezdésében meghatározott követelményt, amely szerint csak a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következményekén keletkezett igény érvényesíthető – a vagyoni érdeksérelem és az elmaradt vagyoni előny jöhet szóba polgári jogi igény tárgyaként. Erre figyelemmel az emberkereskedelem sértettje által megkeresett, termelt, azonban a vagyonelemei közé nem került elmaradt jövedelem a büntetőeljárás keretei között érvényesíthető. Ezt támasztja alá a Be. polgári jogi igény elbírálásáról szóló rendelkezése [571. § (2) bekezdés], valamint a Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pontjában foglalt értelmező rendelkezés. Ezek értelmében, ha a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány (vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny) összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálni.

Sérelemdíj is érvényesíthető a büntetőeljárásban a kárigényen felül, figyelemmel arra, hogy az emberkereskedelem egyik jogi tárgya az emberi méltóság, amely a személyiségi jogok ún. „anyajoga”, és amelyből az egyes személyiségi jogok erednek. A Ptk.-ban szabályozott nevesített személyiségi jogok közül emberkereskedelem esetén az élet, a testi épség, az egészség, valamint a személyes szabadság jön szóba. A sérelemdíj teljesítésével kapcsolatban a terhelt kifejezett nyilatkozata szükséges [Be. 556. § (6) bekezdés], azaz az, hogy a sértett által követelt sérelemdíj jogalapját és összegét a büntetőeljárásban a terhelt elfogadja.

Figyelemmel arra, hogy a polgári jogi igény érvényesítésére a fentiek szerint az emberkereskedelem sértettjének joga van, ezen igény biztosítására zár alá vé-

¹⁶ Ha a sértett birtokában volt már a keresménye, de azt elvették tőle, akkor ez egyértelműen vagyoncsökkenés, így már eleve a Btk. fogalmi keretei szerinti kár fogalmába tartozik.

telnek is helye van. Olyannyira, hogy a Btk. rendelkezéseiből egyértelműen az következik, hogy a polgári jogi igény mint a sértett reparációs igénye megelőzi az állam büntetőigényét. Ugyanakkor zár alá vételnek a polgári jogi igény biztosítására csak a sértett indítványára van helye és kizárólag a terhelt tulajdonában álló vagyonra.

Annak ellenére, hogy az ügyészség fő szabály szerint szűk körben, a polgári perrendtartásról szóló törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén érvényesíthet polgári jogi igényt, a Be. 556. §-ának (5) bekezdése értelmében polgári jogi igény érvényesítése és elintézése során bizonyításnak az e törvényben meghatározottak szerint helye van, azaz bejelentett polgári jogi igény esetén a bizonyításnak a polgári jogi igény szempontjaira, az azt megalapozó tényekre is ki kell terjednie.

A fentiekből egyértelműen következik az, hogy a büntetőügyben eljáró hatóságoknak az emberkereskedelem sértettjét megfelelően részletes tájékoztatással kell ellátniuk annak érdekében, hogy az elkövetőtől polgári jogi igény érvényesítése címén vagyon elvonható legyen.

Az emberkereskedelem sértettjeinek általános jellemzője, hogy alacsony jogérvényesítési képességgel rendelkeznek, így természetesen megfelelő tájékoztatás hiányában a büntetőeljárás során sem képesek jogaikat és érdekeiket szolgáló döntések meghozatalára. A megfelelő tájékoztatásban a nyomozó hatóság tagjaira hárul a legnagyobb és legfontosabb feladat, hiszen ők azok, akik fő szabály szerint először találkoznak a sértettekkel. Ugyanakkor a nyomozás felügyeletét és irányítását ellátó ügyésznek e feladataiból adódó kötelezettsége az, hogy a nyomozó hatóság esetleges mulasztását felismerve adott esetben ő maga intézkedjen [Be. 26. § (4) bekezdés] a sértett megfelelő tájékoztatása és a polgári jogi igény szempontjából releváns tényekre vonatkozó bizonyítás lefolytatása érdekében.

Látnunk kell, hogy nem elégséges az emberkereskedelem sértettjét arról tájékoztatni, hogy a nyomozás során polgári jogi igényt érvényesíthet. Fel kell őt világosítani annak lényegéről, a Be. 566. § (2) bekezdésében meghatározott kötelező tartalmi elemek tényéről és tartalmáról (hiszen a nem megfelelő jogcímen előterjesztett polgári jogi igényt a bíróság alaptalan követelés címén elutasítja), arról, hogy *indítványára* zár alá vételnek van helye, költségkedvezmény illeti meg, a terheltől lefoglalt dolog polgári jogi igény biztosítására az indítványára visszatartható. Röviden: be kell mutatni a sértettnek azokat az eljárásjogi eszközöket, amelyek képesek biztosítani azt, hogy az elkövető által neki okozott vagyoni és nem vagyoni sérelem pénzbeli kompenzálására a büntetőeljárásban lehetőség adódik. Arra is indokolt felhívni a figyelmet, hogy amennyiben a bíróság a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja, a magánfél által

előterjesztett polgári jogi igényt köteles az ún. gyorsított per (2020. évi LXX. törvény) lefolytatása érdekében az illetékes bíróságnak megküldeni.

Arra is fel kell hívni itt a figyelmet, hogy amennyiben a polgári bíróság az egyéb törvényes útra utasított polgári jogi igényt megítéli, és az elkövető vagyonaára vezetett végrehajtás eredménytelen volt, a jogosult igénye kielégítéséért fordulhat az államhoz [Ptk. 5:42. § (1) bekezdés].

A 2/2020. Büntető jogegységi határozat¹⁷ IV. pontja rögzíti, hogy a Btk. vagyonelkobzásra vonatkozó rendelkezéseiből egyértelműen kitűnik az, hogy a sértett kárának jóvátételéhez nagyobb érdek fűződik, mint a vagyonelkobzás elrendeléséhez. Ennek megfelelően a büntetőeljárás eredményeként – amennyire lehetséges – helyre kell állítani az elkövető és a sértett korábbi, a bűncselekmény elkövetése előtti vagyoni helyzetét.

A LEGÚJABB MÓDSZEREK

Az Europol képviselője az emberkereskedelem kapcsán általuk tapasztalt változó trendekre hívta fel a figyelmet, kiemelve az alábbiakat:

- mind a szexuális, mind a munkacélú emberkereskedelem egyre inkább az online térbe kerül,
- a bűncselekményt üzleti vállalkozásként igyekeznek az elkövetők feltüntetni, sok esetben írásbeli megállapodást kötnek az áldozatokkal,
- a női elkövetők száma emelkedik,
- a férfi elkövetők távolról, online irányítják, zsákmányolják ki az áldozataikat,
- egyre kevésbé jellemző a fizikai erőszak, a lelki, pszichés nyomásgyakorlás a jellemzőbb, „adósraabszolgáság” jelenik meg,
- a kizsákmányolás új formái a *live streaming* és a randizós appok,
- a szállítás új formái: *car-sharing* (közösségi autó) és a tömegközlekedés használatával,
- az előny ajándékkártyákban, online fizetéssel, kriptovalutákban jelenik meg,
- nem kell már akkora szervezetet fenntartani ahhoz, hogy megszervezhető legyen egy határon túli elkövetés,
- az online elkövetés előnyei: az anonimitás, a rugalmasság, alacsony költségek, továbbá hogy jogszabályi háttér hiányában könnyebben elkerülhető a felelősségre vonás.

¹⁷ <https://kuria-birosag.hu/hu/joghat/22020-szamu-bje-hatarozat>

ÖSSZEGZÉS

A rendezvény jó lehetőséget biztosított arra, hogy megismerjük az európai és tengeren túli kollégák munkáját, a fenti reflexiókban pedig áttekintettük, hogy azokat hogyan lehet(ne) a magyar jogi környezetben alkalmazni.

A kétnapos workshop egyik kuriózuma az volt, hogy a holland rendőrség gyermekek elleni online szexuális bántalmazással foglalkozó egységénél járhatunk a helyszínen, ahol a tevékenységüket eseteken keresztül ismertették velünk, felhívva a figyelmet arra, hogy a csapatmunka, a különböző szervezeti egységek együttműködése mennyire elengedhetetlen az e jelenséggel kapcsolatos fellépés során.

Minden emberkereskedelem elleni egységnek kellene egy IT-hez értő tagjának is lennie, ugyanis az online tér ismerete elengedhetetlen, hiszen a korábbi utcai prostitúció is, ahogy az életünk szinte minden területe, az online térbe helyeződött át.

A proaktivitás erősítésének egyik módja, ha a szexuális szolgáltatásokat hirdető oldalakat feltérképezzük: az összes oldal egy egyszerű Google-kereséssel megtalálható, hiszen a kuncsaftok is többnyire így találják meg ezeket. Ezeket érdemes összegyűjteni és elemezni a nyújtott szolgáltatások szerint, a földrajzi elhelyezkedés, a nyelvezet, az URL, az árak alapján (az is sokat jelent, hogy az ára túl magas, esetleg túl alacsony). Külön kiemelték, hogy ne az offline világ indikátorait használjuk, hanem újakat kell kidolgozni, beleértve a toborzáshoz használt paraméterek összegyűjtését is. A hirdetés nyelvi hibái is árulkodók és összekapcsolhatnak cselekményeket, sértetteket. Minden jogalkalmazónak elsőként a helyi piacot kell feltárnia és megismernie.

Az online hirdetések elemzése során fontos a fotó (a hirdetett kora, a ruhája, tetoválások, esetleges sérülések a testén), a háttér (helyszín), a szöveg (árak, kit nem vállal, mik a megkötések), illetve fotó és a szöveg együtt (a megjelenített kor és a képen látható személy életkorának összevetése). A külföldi tapasztalatok alapján a magyar online hirdetések feldolgozása is időszerű és előremutató lenne, valamint a rendelkezésre álló – az előbbieken bemutatott – jogintézmények alkalmazása is.

ANTALI DÁNIEL GÁBOR – LÁSZLÓNÉ VARGA DÓRA*

AZ ÜGYÉSZSÉG ESZKÖZEI ÉS LEHETŐSÉGEI A NYOMOZÁS SORÁN AZ IDŐSZERŰSÉG BIZTOSÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

Mai büntető igazságszolgáltatásunk egyik legkardinálisabb területe az eljárás időszerűségének kérdése. Az igazságszolgáltatás a „legnagyobb bünt” azzal valósítja meg, ha az elkövetett bűncselekményre csak évekkel később ad választ. A késedelem veszélyezteti az eljárás sikerét; a kiszabott büntetés, az alkalmazott intézkedés várhatóan képtelen lesz a megfelelő eredményt elérni, értelmét, hatékonyságát veszti, vagyis rontja a nevelő hatást, és csökkenti az igazságszolgáltatás tekintélyét.¹ Emiatt az eljárás időszerűsége alapvető jogállami követelmény.

Az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog egyrészt alanyi jog a jogosult oldalán, másrészt pedig kötelezettség az állam és intézményei számára. Az időszerűség biztosítása érdekében az államnak tehát meg kell teremtenie azokat a jogintézményeket, amelyek közvetve vagy közvetlenül, de az eljárás minél gyorsabb befejezését szolgálják, míg a tényleges jogalkalmazóknak ki kell alakítaniuk azt a gyakorlatot, amely révén ezek az eszközök nemcsak *de iure*, hanem *de facto* is alkalmasak a célok elérésére.

Ha végigtekintünk a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) normahelyein, akkor a soronkívüliségtől, a vallomások felolvasásán, a közvetítő eljáráson át egészen a külön eljárásokig számtalan olyan lehetőséggel találkozhatunk, amelyek az időszerűséget hivatottak biztosítani.

* ANTALI Dániel Gábor, ügyész, Békéscsabai Járási Ügyészség; LÁSZLÓNÉ VARGA Dóra, doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem ÁJK.

¹ LAJTÁR István: A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról. *Ügyészek Lapja*, 2008/4., 5.

Bár a jogalkotó feladata az időszerűséghez elengedhetetlen jogintézmények megalkotása, de ezek mit sem érnek, ha a jogalkalmazó azokat nem megfelelően használja. Emiatt a magunk részéről úgy véljük, hogy a legtöbbet az időszerűségért akkor tehetünk, ha a meglévő eszközöket hatékonyan alkalmazzuk.

A Be. már a felderítés során is számtalan olyan eszközt biztosít az ügyészség számára, amelyek segítik a hatékony feladatellátást. Bár az ügyész nem irányíthatja a felderítést, azonban annak törvényességét és hatékonyságát értékelni köteles, így ezzel összefüggésben több eszköz is a rendelkezésére áll.² Ezek közül kiemelten fontosnak tartjuk a Be. 26. §-ának b) és i) pontjait, vagyis a nyomozó hatóság munkájának törvényességi ellenőrzését és az iratbetekintési jogosultságot, valamint ehhez kapcsolódóan a nyomozó hatósággal fennálló kapcsolatot.

A Be. 351. §-a szabályozza a nyomozás tartamát és a (2) bekezdés rögzíti, hogy felderítés esetén a nyomozó hatóság legalább hathavonta köteles bemutatni a nyomozás iratait az ügyészségnek és az eljárásról beszámolni. Bár megértjük, hogy a jogalkotó igyekezett szabadságot biztosítani a nyomozó hatóságnak, de talán túlfelül nagyvonalúra sikeredett a hathónapos határidő meghatározása. Fél év olyan hosszú idő, amely alatt a nyomozó hatóság tévedése vagy mulasztása helyreállíthatatlan károkat okozhat, vagy épp törvényteleniségeket fedhet el. Emiatt szolgálati helyünkön – összhangban a felettes ügyészi szervek egyedi és általános iránymutatásaival – a vezetőnk szigorúbb számadást vár el.

Nyilvánvalóan lehetetlen olyan határidőt szabni, ami minden egyes büntetőeljárásban megfelelő lenne, de azért általánosítani mégis lehet. Emiatt a Békéscsabai Járási Ügyészségen az a gyakorlat alakult ki, hogy felderítés esetén általában két-, de legfeljebb háromhavonta az ügyeket betekintés végett be kell kérni a nyomozó hatóságtól. Ily módon rá tudjuk kényszeríteni a nyomozó hatóságot, hogy érdemi nyomozást folytasson, és ha törvénytelen történt, azt annak megtörténtehez minél közelebbi időben orvosolhassuk. Fontos hangsúlyozni, hogy szemben a korábbi büntetőeljárási kódexünk már-már mechanikus határidő hosszabbítási gyakorlatával, az iratok bekérését követően az eljáró ügyész részéről érdemi iratvizsgálatra kerül sor, szükség esetén utasításadással vagy észrevételek megtételével.³

² A témában lásd SINKU PÁL: Megújult ügyési szerepfelfogás a büntetőeljárás vádemelést megelőző szakaszában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. sz. 2. kötet, 374–384. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6607/35_sinkupal_t%C3%B6rdelt.pdf

³ A korábbi határidő hosszabbítások kritikájával összefüggésben lásd NÁNÁSI Gábor: Nyomozás felügyelet, középpontban a nyomozási határidőkkel. *Jogi tanulmányok*, 2016/1., 153–162. https://epa.oszk.hu/02600/02687/00007/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2016_153-162.pdf; illetve

Az iratbetekintéshez kapcsolódóan meg kell említenünk, hogy miként a beérkező jelentések vezető általi megvizsgálását, ugyanúgy a beosztott ügyészek esetében a rájuk szignált iratok rövid áttekintését és a munkánk megszervezését is nagyon fontosnak tartjuk. Gondot jelent, ha például egy egyszerű ténybeli és jogi megítélésű ügy, aminek az áttekintése körülbelül csak harminc-negyven percet igényel, azért reked a szekrényben közel egy hónapig, mert a beszámoló elolvasására nem jut ideje a felelős ügyésznek. Önmagában a feladatok megfelelő megszervezése már nagyban javíthatja az időszerűséget függetlenül attól, hogy a Be. vagy más jogszabály ad-e speciális eszközöket a jogalkalmazó kezébe. A szignálások, a referálások, valamint az iratbetekintések és a törvényességi ellenőrzések alapvetően csak passzív eszközök az ügyészség kezében. A nyomozás során azonban az ügyészségnek számtalan más olyan lehetősége van, amivel ösztönözheti, elősegítheti a nyomozások minél gyorsabb és eredményesebb befejezését. Ezek közül az egyik legfontosabb az intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése. A Be. 404. § (1) bekezdése szerint a nyomozás során az ügyészség bármikor közölheti a gyanúsítottal és a védővel, hogy milyen intézkedés alkalmazására vagy határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri. Ez a jogintézmény a bizonyítás megkönnyítése által a nyomozás klasszikus modelljétől való elmozdulás jegyében törekszik – az eljárás tisztességes voltának megőrzése mellett – az időtartamot lényegesen csökkenteni.⁴

Bár a gyakorlatban talán az indokoltnál kevesebbszer alkalmazzuk a jogintézményt, azonban épp ezért is úgy véljük, hogy van benne még tartalék. A jogalkalmazás során elsődlegesen a közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés kapcsán merül fel és a személyes tapasztalatunk az, hogy kiválóan alkalmas azon ügyek bírósági úttól való elterelésére, amikor a bizonyítási eszközök egyébként is rendelkezésre állnak és a terhelt tájékoztatlanságából adódóan megtagadja a vallomástételt vagy egy szörnyű és szigorú büntetéstől való félelmében vitatja a felelősségét. Kifejezetten hasznos lehet ez a jogintézmény például a kábítószer birtoklásának vétsége miatt indult ügyekben, amikor akár a nyomozó hatóság tagja, akár a terhelt abban a téves feltevésben van, hogy az elterelésre a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 180. § (2) bekezdése alapján nincs törvényes lehetőség.

SZABÓ Krisztián: Gondolatok a nyomozás határidejére vonatkozó kodifikációs elképzelésekről. *Jura*, 2016/1., 316–321. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5382667>.

⁴ FANTOLY Zsanett: Az előkészítő eljárás és a nyomozás feladatai a bünfelderítésben és a bizonyításban. *Rendőrségi Tanulmányok*, 2021/1., 41. <http://real-j.mtak.hu/24477/1/rt202101.pdf>

Nem szabad azonban azt sem elfelejteni, hogy nem kizárt a jogintézmény alkalmazása akkor sem, ha a terhelt már beismerő vallomást tett, de a konkrét ügyészégi döntés meghozatala további feltételhez (például polgári jogi igény megtérítéséhez, feltételes ügyészi felfüggesztés esetén előírt magatartási szabály teljesítésének vállalásához) kötött az ügyész szerint.⁵

Természetesen ez a jogintézmény sem mindenható eszköz, a felelősségüket eltökélten, makacsul tagadó terheltekkel szemben eredményre nem vezet. Fontosnak tartjuk azonban azt is hangsúlyozni, hogy a jogintézmény alkalmazása az ügyészségtől fokozott körütekintést vár el, hisz a tájékoztatásban pontosan kell szerepelnie a tényállásnak, a jogi minősítésnek, a tervezett intézkedésnek, valamint az elvárt feltételeknek. Ezek az előírások és különösen az írásbeliség azonban garanciális jellegű, mivel ily módon a terhelt elfogadó nyilatkozata utólag is rekonstruálható tájékoztatáson alapulhat,⁶ amivel kiküszöbölhetők a védelem oldalán történt pálfordulások és alaptalan vádaskodások. Mivel a jogintézmény alkalmazása során a nyomozó hatóság is igénybe vehető, ezért amikor a bírói úttól való eltéréshez kizárólag a terhelt beismerésére lenne szükség, szorgalmazzuk az alkalmazását.⁷

A nyomozás során igénybe vehető ügyészégi eszközök közül megítélésünk szerint a két legfontosabb a Be. XVI. és XVII. fejezetei szerinti közvetítői eljárás és feltételes ügyészi felfüggesztés. Ez az a két nyomozás során igénybe vehető jogintézmény az, ami a leginkább alkalmas az időszerűség biztosítására, hisz igénybevételükkel megspórolhatók a felesleges, évekig tartó bírósági eljárások.

Már említettük, hogy az iratok áttekintését mennyire fontosnak tartjuk, ami hatványozottan igaz az előbbi jogintézmények szempontjából is. A Be. 413. §-a az ügyészség és a nyomozó hatóság kötelességévé teszi, hogy ha a terhelt vagy sértetti oldalról indítvány vagy hozzájárulás áll rendelkezésre, akkor a feleket a jogaikról tájékoztatni kell és nyilatkozatukat be kell szeretni. A Békéscsabai Járási Ügyészség gyakorlata azonban az, hogy már a nyomozás kezdetén – akár már a megalapozottan gyanúsítható személy kihallgatása előtt is – vizsgálni kell, miszerint a jogintézmény esetleg alkalmazható lesz-e. Az ügy tárgya és jellege alapján így időben megkezdhető a vagyoni-jövedelmi viszonyok, a személyi

⁵ FANTOLY Zsanett: *Büntető eljárásjog ismeretek II. Dinamikus rész.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2009, 74.

⁶ Uo.

⁷ Megjegyzendő, hogy bár a jogintézmény alkalmazását az ügyészség oldaláról is szorgalmazni indokolt, azonban a védelem részéről történő – akár csak informális, puhatolózó jellegű – megkeresések száma elenyésző. Gyakorlatunk során nem találkozunk még vele, ami – véleményünk szerint – részben a jogintézmény ismeretlenségére is visszavezethető.

körülmények, illetve a terhelt és a sértett kapcsolatának a feltárása. Hasonló megállapítások tehetők a feltételes ügyészi felfüggesztés kapcsán is. Ha a bűnügy jellege és az elkövető társadalomra veszélyessége azt valószínűsíti, akkor a nyomozás elején meg kell kezdeni a tárgyi és az alanyi bűnösségi körülmények vizsgálatát. A megfelelő tájékoztatás mellett ugyanis talán csökkenthetők a tudatlanságból, dachból vagy betyárbecsületből történő hallgatások-tagadások és emiatti elhúzóadások.

Az időszerűség és a jogintézmények alkalmazása szempontjából pedig az egyik legfontosabb, hogy az ügyészség ismerje a terhelt személyi körülményeit. Mindennapi munkavégzésünk során úgy véljük, hogy sokan találkoztak már azzal a helyzettel, hogy a terhelt a nyomozó hatóság előtt nem csak a vallomást, de a személyi körülményeire történő válaszadást is megtagadta. A bíróság előtt – még ha él is a hallgatás jogával, de – a vádlott a személyi viszonyait firtató kérdésekre már kérdésekkel válaszolt, sőt akár okiratokat is csatolt munkaviszonya, egészségi állapota, családi körülményei kapcsán. Úgy hisszük, hogy ez a kettősség alapvetően nem a terheltek tudatos eljárásra, hanem a nyomozó hatóság lustaságára vezethető vissza. Emiatt a beszámolókra adott válaszokban is jeleztük már a nyomozó hatóság számára, hogy ez a gyakorlat mellőzendő. Már csak azért is, mert ha például a női terhelt várandós, akkor az nem csak nyomatékos enyhítő körülmény, de egyébként a büntetés (például közérdekű munka) végrehajtását is alapjaiban befolyásoló tényező, amit megkeresések folytán nem feltétlenül tudunk tisztázni és közvetlen, személyes kapcsolat hiányában az ügyész számára a bírósági előtti megjelenésig nem is derül ki.

A terheltek és a sértettek megfelelő tájékoztatását azért is tartjuk elengedhetetlennek, mert így félreértések és felesleges intézkedések előzhetők meg. A gyakorlatban találkoztunk már olyan esetekkel, amelyek alkalmasak voltak a közvetítői eljárás lefolytatására, a felfüggesztő döntés meg is született, majd akár már az első megbeszélés előtt az iratok eredménytelenül érkeztek vissza a Kormányhivataltól. A nyomozó hatóság ugyanis elmulasztotta azt közölni az érintettekkel, hogy a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében a hatóság előtt meg kell jelenniük, amit a tartósan külföldön élő vagy dolgozó terhelt, esetlegesen a sértett egyébként nem tudott vállalni. Úgy szintén elvárás a rendőrség felé, hogy ha a Btk. 180. § (1) bekezdése szerinti elterelés alkalmazhatónak látszik, akkor ne csak formális nyilatkozatot szerezzen be a terhelttől, de azt is közölje vele, miszerint neki kell felkeresnie a megfelelő intézményt, ahova fél éven át rendszeresen járnia kell, majd a teljesítést is igazolnia kell. Bár való igaz, hogy a jelzett esetek kivételek és nem általánosak, de jól példázzák, hogy az időszerűség szempontjából a tájékoztatásnak mekkora jelentősége van, és a Be. 74. § (1) és

(3) bekezdései szerinti kötelezettség nem pusztán garanciális szabály, hanem a gyakorlatban is érvényre jutó feladat. A nyomozás során történt mulasztások elkerülésével az időszerűség biztosítása mellett megelőzhető a szükségtelen vádemelések, illetőleg a helytelen büntetéskiszabási indítványokból adódó büntetés-végrehajtási anomáliák.

Írásunkban – a rendelkezésre álló keretek között – igyekeztünk sommásan és lényegre törően áttekinteni, hogy melyek azok az intézkedések, illetőleg lehetőségek, amelyek az ügyészség számára igénybe vehető az időszerűség biztosítása érdekében. Az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog biztosításáért a legtöbbet azzal tehetjük, ha a feladatellátást megpróbáljuk optimalizálni és elkerülni azokat a hibákat, amelyek óhatatlanul késedelemhez vezethetnek. Természetesen a legnagyobb igyekezet és odafigyelés sem tudja garantálni az időszerűséget, mert az eljárás elhúzódása sok esetben épp a védelem érdeke. Kisebbségi súlyú büntetőügyekben azonban érdemi eredmények érhetőek el a megfelelő eszközök és jogintézmények kiválasztásával és alkalmazásával.

SOMOGYI CSILLA*

A SÉRTETTI JOGOK MEGJELENÉSE AZ EJEB JOGGYAKORLATÁBAN

ELŐSZÓ

Napjainkban a sértetti jogok egyre nagyon figyelmet kapnak, ennek oka az a felismerés, hogy a sértettek aktív részvétele a büntetőeljárásban elősegíti annak sikerességét. Ennek érdekében mind az Európa Tanács, mind pedig az Európai Unió keretén belül megjelentek olyan szabályozások, amelyek a sértettek védelmét szolgálják. A sértetti jogok szabályozása mindezek ellenére is még mindig átláthatatlan és vitatott, hogy milyen jogosultságok illetik meg a sértetteket, és milyen tartalommal. Ezekre a kérdésekre az iránymutatásokat a rendelkezéseket értelmező bírói gyakorlatból (Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve Európai Unió Bírósága) kaphatjuk meg.

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy a hatályos Be.¹ preambulumban is szereplő jogpolitikai cél, azaz a sértetti jogok erősítésére irányuló szándék érvényesül-e nemzetközi szinten is.²

Tanulmányomban azt szeretném bemutatni, hogy a sértetti jogokkal, a sértettek védelmével kapcsolatban milyen döntések születtek az Emberi Jogok Európai Bíróságán (továbbiakban: EJEB), azok hogyan és mennyiben befolyásolták a jogok térnyerését a büntetőeljárásban. Nem foglalkozom az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) valamely cikkének megsértése miatt sértetté vált terheltek jogaival, csak a tulajdonképpeni sértettekre vonatkozó döntésekre

* SOMOGYI Csilla, ügyészégi fogalmazó, Soproni Járási Ügyészség.

¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

² BARABÁS A. Tünde – FARKAS Krisztina – KISS Anna: Az új Be. egyes meghatározó jogintézményei: a sértetti pozíció erősödése, eljárásgyorsítás, -egyszerűsítés. *Kriminológiai Tanulmányok*, 2021/58., 157–184.

koncentrálok. Az EJEB döntéseiben nehéz a sértett és áldozat fogalmának elhatárolása, mivel általában mindkét esetben a „victim” szót használják.³ Emiatt kutatásom során alaposan meg kellett vizsgálnom minden olyan határozatot, mely a „victim” szót tartalmazza, és az adott ügy minden releváns részét áttanulmányozva kellett kiszűrni a kutatásom szempontjából lényeges döntéseket.

SZABÁLYOZÁSI HÁTTÉR

A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről szóló ENSZ deklaráció (a továbbiakban: ENSZ deklaráció) szerint áldozat alatt azokat a „személyeket értjük, akik egyedileg vagy kollektíven sérelmet szenvedtek, beleértve a fizikai és mentális sérüléseket, érzelmi szenvedéseket, gazdasági veszteségeket, alapvető jogaik – olyan tevékenységgel vagy mulasztással történő – lényeges korlátozását, amelyek sértik a tagállamok hatályos büntetőjogi normáit, értve alatta olyan normákat is, amelyek a bűnös hatalmi visszaéléseket tiltják [...] Áldozat alatt értendők a közvetlen áldozat családtagjai és azok a személyek is, akik sérelmet szenvedtek, mert beavatkoztak annak érdekében, hogy segítsék az áldozatot a nehéz helyzetében, vagy azért, hogy megelőzzék az áldozattá válást”⁴.

A Rómában 1950. november 4-én kelt EJEE nem tartalmaz konkrét jogsultságokat a sértettekre nézve. A Miniszteri Bizottság által elfogadott ajánlások között találunk olyan rendelkezéseket, amelyek kiemelt védelemben részesülő sértettekre vonatkoznak.⁵

Az áldozati szerepkör független az elkövető büntethetőségétől és a büntetőeljárás kimenetelétől, ezt az Európa Tanács a bűncselekmények áldozatainak nyújtandó segítségről szóló Rec(2006) 8. számú ajánlása (továbbiakban: ET 2006. évi 8. ajánlás), illetve az ENSZ deklaráció is egyértelműen kimondja.⁶

Az ET 2006. évi 8. ajánlása szerint „*áldozat az a természetes személy, aki valamely tagállam büntetőjogába ütköző tevékenység vagy mulasztás követke-*

³ Kiss Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018, 113.

⁴ UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Adopted by General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985, 1–3. pontja.

⁵ Lásd például a gyermekek szexuális kizsákmányolással szembeni védelméről szóló Rec(2001) 16. számú ajánlást, továbbá a bűncselekmények áldozatainak nyújtott segítségről szóló Rec(2006) 8. számú ajánlást.

⁶ GÖRGÉNYI Ilona: Az áldozat fogalmának és jogainak újraszabályozása az Európai Unióban. In: BORBÍRÓ Andrea – INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós – PODOLETZ Léna: *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 174.

ményeként sérelmet, így különösen testi vagy mentális sérülést, érzelmi szenvedést, avagy gazdasági veszteséget szenvedett. Áldozat alatt értendők, amikor ez helyénvaló, a direkt áldozat közvetlen családja, avagy az eltartottjai”⁷.

Az ET 2006. évi 8. ajánlás és a 2012/29/EU irányelv is természetes személyeket ért áldozatok alatt, az ENSZ deklarációban pedig megjelenik a kollektív áldozat fogalom is. Az irányelv csak a bűncselekmény közvetlen következményeinek elszenvedőit tekinti áldozatnak, az ET 2006. évi 8. ajánlás és az ENSZ deklaráció nem tartalmaz ilyen kitétel. Közvetlen és közvetett áldozat kategóriájának megkülönböztetése jelenik meg a nemzetközi dokumentumokban.⁸

Az EJEB is foglalkozott az áldozat definíciójának értelmezésével. Álláspontja szerint minden esetben önállóan kell értelmezni a fogalmat, különös tekintettel vizsgálni kell, hogy az adott személynek jogos személyes érdeke-e, hogy az adott jogsértő helyzet véget érjen.⁹

A sértett és az áldozat definíciója nem azonos, ennek ellenére mégis sok esetben előfordul, hogy szinonimaként használják őket, ezáltal következetlen és rendezetlen a használatuk, amely akár a jogbiztonság sérelméhez is vezethet.¹⁰ A büntetőeljárás jogi sértett fogalom kiterjed a sértettként eljáró jogi személyekre, azonban nem terjed ki azokra az áldozatokra, akikre a bűncselekmény tágabb értelemben hatással volt.¹¹

A Miniszteri Bizottság álláspontja szerint a büntető igazságszolgáltatás beavatkozása nem elegendő az áldozatoknak járó jóvátételhez, őket több különböző formában is segíteni kell, akár magánszervezetek által is. Fontos követelmény a jogalkotók felé, hogy olyan rendelkezéseket hozzanak, amelyekkel elő tudják mozdítani az áldozatok érdekeit, megelőzzék az áldozattá válást.¹² Sok esetben az igazságszolgáltatás működése inkább növeli az áldozatok problémáit, mintsem segítené őket, ezért már rendőrségi szinten szükségesek a változtatások. Fontos az együttérző, bátorító viselkedés, teljes körű tájékoztatás az igénybe vehető segítségről és kártalanításról. A sértetti jogok közül kiemelendő a magánélet védelme, amely érdekében lehetőség van a tárgyalásról kizárni a nyilvánosságot.¹³

⁷ Rec(2006) 8 számú ajánlás 1.1. pontja.

⁸ GÖRGÉNYI I. (2014): i. m. 176.

⁹ *Vallianatos and others v. Greece*, No. 29381/09 and 32684/09, 7 November 2013.

¹⁰ VIDA József: A sértett fogalma az új büntetőeljárás törvényben. In: MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 533–540.

¹¹ KISS A. (2018): i. m. 112.

¹² Rec(87) 21. számú ajánlás.

¹³ Rec(85) 11. számú ajánlás.

Külön ajánlás foglalkozik a leginkább védelemre szoruló sértettek jogaival, a családon belüli erőszak áldozataival. Ennek értelmében a közvélemény figyelmét is fel kell hívni a családon belüli erőszak súlyosságára, különleges szakértelemmel rendelkező személyek eljárása szükséges az ilyen bűncselekmények áldozatai esetében.¹⁴

Az EJEB számos döntésében foglalkozott a sértettek jogaival, levezetve azokat az EJEE cikkeiből. Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy az EJEB véleménye szerint azzal, hogy egy adott állam elfogadja a saját büntető törvénykönyvét, kötelezettséget vállal arra, hogy a bűncselekmények áldozatait nem hagyja magára.¹⁵ Emberi jogi szempontból az igazságszolgáltatás célja a sértettet ért sérelem jóvátétele, emellett az állam feladata, hogy megfelelő jogosultságok biztosításával helyreállítsa a sértett státuszát a büntetőeljárás során.¹⁶

A bűncselekményre úgy kell tekinteni a sértett szempontjából, hogy az megkérdőjelezi az egyén jogait, az állam, és így az igazságszolgáltatás feladata ennek a helyreállítása. A bíróság feladata, hogy olyan igazságos döntést hozzon, amely a feltárt jogsértést világosan meghatározza, különös tekintettel a sértett sérelmet szenvedett jogaira, felelősségre vonja az elkövetőt, valamint reparációt biztosítson a sértett számára.¹⁷

Az emberi jogok – néhány kivétellel – nem korlátozhatatlanok, így van ez a büntetőeljárás során is, azonban arra, hogy milyen esetekben és milyen mértékben korlátozhatók, az EJEB joggyakorlata nem tér ki.¹⁸

Christoph Safferling szerint napjainkban már mindenki sértett akar lenni, mivel akinek sikerül ilyen szerepet találnia, az társadalmi elismerésre számíthat.¹⁹ A következő fejezetben arra a kérdésre fogom bemutatni a választ, hogy vajon ez a megállapítás elmondható az EJEB joggyakorlatának tükrében, azaz tényleg kifizetődő-e sértetti szerepbe kerülni.

¹⁴ Rec.(85) 4. számú ajánlás.

¹⁵ EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (FRA): *Victims' rights as standards of criminal justice. Justice for victims of violent crime. Part I.* Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, 26. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-1-standards_en.pdf

¹⁶ FRA (2019): i. m. 27.

¹⁷ Uo. 29.

¹⁸ NAGY Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. I. rész. *Sectio Juridica et Politica*, Tom. XXVIII., Miskolci Egyetem, Miskolc, 2010, 341–369., 342.

¹⁹ SAFFERLING, Christoph J. M.: Die Rolle des Opfers im Strafverfahren – Paradigmenwechsel im nationalen und internationalen Recht? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 122/2010, 87–116., 88. Idézi BÁRD Károly: Az áldozatok jogállása a nemzeti és a nemzetközi büntetőeljárásban. In: HACK Péter – KIRÁLY Eszter – KORINEK László – PATYI András (szerk.): *Gályapadból laboratóriumot. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 4.

AZ EJEB JOGGYAKORLATA

Ebben a részben a releváns EJEE cikkekre levetítve mutatom be az EJEB joggyakorlatát a sértetti jogok vonatkozásában. Az EJEB döntéseit elemezve négy emberi jog rajzolódott ki mint a sértettekre vonatkozó legfontosabb rendelkezések, úgy mint az élethez való jog, a szabadsághoz és biztonsághoz való jog, a tisztességes tárgyaláshoz való jog és a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog. Az EJEE további cikkeire vonatkozó, sértetti jogok szempontjából releváns EJEB határozatok elvétve fordulnak elő.

ÉLETHEZ VALÓ JOG

Ezen cikk vonatkozásában az emberölés megelőzése tekintetében a sértetté válás elkerülése érdekében tehető állami intézkedésekkel foglalkozott számos esetben az EJEB.

Az általam elemzett joggyakorlat alapján elmondható, hogy az egyének élethez való joga akkor sérül ilyen esetekben, ha az állam nem tesz megfelelő megelőző intézkedést annak érdekében, hogy a sértett halálát elkerülje.²⁰ Ez nemcsak a büntetőjogi rendelkezések bevezetését jelenti, hanem a bűncselekmények megelőzését, illetve a bekövetkezett jogsértések szankcionálását is.²¹ Ez az életvédelmi kötelezettség azt jelenti, hogy az államnak meg kell védenie a kiszolgáltatott helyzetben lévő személyeket.²²

Amennyiben az élethez való jog sérelme forog kockán, akkor az állam köteles cselekedni a joghatósága alá tartozó személyek esetében,²³ azonban nem minden állítólagos életveszély vonja maga után ezt.²⁴

Az állam intézkedési kötelezettsége nemcsak az élethez való jog megsértésének veszélye esetén áll fenn, hanem az EJEE 3. cikke szerinti megalázó bánásmód elkerülése érdekében is gyors és hatékony fellépés szükséges, mellyel elkerülhető az adott személy sértetté válása.²⁵

Az állam pozitív kötelezettsége akkor áll fenn, ha a hatóság tudta vagy tudnia kellett volna, hogy tényleges és azonnali veszélyben van az adott személy élete.²⁶ Ilyen esetnek tekinthető, ha a hatóságok konkrét információval rendelkeznek a

²⁰ *Osman v. The United Kingdom*, No. 23452/94, 28 October 1998.

²¹ *Kurt v. Austria*, No. 62903/15, 15 June 2021.

²² *Gulyan v. Armenia*, No. 11244/12, 20 September 2018.

²³ *Bubbins v. United Kingdom*, No. 50196/99, 17 March 2005.

²⁴ *Keenan v. United Kingdom*, No. 27229/95, 4 March 2001.

²⁵ *J. I. v. Croatia*, No. 35898/16, 8 September 2022.

²⁶ *Opuz v. Turkey*, No 33401/02, 9 June 2009.

készülő terrortámadásról, amely konkrét, azonnali és valós fenyegetést jelent a sértettek életére. Ebben az esetben minden olyan intézkedést meg kell tenniük, amelytől észszerűen elvárható, hogy a kockázatot elkerüljék vagy legalább csökkentsék. Az ilyen és ehhez hasonló különösen veszélyes támadások elleni intézkedésnek képesnek kell lennie az ismert kockázat megelőzésére, fontos feltétel, hogy független személyek gyorsan és haladéktalanul végezzék el a kívánt feladatokat.²⁷

A sértettet ért súlyos sérülés vagy halál esetén egy olyan igazságszolgáltatási rendszer működtetése szükséges, amely nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is képes orvosolni a sértett jogait.²⁸ Az EJEB a *Gurrido Herrero v. Spain*-ügyben kiemelte, hogy az orvosi mulasztásra bekövetkezett haláleseteket rendkívül körültekintően kell az igazságszolgáltatási rendszernek kivizsgálnia.²⁹

A nyomozásnak alkalmasnak kell lennie az elkövető azonosítására, meg kell tennie a hatóságoknak minden észszerű lépést, amelyekkel a bizonyítékokat biztosítani tudják. A faji indíttatású támadások esetében különösen fontos, hogy az eljárást pártatlan személyek folytassák, akik mindent megtesznek a rasszista indíttatás leleplezésére.³⁰

Különös védelem illeti meg a kiszolgáltatott helyzetben lévő sértetteket, kiemeli közülük az EJEB a családon belüli erőszak, valamint a nemi erőszak sértettjeit, akiknek az érdekében különösen fontos a hatékony szabályozás és igazságszolgáltatási rendszer működtetése.³¹

Az EJEB esetjogában fellelhető olyan döntés is, melyben egy államot azért marasztaltak el, mert a hatóságai nem folytattak hatékony, azonnali nyomozást egy emberrablási ügyben, holott annak megtörténtéről tudomásuk volt, és ez a tétlenség az elrabolt személy életébe került.³²

SZABADSÁGHOZ ÉS BIZTONSÁGHOZ VALÓ JOG

Az EJEB kiemelten fontosnak tartja a sértettek biztonságának garantálását, vagyis, hogy ne érje őket hátrány amiatt, ha feljelentést tesznek a sérelmükre elkövetett bűncselekmény miatt, ezzel ösztönözve a sértetteket arra, hogy ne féljenek a hatóságokhoz fordulni. Az elkövető általi megtorlás elkerülése érdekében lehetősége van a hatóságoknak, hogy névtelenséget biztosítsanak a sér-

²⁷ *Tagayeva and Others v. Russia*, No. 26562/07, 13 April 2017.

²⁸ *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC]*, No. 47848/08, 17 July 2014.

²⁹ *Gurrido Herrero v. Spain*, No. 61019/19, 11 October 2022.

³⁰ *Angelova and Iliev v. Bulgaria*, No. 55523/00, 26 July 2007.

³¹ *X and Others v. Bulgaria*, No. 22457/16, 2 Februar 2021.

³² *Tsakoyevy v. Russia*, No. 16397/07, 2 October 2018.

tetteknek: az EJEB úgy ítélte meg, hogy az ilyen intézkedések nem korlátozzák a terheltek védekezéshez való jogát.³³

Azt azonban hangsúlyozza az EJEB, hogy a sértettek védelme érdekében alkalmazott intézkedések nem alkalmazhatóak automatikusan, még szexuális bűncselekmények áldozatai esetében sem, az eset összes körülményeit vizsgálva, releváns okokra alapítva lehet ilyen védelmi intézkedéseket tenni. Amennyiben indokolatlanul történik ezek alkalmazása, az a terhelt jogainak csorbításához vezethet.³⁴

Az EJEB, reagálva a digitális fejlődésre, kimondta, hogy az online elkövetett erőszak, zaklatás ugyanúgy büntetendő, mint amelyet offline követnek el.³⁵

TISZTESSÉGES TÁRGYALÁSHOZ VALÓ JOG

Az EJEE 6. cikke nem követeli meg kifejezetten a sértettek érdekeinek figyelembevételét, azonban az EJEB az EJEE egyéb rendelkezéseiből levezethetőnek tekintti azt. Ennek értelmében úgy kell büntetőeljárást lefolytatni, hogy a sértetti érdekek indokolatlanul ne kerüljenek veszélybe. A tisztességes eljárás követelménye magában foglalja, hogy a terhelt érdekeit egyensúlyba kell hozni a sértettekével.³⁶ Ez az egyensúly könnyen felborulhat abban az esetben, ha valamilyen eljárásjogi résztvevő szemszögéből jobban akarjuk a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését.³⁷ Ahhoz, hogy egy adott büntetőeljárás megfeleljen a tisztességes eljárás kritériumainak, mind a terhelteknek, mind a sértetteknek hatékonyan kell biztosítani a gyakorlatban a jogaikat.³⁸

A sértettek védelme érdekében tett intézkedéseknek összeegyeztethetőknek kell lennie a védelemhez való jog megfelelő és hatékony gyakorlásával. Adott esetben a nyilvánosság tárgyalásról való kizárása tárgyában hozott döntés során egyensúlyba kell hozni a vádlott nyilvános eljáráshoz való jogát a sértett magánéletének védelméhez fűződő érdekével.³⁹

Amennyiben a sértett az eljárás során elhalálozik, akkor a hozzátartozói tekintetében kell vizsgálni a tisztességes eljárás érvényesülését, őket kell a folyamatban lévő büntetőeljárásról megfelelően tájékoztatni.⁴⁰

³³ *Doorson v. The Netherlands*, No. 20524/92, 26 March 1996.

³⁴ *Lucic v. Croatia*, No. 5699/11, 27 February 2014.

³⁵ *Volodina v. Russia*, No. 40419/19, 14 September 2021.

³⁶ *Marcelo Viola v. Italy*, No. 45106/04, 5 October 2006.

³⁷ BÁRD Károly: *Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai – Összehasonlító jogi tanulmány.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2021, 136.

³⁸ *Perez v. France*, No. 47287/99, 12 February 2004.

³⁹ *Mraovic v. Croatia*, No. 30373/13, 9 April 2021.

⁴⁰ *Khamzatov and Others v. Russia*, No. 31682/07, 28 February 2012.

MAGÁN- ÉS CSALÁDI ÉLET TISZTELETBEN TARTÁSÁHOZ VALÓ JOG

A 8. cikk célja az egyén védelme a hatóságok önkényes beavatkozásával szemben, ez a sértettekre vetítve azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatást úgy kell megszervezni, hogy az indokolatlanul ne veszélyeztesse a biztonságukat, magánéletüket.⁴¹ Az EJEB véleménye szerint ez a cikk magában foglalja a személyek testi és lelki épségét is.⁴²

Ez a cikk az államokra pozitív kötelezettséget is ró, miszerint a bűncselekmények áldozatainak magánéletét különleges intézkedésekkel védelemben kell részesíteni, különös tekintettel a szexuális bűncselekmények sértettjeire. Az intézkedések alkalmazása során mérlegelni kell, hogy az ne hárítson többlet terhet az eljáró hatóságokra.⁴³

A terheltek ezen joga korlátozható a sértettek életének, egészségének védelme érdekében.⁴⁴

EGYÉB RENDELKEZÉSEKRE VONATKOZÓ DÖNTÉSEK

Az EJEB ítélkezési gyakorlatában kifejtette, hogy az EJEE az emberi jogok, így a sértetti jogok védelmének eszköze, nem egy elméleti konstrukció, hanem fontos annak hatékony gyakorlati alkalmazása.⁴⁵ Az EJEE céljának nem szabad csak elméleti, illuzórikus elgondolásnak maradnia, hanem az abban meghatározott jogosultságoknak a gyakorlatban ténylegesen érvényesülniük kell.⁴⁶ Az EJEB feladata pedig a 19. cikk értelmében, hogy ellenőrizze az államokat, mennyiben tesznek eleget ezen kötelezettségüknek.⁴⁷

A rabszolgaság és kényszermunka tilalmáról szóló cikk a sértetti jogok tekintetében azt jelenti, hogy tilos az emberkereskedelem, a kizsákmányoló prostitúció, ez az államokra pozitív kötelezettséget ró, védelmi intézkedések alkalmazásával meg kell akadályozni, hogy valaki ilyen bűncselekmény áldozata legyen.⁴⁸

Amennyiben a lefolytatott büntetőeljárás sikeres, akkor az azt jelenti, hogy a sértettet ért sérelmet az EJEE 13. cikkének megfelelően sikerült orvosolni.

⁴¹ *Y. v. Slovenia*, No. 41107/10, 28 May 2015.

⁴² *A. and B. v. Croatia*, No. 7144/15, 20 June 2019.

⁴³ *K. U. v. Finland*, No. 2872/02, 2 December 2008.

⁴⁴ *Eremia v. the Republic of Moldova*, No. 3564/11, 28 May 2013.

⁴⁵ *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, No. 39630/09, 13 December 2012.

⁴⁶ *Balsan v. Romania*, No. 49645/09, 23 May 2017.

⁴⁷ *Gäffgen v. German*, No. 22978/05, 1 June 2010.

⁴⁸ *S. M. v. Croatia*, No. 60561/14, 19 July 2018.

Ehhez szükséges egy hatékony nyomozás, mely alapján a hatóságok képesek az elkövetőt azonosítani, viszont nem áll fenn kötelezettség arra vonatkozóan, hogy a vádemelés marasztaló ítéletet eredményezzen.⁴⁹ A vizsgálat során biztosítani kell, hogy a sértettek abban hatékonyan részt tudjanak venni, és az eljárás a számukra hozzáférhető legyen.⁵⁰

Az EJEE egyes cikkeihez kapcsolódó ítéletek bemutatása során többször felmerült az állam pozitív kötelezettsége. Ennek értelmében tevékenyen kell fellépnie az adott jog megvédése érdekében. Az EJEB a gyakorlata során számos esetben utal rá, hogy ez pontosan mit is jelent. Összefoglalva, először is szükséges egy jogi szabályozás megalkotása, ami az egész rendszer keretét adja, azonban lényeges, hogy ezek a rendelkezések a gyakorlatban hatékonyan működjenek. Amennyiben a hatóságok számára ismertté válik (vagy kellett volna) egy valós és azonnali kockázat, abban az esetben minden észszerű intézkedést meg kell tenniük annak elkerülése érdekében.⁵¹ Amennyiben az állam eleget tesz ezeknek, akkor nem állapítható meg olyan tevés vagy mulasztás a részéről, amely egyezményisértésnek minősülne, hiszen ez a pozitív kötelezettség az emberi jogok érvényesítésének érdekében történik.⁵²

ÖSSZEZÉS

Az előzőekben bemutatott jogosultságok legtöbbje olyan emberi jog, amely általánosan érvényes mindenkire, azonban ezek sérelmének veszélye fokozottan fennáll a sértettek esetében. Gondoljunk például arra, hogy egy szexuális erőszak miatt folyó büntetőeljárás a sértettek magánéletének legintimebb részét érinti. A sértettek védelméhez szükséges, hogy az ő tekintetükben ezek a jogosultságok még nagyobb figyelmet kapjanak, az állam akár tevőlegesen is fellépjen a joguk biztosítása érdekében.

Az első fejezetben feltett kérdésre, miszerint valóban jó dolog-e napjainkban sértetté válni, véleményem szerint nemcsak a lelki oldala, hanem az előzőekben bemutatott jogi oldala miatt is nemleges választ kell adni. Az EJEB gyakorlatában megfigyelhető, hogy egyre jobban erősödnek a sértetti jogok, az EJEB több esetben is kiszélesítve értelmezi azokat. Azonban ahhoz, hogy az EJEB ilyen jogértelmezést hajthasson végre, az szükséges, hogy az egyes államokban felmerüljenek olyan jogsértések, amelyek miatt adott személyeknek az emberi

⁴⁹ FRA (2018): i. m. 28.

⁵⁰ *X and Others v. Bulgaria*, No. 22457/16, 2 Februar 2021.

⁵¹ *Malagic v. Croatia*, No. 29417/17, 17 November 2022.

⁵² BÁRD K. (2021): i. m. 148.

jogi bírósághoz kell fordulniuk. Következésképpen azt lehet mondani, hogy az államok igazságszolgáltatási rendszereiben a sértettek még mindig hátrányos, kiszolgáltatott helyzetben vannak, jogaikat nem tudják hatékonyan gyakorolni, emiatt az EJEB-hez kell fordulniuk. Mivel az EJEE megszületésekor nem voltak ennyire hangsúlyosak a sértetti jogok, ezért az egyezmény nem tartalmaz rájuk nézve konkrét rendelkezéseket. Napjainkban sem született még olyan sértetti jogokról szóló katalógus, amelyből a laikus sértettek megismerhetnék jogosítványaikat, emiatt az igazságszolgáltatási rendszerek feladata, hogy megfelelően kioktassák őket.

KISS MÁTÉ JENŐ*

MENEKÜLÉS A PÁRKAPCSOLATI ERŐSZAK BÖRTÖNÉBŐL – II. RÉSZ

AZ AGRESSZOR ÉLETÉRE TÖRŐ BÁNTALMAZOTTAK
CSELEKMÉNYÉNEK MEGÍTÉLÉSE AZ ANGOLSZÁSZ
JOGRENDSZEREKBE

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A kétrészes cikk első epizódjában rávilágítottam, hogy a partnerük részéről elszenvedett bántalmazás áldozatai – akik az esetek túlnyomó többségében nők – különböző okok miatt, de gyakran tényleg nem tudnak kilépni a bántalmazó kapcsolatból. Mivel azt is megtapasztalták, hogy segélykiáltásaira a hatóságok sem tudnak hatékony fellépéssel reagálni, és nem képesek tartósan megvédeni őket a rájuk saját otthonukban leselkedő konkrét és közvetlen veszélyektől, az áldozatok olykor kizárólag abban látják a lehetőséget szenvedéseik spiráljának megtörésére, ha a bántalmazójuk életére törnek. Erre sor kerülhet konfrontatív helyzetben, vagyis egy az agresszor részéről aktuálisan folyamatban lévő vagy közvetlenül fenyegető támadás esetén; vagy nem konfrontatív helyzetben, például az alvó, illetve egyéb okból nyugalmi állapotban lévő agresszor megölésével.

Az első részben bemutattam, hogyan kezelik ezt a helyzetet a kontinentális jogcsalád jogrendszerei, a tanulmány második részében pedig azt tekintem át, hogy az angolszász jogrendszerekben milyen jogi instrumentumokat hívhatnak fel a saját védelmükben azok a bántalmazottak, akik úgy látták, hogy számukra nincs más lehetőség a földi pokolból való szabadulásra, mint az agresszor megölése.

* Kiss Máté Jenő, bírósági titkár, Pesti Központi Kerületi Bíróság.

A BÁNTALMAZÓ MEGÖLÉSÉNEK MEGÍTÉLÉSE AZ ANGOLSZÁSZ JOGRENDSZEREKBE

Az angolszász jogi kultúrákban a kontinentális úttól eltérő megfontolások mentén vizsgálják a bántalmazóval szemben történő fellépés kereteit. Bár összességében a precedensrendszerben sem számottevően kedvezőbb az érintett cselekmények megítélése, számos olyan előremutató felvetéssel találkozhatunk, melyek megfontolásra érdemesek kontinentális keretek között is. Ennek a progresszív szemléletnek a hátterében az áll, hogy a *common law*-ban a joggyakorlat – jellegénél fogva – sokkal gyorsabban volt képes adaptálni a szociológia és a pszichológia kutatási eredményeit. A bántalmazással terhelt családokban elkövetett cselekmények megítélésénél az esküdtszék ma már általában figyelemmel van a bántalmazott nő-szindróma¹ (*battered woman syndrome*, BWS) és a „lassú égés” jelenségére.

Előbbi kifejezés a férfi partnere által rendszeresen bántalmazott nő által produkált viselkedésminták leírására született meg *Lenore E. Walker* 1979-ben megjelent könyvében². A betegség olyan pszichés tünetek összessége, amelyet a férfi partnerek által elkövetett cselekmények nyomán a párkapcsolatban tartósan – akár lelkiileg, akár fizikailag, akár szexuálisan – bántalmazott nő mutat. A betegségek nemzetközi osztályozásának kódrendszerében a BWS *battered person syndrome* néven szerepel, mégpedig a PTSD (poszttraumás stressz zavar) egyik megnyilvánulási formájaként.³ A BWS komolyan befolyásolja a bántalmazottak képét a világról és abban saját magukról, kihat lelkiállapotukra és képességeikre, továbbá hatással lehet olyan döntések meghozatalára, hogy a bántalmazott a kapcsolatból való kilépés helyett partnere megölése mellett dönt.

Utóbbi, már említett pszichológiai jelenséget először az Egyesült Királyságban vette figyelembe a bíróság.⁴ Ennek lényege, hogy a bántalmazottak részben pszichológiai okokból, részben pedig a bántalmazó és az áldozat közötti fizikai különbségek miatt – amire figyelemmel az azonnali válasz hiábavalónak vagy még veszélyesebbnek tűnik – gyakran nem rögtön reagálnak az abúzusra.⁵ Ehelyett az ingerek mintegy kumulálódnak, majd idővel ellenállhatatlan erőben manifesztálódnak. Az említett szakértői bizonyítás tárgyát képező koncepcióknak is köszön-

¹ MCCLENNEN, Joan – KEYS, Amanda M. – DAY, Michele: *Social Work and Family Violence, Second Edition: Theories, Assessment, and Intervention*. Springer, New York, 2016, 184–186.

² WALKER, Lenore E.: *The Battered woman*. Harper and Row, New York, 1979.

³ Betegségek Nemzetközi Osztályozása: ICD-11 6B40 – Az elnevezés gendersemleges.

⁴ Lewes Crown Court (UK), *R v. Ahluwalia* [1989]

⁵ LINKLATERS LLP FOR PENAL REFORM INTERNATIONAL: *Women who kill in response to domestic violence: How do criminal justice systems respond?* Penal Reform International/Linklaters LLP, London, 2016.

hetően a bíróságok nem csak a büntetéskiszabás, de a minősítés szintjén is figyelembe vehetik azt a kontextust, amelyben a cselekményre sor került.⁶

A továbbiakban több angolszász jogrendszer példáján keresztül szemléltetem a bántalmazó megölésének büntetőjogi megítélését. Mindenekelőtt szükséges azonban tisztázni, hogy a *common law*-ban a büntetőjogi felelősség eliminálása és korlátozása a *complete defence* és a *partial defence* alapfogalmai mentén történik. A *complete defence* (teljes védelem) azt jelenti, hogy a terhelt mentesül a felelősségre vonás alól, felmentő ítélet születik. A téma szempontjából a *competent defence* legfontosabb instrumentuma az önvédelem, melynek feltételrendszere a legtöbb országban nagyban hasonlít a jogos védelem hazai szabályaihoz azzal, hogy törvényi fogalmának általában része az észszerűség követelménye, amely széles körű mérlegelést tesz lehetővé. Ezzel szemben a *partial defence* (részleges védelem) a büntetőjogi felelősség korlátozásához vagy enyhítéséhez vezet, akár a minősítés, akár a büntetés kiszabása szintjén.

ANGLIA ÉS WALES

Angliában és Walesben az önvédelemre történő sikeres hivatkozás *complete defence*-t jelent, ezáltal a terhelt mentesül a felelősség alól. A precedensjogban kialakult önvédelmi szabályt az írott jog is rögzíti, elsősorban az 1967-es Criminal Law Act, mely szerint az egyén a bűnmegelőzés, illetve az elkövetők vagy feltételezett elkövetők, illetve a jogellenesen szabadlábon lévő személyek jogszerű letartóztatásának elősegítése érdekében az adott körülmények között észszerű mértékben védekező erőt vethet be.⁷ Bár a *common law* időnként igyekezett teret engedni a szubjektív értékelésnek,⁸ összességében megállapítható, hogy az észszerűséget tisztán objektív mérce szerint kell meghatározni. Ha a terhelt szükségesnek és észszerűnek tartotta is az erő alkalmazását, de az objektív értékelésből más következik, az esküdtszék nem a terhelt javára dönt. Ezen szemlélet figyelmen kívül hagyja, hogy a bántalmazott nők reakciói gyakran nem esnek objektíven meghatározott feltételek közé, sok esetben méltányos volna a személyes körülmények és a veszély szubjektív érzékelésének vizsgálata.⁹ Azok számára, akik nem konfrontatív helyzetben ölik meg bántalmazójukat, az önvédelem sikeres felhívása gyakorlatilag lehetetlen.

⁶ WELKE, Wanja A.: Der „Haustyrannenmord“ im deutschen Straftatsystem: Diskutiert unter Einbeziehung neuerer Tendenzen im common law. *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 37/2004, Heft 1., 16–17.

⁷ Criminal Law Act 1967, s3(1)

⁸ Court of Appeal (UK), *R v. Graham* [1982] 1 W.L.R. 294, 300

⁹ GAUSDEN, Anna C.: *Defences to Murder: A Woman-Centred Analysis*. Master thesis. Durham University, Durham, 2011, 82–83.

A *partial defence*-re történő sikeres hivatkozás esetén a halálos eredményt okozó terheltet az emberölés súlyosabb esete (*murder*) helyett annak enyhébben elbírálandó esete (*manslaughter*) miatt vonják felelősségre, amely lényegesen enyhébb büntetést von maga után. Ezt a megoldást 2009-ig az 1957-es Homicide Act szabályozta, amely szerint a felelősség korlátozása provokáció vagy csökkent felelősség(tudat) (*diminished responsibility*) bizonyításával volt lehetséges. A provokációra való hivatkozás esetén igazolni kellett, hogy a terhelt a másik által mondott vagy tett dolgok hatására önuralmát veszítette és egy észszerűen ítélő ember hasonló provokációra ugyanilyen módon reagált volna.¹⁰ A provokáció szabályozását a feminista szemlélet komoly kritikával illette, rávilágítva, hogy a bántalmazott nők számára gyakorlatilag elérhetetlen a provokációs klauzula által biztosított jogvédelem. Ennek oka, hogy férfiakra írt szabályról van szó, amely nem veszi tekintetbe, hogy a nők jellemzően nem oly módon ölnek, hogy feldühödve elveszítik a kontrollt és azonnal támadnak; figyelmen kívül hagyja a „lassú égés” jelenségét.¹¹

A csökkent felelősség(tudat) hátterében az elmeműködés abnormalitása vagy mentális zavar állhat.¹² A Homicide Act alapján kizárólag a mentális rendellenesség fennállását kellett vizsgálni, a törvény figyelmen kívül hagyta a reakció mögött húzódó tényezőket, azt a társadalmi kontextust, amelyben a cselekményre sor került. A feminista kritika szerint ez a felfogás a bántalmazott nők reakcióit lényegében abnormálisnak bélyegezte, a férfiak bántalmazó magatartását pedig mintegy természetes jelenséggént kezelte.¹³

A Homicide Act szabályainak lazítására több, a közvélemény által éles figyelemmel követett eset után került sor. A törvény merevségére először Kiranjit Ahluwalia ügye¹⁴ hívta fel a figyelmet a nyolcvanas évek végén. Az Indiában született, Londonban élő nő családi nyomásra hozzámert a szintén indiai Deepakhoz, akivel korábban csak egy alkalommal találkozott. A férfi éveken át terrorban tartotta,¹⁵ a gyerekek előtt is rendszeresen tetteleg bántalmazta, és visz-

¹⁰ Homicide Act 1957 s2

¹¹ GAUSDEN, A. (2011): i. m. 12.

¹² The Homicide Act 1957, s2(1)

¹³ GAUSDEN, A. (2011): i. m. 53.

¹⁴ Court of Appeal (UK), *R v. Ahluwalia* [1993] 96 Cr App R 133

¹⁵ Sokat elárul a kapcsolat dinamikájáról az asszony által a férfinak írt következő levél: „*Deepak, if you come back I promise you – I won’t touch black coffee again, I won’t go town every week, I won’t eat green chilli, I ready to leave Chandikah and all my friends, I won’t go near Der Goodie Mohan’s house again, even I am not going to attend Bully’s wedding, I eat too much or all the time so I can get fat, I won’t laugh if you don’t like, I won’t dye my hair even, I don’t go to my neighbour’s house, I won’t ask you for any help.*” (sic) A hibás angolsággal írott levél megközelítő fordítása: „*Deepak, ha visszajössz, megígérem, nem nyúlok többé a feketekávéhoz, nem megyek*

szatérőn – a terhesség alatt is – megerőszakolta feleségét, aki hiába kért segítséget szüleitől, rendre azt a választ kapta, hogy a család becsületén esne csorba, ha elhagyná a férfit. 1989-ben egy este Deepak ismét tetteleg bántalmazta feleségét és megfenyegette, hogy forró vasalóval megégeti az arcát, de erre végül nem került sor. Miután a férfi lefeküdt, a nő egy gyúlékony folyadékkal leöntötte és felgyújtotta a férfit, aki 10 nappal később a kórházban meghalt.

Ahluwaliát letartóztatták és bíróság elé állították. A vád szerint a cselekmény hátterében féltékenység állhatott a férfi egy afférja miatt, illetve kiemelésre került, hogy a nő előre készült a gyilkosságra. *Murder* miatt életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.¹⁶

A per 1992-es újratárgyalása során először mondta ki angol bíróság, hogy bár a provokáció az önkontroll hirtelen elvesztését jelenti, bántalmazás esetén a terhelt egy hosszan tartó provokációra is adhat hirtelen választ. Az ügynek a provokáció értelmezésére gyakorolt nagy hatása ellenére Ahluwalia ítéletét végül a BWS fennállására figyelemmel, csökkent felelősség(tudat) címén változtatta meg a bíróság.¹⁷ A nőt *manslaughter* miatt 3 év 4 hónap szabadságvesztésre ítélték, amelyet addigra kitöltött, ezért szabadon engedték.¹⁸

A második nagy horderejű eset Angliában Sara Thorntoné volt,¹⁹ aki ismétlődő bántalmazás és tízéves lányának halálos megfenyegetése után egyetlen késszúrással megölte férjét. Thorntont *murder* miatt ítélték el és ügyét többször újratárgyalták, mire a bíróság csökkent felelősség(tudat) miatt végül *manslaughter*-re változtatta a minősítést és büntetését csökkentették.

A harmadik ügy Emma Humphreys-é volt,²⁰ aki 17 évesen megölte bántalmazó barátját, miután a férfi prostitúcióra kényszerítette. A lány bűnösségét először szintén *murder* miatt állapították meg, de a *Thornton*- és az *Ahluwalia*-ügyek fényében sikeresen fellebbezett és szabadlábra helyezték, de három évvel később gyógyszertúladagolásban meghalt.²¹

Ez a három ügy komoly hatással volt arra a brit társadalmi vitára, melynek eredményeként a Homicide Act alkalmazása által is erősített nemi sztereotípi-

betente a városba, nem eszem zöld chilit, elhagyom Chandikah-t és az összes barátomat, a közelebe se megyek Der Goodie Mohan házának, nem megyek el Bully esküvőjére, úgyis mindig sokat eszem, ezért elbízom, nem nevetek, ha nem akarod, nem festem be a hajam, nem megyek át a szomszédba és tőled se kérek segítséget.” Lásd ELLISON, Lynn: Coercive and Controlling Men and the Women Who Kill Them. *Wolverhampton Law Journal*, 3, 2019, 24.

¹⁶ ELLISON, L. (2019): i. m. 24.

¹⁷ GAUSDEN, A. (2011): i. m. 57.

¹⁸ ELLISON, L. (2019): i. m. 24.

¹⁹ *Oxford Crown Court (UK), R v Thornton [1996] 1 WLR 1174*

²⁰ *Court of Appeal (UK), R v Humphreys [1995] 4 All ER 1008*

²¹ ELLISON, L. (2019): i. m. 24–25.

ák ellensúlyozása érdekében 2009-ben elfogadásra került a Coroners and Justice Act, ami megreformálta a csökkent felelősség(tudat) által biztosított *partial defence*-t és a provokációs szabályt a kontrollvesztés szabályával helyettesítette. A jogszabály újabban a félelmet és a haragot is az önkontroll elvesztésének igazolható alapjaként ismeri el, elfogadva, hogy a nők gyakran félelem miatt követnek el partnergyilkosságot. Bár a törvény megalkotása során kifejezetten figyelembe vették a fent ismertetett ügyek tapasztalatait, a jogirodalomban megállapítást nyert, hogy a jobbító szándék ellenére a jogszabály nem sokat javított a nők helyzetén, a kontrollvesztés mint új központi fogalom a nők esetében a legkritikább esetben állja meg a helyét, hiszen még mindig jellemzően férfiaknál megfigyelhető viselkedésmintákra épít. Ez továbbra is arra kényszeríti az agresszort megölő bántalmazott nőket, hogy patológiás elmeműködésre hivatkozzanak a védekezés során, ami az agresszor helyett a bántalmazó kapcsolatban maradókat állítja be abnormális személyeknek. A törvény lényegében nem változtat a bántalmazottak helyzetén, továbbra is a csökkent felelősség(tudat) a legelérhetőbb védekezési stratégia számukra.²²

A nők tipikus reakciói a bántalmazásra tehát általában kívül esnek a *complete defence* körén. E paradigma legnagyobb vesztese azon bántalmazott nők, akik igazolhatóan hosszú, szenvedéssel töltött évek után úgy ölték meg a bántalmazójukat, hogy az éppen aludt, mivel az esküdtek előtt objektív szempontból nem tudják igazolni, hogy lépésük ésszerű volt.²³

SKÓCIA

Bár a Criminal Law Act legtöbb rendelkezésének és a Coroners and Justice Actnek a hatálya nem terjed ki Skóciára, itt is hasonló szabályozással találkozunk, mint Nagy-Britannia déli részén. *Lewis Walker* skót kutató mutat rá, hogy a gyilkossággal vádolt bántalmazottak alapvetően a skót jogrendszerben is három irányban védekezhetnek: hivatkozhatnak önvédelemre, provokációra és csökkent felelősség(tudat)ra, de valójában egyik lehetőség sincs tekintettel arra, hogy a bántalmazottak többnyire nők.²⁴ Kiemeli, önvédelemre csak akkor hivatkozhat az agresszort megölő bántalmazott, ha folyamatban lévő támadást hárít el, de akkor sem mindig,²⁵ a provokáció mint felelősséget enyhítő szabály pedig klasszikusan férfiakra írt klauzula, és a skót esküdtszék sem mutat

²² GAUSDEN, A. (2011): i. m. 15–16.

²³ Uo. 82–83.

²⁴ WALKER, Lewis: Defending the Abused: A Critical Examination of the Defences Afforded to Victims of Domestic Abuse Who Kill. *Aberdeen Student Law Review*, 11, 2022, 194.

²⁵ WALKER, L. (2022): i. m. 197.

hajlandóságot, hogy elismerje: a férfi is kiprovokálhatja a nő tettlegességét.²⁶ A csökkent felelősség(tudat) ennek ellenére időnként megállja a helyét az esküdtszék előtt, a védekezési stratégiában gyakori a BWS által okozott mentális zavarra történő hivatkozás.²⁷

Rachel McPherson, a University of Glasgow kutatója nemrégiben skót bíróságokon végzett empirikus kutatást olyan ügyekkel kapcsolatban, amelyekben nők kényszerültek önvédelemből erőszakhoz folyamodni. Az adatok azt mutatják, hogy bár a női vádlottak gyakran hivatkoznak önvédelemre, halálos eredmény esetén például az elmúlt tíz évben egyetlen nőt sem mentettek fel ezen a jogcímen. Kutatásának legfontosabb eredménye és konklúziója, hogy az önvédelem gyakorlatilag nem elérhető hivatkozási alap a bántalmazójukra támadó nők számára.²⁸

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az Egyesült Államokban alapvetően két doktrína mentén alakulnak az önvédelem – mint *complete defence* – gyakorlásának keretei. A Model Penal Code által is alkalmazott *duty to retreat* doktrínája²⁹ a *retreat to the wall* (a falig hátrálás, visszavonulás) ősi elvéből származik, és azt jelenti, hogy támadás elhárítása érdekében halálos erő alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a megtámadott minden megtett, ami lehetséges, hogy biztonságosan elmeneküljön és elkerülje a halálos eredményt.³⁰ Ezzel szemben a *stand your ground* doktrína szerint az emberek akkor alkalmazhatnak halálos erőt, ha észszerűen úgy vélik, hogy ez bizonyos erőszakos bűncselekmények elleni védekezéshez szükséges és jogszerűen tartózkodnak az adott helyen. Ahol a *stand your ground* elv érvényesül, a megtámadottak tehát nem kötelesek elmenekülni, mielőtt halálos erőt alkalmaznának önvédelmi céllal.³¹ Az első elv kulcsfogalma a visszavonulás, amely sok tekintetben hasonlít a magyar jogból ismert kitérés kötelezettségére; a *stand your ground* ezzel szemben lényegében egyfajta többletfeltételekhez kötött szembeszállási jognak feleltethető meg.

²⁶ Uo. 196.

²⁷ Uo. 199.

²⁸ MCPHERSON, Rachel: Women and self-defence: An empirical and doctrinal analysis. *International Journal of Law in Context*, 18(4), 2022, 461–475.

²⁹ Model Penal Code § 3.04(2)(b)(ii).

³⁰ BROWN, Richard M.: *No Duty to Retreat – Violence and Values in American History and Society*. Oxford University Press, 1992, 3–4.

³¹ RANDALL, Mark – DEBOER, Hendrik: *The Castle Doctrine and the Stand-your-ground Law*. OLR Research Report, 2012-R-0172. Connecticut General Assembly, Office of Legislative Research, Hartford, 2012.

Ha családon belüli erőszakról van szó, a *stand your ground*-törvények sem érvényesülnek a maguk teljességében. Az esküdtszék a legtöbb esetben elvárja, hogy azok az abuzált nők, akik végül halálos erő alkalmazásához folyamodnak, mindent megtegyenek azért, hogy elkerüljék a támadást és az emberélet kioltását.³² Esetükben a visszavonulás sokkal hátrányosabb, mint azok esetében, akiket idegenek támadnak meg: az esküdtszék értelmezése szerint ezen elvárás gyakran akár a gyermekek hátrahagyásával a közös otthon elhagyását is magában foglalja.³³

A szemlélet kritikusai újabban előszeretettel hivatkoznak az ún. *castle doctrine*-re, avagy várdoktrínára. A precedensjogban évszázadok alatt kikristályosodott elv a személy által törvényesen elfoglalt helyet (például otthont, munkahelyet vagy járművet) olyan helyként jelöli ki, ahol az adott személy védelmet élvez, és bizonyos körülmények között úgy alkalmazhat (akár halálos) erőszakot annak érdekében, hogy megvédje magát egy behatoló ellen, hogy mentesül a felelősségre vonás alól.³⁴ A várdoktrína alapján az egyén nem köteles „visszavonulni a falhoz”, ha a saját otthonában támadják meg. Ez az elv tehát felülírhatja a „falig hátrálás” követelményét, és az egyén még akkor is alkalmazhat halálos erőt az agresszorral szemben, ha a biztonságos visszavonulás egyébként lehetséges.

E doktrína alkalmazása nem egyértelmű azokban az esetekben, amikor az áldozat és az elkövető ugyanazon a „váron” osztoznak. Bár az elv explicite nem tesz különbséget a férfiak és a nők között, az esküdtszék (és a közvélemény) sok esetben a nőtől követeli meg, hogy távozzon. Egyes államok nem foglalkoznak külön a kérdéssel, más államok kifejezetten a várdoktrína alóli kivételként jelölték meg a párkapcsolati erőszakot.³⁵

Számos kritika érte azt a bírósági gyakorlatot, amely kizárja a várdoktrína által biztosított védelemből azokat, akik együtt élnek a támadóval.³⁶ E hangok szerint ez a doktrína szándékos félreértelmezése, az amerikai jogrendszerben ugyanis alapvetően nem a tulajdon- és birtokviszonyok védelmében, hanem a lakóhelyen történő védekezés lehetőségének biztosítása érdekében alakult ki ez a szabály.³⁷ Fontos érv továbbá a doktrína kiterjesztő értelmezése mellett, hogy

³² MESSERSCHMIDT, Cristina G.: A Victim of Abuse Should Still Have a Castle: The Applicability of the Castle Doctrine to Instances of Domestic Violence. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 106(3), 2016, 593.

³³ MESSERSCHMIDT, C. (2016): i. m. 594.

³⁴ RANDALL, M. – DEBOER, H. (2012): i. m.

³⁵ MESSERSCHMIDT, C. (2016): i. m. 593.

³⁶ Uo. 617–618.

³⁷ SUK, Jeannie C.: The True Woman: Scenes from the Law of Self-Defense. *Harvard Journal of Law & Gender*, 31(2), 2008, 237–276., 242.

a családon belüli erőszak dinamikájából következően a bántalmazottak legtöbb esetben már nem tudnak tovább hátrálni, vagy a következő lépés az otthonuk elhagyását jelentené, ami sok esetben az évek alatt kialakult tanult tehetetlenségérzés miatt lehetetlennek tűnik.³⁸ Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a távozás megkövetelése a nőktől nemcsak méltánytalan, de veszélyes is: a férfiak akkor a leginkább erőszakosak a nőkkel szemben, miután elhagyták őket,³⁹ vagy ezt a kérdéskört egyáltalán szóba hozzák.

Az egyes államokban a bántalmazással szembeni védekezés (szembeszállás) keretei meglehetősen eltérően alakulnak. Bár már több mint negyven állam hozott olyan törvényeket, amelyek a várdoktrína mentén próbálják bővíteni az abuzált nők védekezési lehetőségeit,⁴⁰ ezek még mindig gyerekcipőben járnak, és a huszonhárom *stand your ground* törvénnyel rendelkező állam közül csak négy⁴¹ biztosít explicit elismerést és védelmet a családon belüli erőszak áldozatainak. Nyolc állam⁴² megköveteli a családon belüli erőszak áldozataitól a visszavonulást, mielőtt halálos erővel reagálnának. Ezen kötelezettség alól kevés kivételt enged a törvény, ilyen például, ha távoltartást rendeltek el a bántalmazóval szemben.⁴³

Az alábbiakban négy állam szabályozását és bírósági gyakorlatát mutatom be, amelyek rávilágítanak arra, hogy az egyes államok milyen különböző módon értékelik ugyanazt a cselekményt.

Minnesotában a visszavonulási kötelezettség a fő szabály, ez alól az az eset kivétel, ha az egyént az otthonában támadják meg.⁴⁴ Az ezredfordulón felmerült a kérdés, hogy ez utóbbi szabály, a várdoktrína a családon belüli erőszak eseteire is vonatkozik-e. Az állam legfelsőbb bírósága egy korszakos jelentőségű döntésében felmérte annak lehetséges hatását a bántalmazott nőkre, ha nem alkalmazzák a várdoktrínát az együtt élő személyek esetén, és megállapította, hogy a támadásnak kitett szülőnek nem kell elhagynia gyermekeit.⁴⁵ A bíróság a biztonság fogalmának középpontba állításával rögzítette: az önvédelemből való visszavonulás fogalma szükségszerűen magában foglal egy biztonságosabb

³⁸ MESSERSCHMIDT, C. (2016): i. m. 618.

³⁹ HAMILTON, Barbara – SHEEHY, Elizabeth: Thrice Punished: Battered Women, Criminal Law and Disinheritance. *Southern Cross University Law Review*, 8, 2004, 96–130., 102.

⁴⁰ SUK, J. (2008): i. m. 237. Erre példa New Jersey lent bemutatott esete.

⁴¹ Arizona, Georgia, Kentucky és Michigan.

⁴² Alabama, Arizona, Florida, Kentucky, Michigan, Oklahoma, Dél-Karolina és Tennessee.

⁴³ MESSERSCHMIDT, C. (2016): i. m. 610.

⁴⁴ AGGERGAARD, Steven P.: Criminal Law – Retreat from Reason: How Minnesota's New No-Retreat Rule Confuses the Law and Cries for Alteration – *State v. Glowacki*. *William Mitchell Law Review*, 29(2), 2002, 675–676.

⁴⁵ Supreme Court of Minnesota, *State v. Glowacki*, No. C8-99-1507. (Minn. 2001)

menedéket, ha azonban az erőszak pontosan azon a helyen történik, amelynek menedékül kellene szolgálnia, alapvetően igazságtalan lenne az ott élőt visszavonulásra kényszeríteni.⁴⁶

A várdoktrína Ohio államban is alkalmazandó az otthonukban megtámadott egyénekre. A Legfelsőbb Bíróság jogorvoslati eljárásban felmentette azt a nőt, aki lelőtte az őt hosszú ideje terrorban tartó és aktuálisan is halálosan fenyegető élettársát, mert nem volt kötelessége visszavonulni a saját otthonában. Ha azonban az elhunyt férfinak sikerült volna elvennie tőle a fegyvert és megölte volna a nőt, nem hivatkozhatott volna a várdoktrínára, mert ő okozta a konfliktust.⁴⁷

Pennsylvániában a Legfelsőbb Bíróság egyértelműen kimondta, hogy a bántalmazó partnerrel szemben védekező egyénnek nincs visszavonulási kötelezettsége, az önvédelemből fellépő élettársnak nem kell a „falig” hátrálnia.⁴⁸

New Jersey-ben a törvény a közelmúltig a várdoktrína alóli kivételként jelölte meg a párkapcsolati erőszakot, ennek eredményeként szélsőségesen eltérő módon határozta meg az idegen, illetve a partner támadásával szembeni védekezés kereteit. A törvény visszavonulási kötelezettség nélkül megengedte az egyénnek, hogy megvédje magát a behatolókkal szemben, de ugyanettől az egyéntől megkövetelte, hogy távozzon a közös otthonból, mielőtt halálos erőszakot alkalmazna bántalmazó élettársával szemben.⁴⁹ Szemléletes fiktív példával mutatja be a helyzet abszurditását *Melissa Wheatcroft*: New Jersey-ben egy nő lefekvéshez készülődik, miközben hangokat hall a bejárati ajtó felől, majd egyre közeledő lépteket a folyosón: valaki betört hozzá. Lassan előveszi a fegyverét az ágy alól és élesíti azt. Már az ajtóra szegezett fegyverrel várja, hogy kinyíljon a szobája ajtaja. Az éj csendjét egy lövés hangja szakítja meg. A nő a betörő megölése után a várdoktrína alkalmazásával büntetlenségre számíthat. Ugyanezen éjszakán az állam egy másik pontján lefekvéshez készülődik egy nő, s közben imádkozik, hogy amikor a férje hazatér, ne bántsa őt megint. Az agresszor érkezése után a feleségére támad, akinek ezúttal az élete is veszélybe kerül. Tőle ugyanakkor azt várja el a jog, hogy gondosan elemezze a helyzetet, latolgassa, mekkora az esélye arra, hogy ki tud menekülni a lakásból férje mellett.⁵⁰

A számos igazságtalan döntést követően a tagállami büntetőkódex módosítása folytán a bántalmazottakat szélesebb körben illeti meg a kitérés nélküli

⁴⁶ AGGERGAARD, S. (2002): i. m. 681.

⁴⁷ Supreme Court of Ohio, *State v. Thomas*, Nos 95-1837 (Ohio 1997)

⁴⁸ MESSERSCHMIDT, C. (2016): i. m. 619.

⁴⁹ Uo. 618.

⁵⁰ WHEATCROFT, Melissa: Duty to Retreat for Cohabitants – In New Jersey a Battered Spouse's Home is not her Castle. *Rutgers Law Journal*, 30, 1999, 539–540.

szembeszállási jog. Az általános kitérés kötelezettség kivételként rögzíti a törvény, hogy a megtámadott saját otthonában nem köteles kitérni a támadás elől.⁵¹

Fontos hozzátenni az előbbiekhöz, hogy amennyiben a szembeszállás joga a *stand your ground*-törvény vagy a várdoktrína folytán meg is illeti a bántalmazottat, vizsgálni kell az önvédelem mint *complete defence* alkalmazásának további feltételeit. Az amerikai büntetőtörvények önvédelmi klauzuláinak jellemző követelménye, hogy a védekező észszerűen abban a hitben legyen, hogy közvetlen veszélyben van. Abban a körben, hogy az érintett személy számára mi volt észszerű, a bíróság gyakran támaszkodik szakértői bizonyítékokra, így a BWS és a „lassú égés” koncepciójára annak megállapítása érdekében, hogy az érintett személy a vele korábban történetekre figyelemmel láthatta-e úgy, élete vagy testi épsége veszélyben van.⁵² Miután napjainkban a BWS bírósági alkalmazását számos kritika érte, mert patológiás jelenségnek láttatja a bántalmazott fellépését, napjainkban már több államban a bántalmazó előzményeket (*a history of abuse*) veszik figyelembe az észszerűség megítélése során.⁵³

Mindazonáltal a legtöbb államban jellemző gyakorlat szerint ez a feltétel kizárólag akkor teljesül, ha az ölési cselekményre konfrontatív helyzetben kerül sor, az alvó agresszort megölő bántalmazott védelmében kifejtett legtöbb próbálkozás kudarcot vallott.

Jellemző eset az amerikai szakirodalomban részletesen tárgyalta Judy Norman ügye.⁵⁴ Judy évekig tűrte, hogy a férje szó szerint úgy bánjon vele, mint egy kutyával. A nőnek időnként négykézláb kellett járnia, ha nem ugatott, a férje megverte, gyakran kutyatápot kellett ennie a kutyatálból és a kópadlón kellett aludnia. A férfi amellet, hogy prostitúcióra kényszerítette, rendszeresen durván bántalmazta is a nőt, előfordult, hogy terhesen lelökte a lépcsőn, amitől idejekorán beindult a szülés, de arra is volt példa, hogy üvegtárgyakat tört el a nő arcán. Egy nap az asszony álmában lelötte a férfit.⁵⁵ Az esküdszék szerint Judy Norman nem hihette észszerűen, hogy közvetlen veszély fenyegeti és elítélte őt *manslaughter* miatt. A fellebbviteli bíróság ezzel szemben úgy látta, azáltal, hogy a férfi elaludt, csak pillanatnyi szünet állt be abban az egyébként fennálló terrorban, amely közvetlen veszélyt jelent az életre és a testi épségre, így Judy észszerűen hitte, hogy közvetlen veszélyben van. North Carolina Legfelsőbb

⁵¹ The New Jersey Code of Criminal Justice, NJ Rev Stat § 2C:3-4 (2013)

⁵² LINKLATERS LLP FOR PENAL REFORM INTERNATIONAL (2016): i. m. 78. és 88.

⁵³ Uo. 5.

⁵⁴ Supreme Court of North Carolina (US), *Stave v. Norman*, 89 N.C. App. 384, 366 S.E.2d 586 (N. C. 1988)

⁵⁵ DRESSLER, Joshua: Battered Women and Sleeping Abusers: Some Reflections. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 3, 2006, 459–461.

Bírósága az elsőfokú fórummal egyezően értékelte az esetet, eszerint Judynak bőven volt ideje más megoldást találni arra, hogy megvédje magát, a veszély az alvó férfire figyelemmel nem tekinthető közvetlennek, következésképpen Judy nem önvédelmi helyzetben cselekedett.⁵⁶

Látható tehát, hogy attól függően, melyik államban él a bántalmazott, védekezésének keretei eltérően alakulnak. Ha patriarchális szemléletű államban kerül sor a védekezésre, az agresszort megölő bántalmazott könnyedén börtönben találhatja magát, de ha érzékenyebb szabályozású államról van szó, akkor sem biztos, hogy az ügyében eljáró esküdtszék kontextusba fogja helyezni a cselekményt és tekintetbe veszi az erőviszonyok területén fennálló különbségeket, illetve azt, hogy a bántalmazott a legtöbb esetben már visszavonult egészen addig, ameddig képes volt visszavonulni. Ha pedig a halálos erő alkalmazására nem konfrontatív helyzetben került sor, az önvédelemre való hivatkozás szinte reménytelen.

KANADA

Az Egyesült Államoktól északra, Kanadában már viszonylag korán lényegesen progresszívebb szemlélettel találkozhattunk. A bíróság egy elhíresült ügyben már a kilencvenes évek elején alkalmazhatónak találta az önvédelem szabályait arra a nőre, aki akkor ölte meg az őt hosszú ideje terrorban tartó élettársát, amikor az éppen passzív volt. A bíróság rögzítette, hogy ilyen esetekben a bántalmazás mint háttér feltárása nem mellőzhető, ez segíthet ugyanis megérteni, hogy a kilépés helyett miért a fegyver mellett döntenek a bántalmazott személyek. A *Lavallee*-ügy nem csak a kanadai, de az amerikai szakirodalomban is a feminista ítékezés hivatkozási alapjává vált.⁵⁷

Angelique Lavallee 1986-ban fejbe lőtte a férfit, akivel több mint három éve együtt élt. *Manslaughter* miatt kellett bíróság elé állnia. Védekezésének lényege szerint a férfi hosszú ideje bántalmazta, és a végzetes napon is azzal fenyegetőzött, hogy egyiküknek meg kell halnia. Ő maga adta Angelique-nek a fegyvert, aki más kiutat nem látván a pokolból először magát akarta fejbe lőni, de végül a szobából éppen kilépni készülő férfit lőtte le.⁵⁸ A bíróság előtt a büntetőkódex önvédelmi szabályaira hivatkozott. Az akkor hatályos szöveg⁵⁹ szerint azt kellett bizonyítania, hogy attól való észszerű félelem mellett cselekedett, hogy a férfi

⁵⁶ MAHONEY, Martha R.: Misunderstanding Judy Norman: Theory as Cause and Consequence. *Connecticut Law Review*, 51(3), 2019, 676.

⁵⁷ Lásd például ANGEL, Marina: Why Judy Norman Acted in Reasonable Self-Defense: An Abused Woman and a Sleeping Man. *Buffalo Women's Law Journal*, 16, 2007, 88.

⁵⁸ STUESSER, Lee: The "Defence" of "Battered Women Syndrome" in Canada, 1990 19-1. *Manitoba Law Journal*, 195, 1990, 195–196.

⁵⁹ The New Jersey Code of Criminal Justice, NJ Rev Stat § 2C:3-4 (2013)

megöli vagy súlyosan megsebesíti, ezért észszerűen feltételezte, hogy más módon nem tudja magát megvédeni a haláltól vagy bántalmazástól.

Az elsőfokú bíróságon kulcsfontosságú bizonyíték volt a védelem pszichiáter szakértőjének véleménye, amely tudatosította az esküdtszékben a hosszan tartó bántalmazás nőkre gyakorolt hatásait és azt, hogy egy bántalmazott nő lépései az ő szemszögéből miért teljesítik a törvény által előírt észszerűségi követelményt. A szakértő előadta, hogy Lavallee olyan viselkedésmintát mutatott, amely a bántalmazott nőknél gyakran tapasztalható, ez a már többször említett BWS. A nő a bántalmazás ciklikus jellege folytán a feszültség fokozódásából képes volt megjósolni, hogy egy végzetes támadás küszöbén áll, és a tanult tehetetlensége miatt képtelen volt kilépni a kapcsolatból, úgy látta, hogy egyetlen védelmi eszköze az, ha megöli a bántalmazóját. Ezek a lépések a BWS-ben szenvedő nők jelentős részénél megfigyelhetők. Az esküdtszék elfogadta a szakvéleményt és az alapján megállapította, hogy Lavallee teljesítette az önvédelem törvényi feltételeit.⁶⁰

A felmentő ítéletet a másodfokú bíróság megváltoztatta, a szakvéleményt kizárta a bizonyítékok köréből, a Legfelsőbb Bíróság azonban az elsőfokú ítélettel értett egyet. Kiemelte, hogy a szakértő több szempontból is segítheti az esküdtszékét abban, hogy méltányosan értékelje egy bántalmazott nő önvédelmi hivatkozását. A szakértő eloszlathatja a megtépzott nőkkel kapcsolatos mítoszokat és sztereotípiákat, segíthet megmagyarázni, hogy egy bántalmazott nő miért érzékeli észszerűen halálosnak a közelgő támadást akkor, amikor egy külső szemlélő ezt máshogy látná, továbbá azt is tisztázhatja, hogy a nők gyakorta miért maradnak benne a bántalmazó kapcsolatban. Összességében a szakértői bizonyítékok segíthetik az esküdtszékét abban, hogy a vádlottat észszerűen cselekvő személynek tekintse azáltal, hogy elmagyarázzák, miként reagál egy bántalmazott nő és miért reagál éppen úgy.⁶¹

Míg a feminista szemlélet általában a gender-alapú különbségekre érzékeny bírói gyakorlat ékes példájaként élte a kanadai ítéletet, e döntés is maga után vont a kritikát, mely szerint a BWS-re való hivatkozás hosszútávon azt az üzenetet közvetítheti, hogy a bántalmazó kapcsolatban maradó nők egy „szindrómában” szenvednek, melynek folytán lépésük patológiásnak értékelhető.⁶²

A korábban meglehetősen kazuisztikus kanadai önvédelmi szabályozást a 2010-es évek elején teljesen átalakították, lényegesen leegyszerűsítették.⁶³ Az

⁶⁰ SHAFFER, Martha: The Battered Woman Syndrome Revisited: Some Complicating Thoughts Five Years after R. v. Lavallee. *The University of Toronto Law Journal*, 47(1), 1997, 3–4.

⁶¹ SHAFFER, M. (1997): i. m. 5–6.

⁶² Uo. 1.

⁶³ Government of Canada: Bill C-26 (S.C. 2012 c. 9) Reforms to Self-Defence and Defence

észszerűség az új szabályok szerint is kulcsfogalom; annak megítélése során azonban, hogy mi számít észszerűnek, a védekező, a többi érintett és a cselekmény lényeges körülményeit is vizsgálni kell. Utóbbi körben fel kell tární és figyelembe kell venni többek között az incidensben részt vevő felek testfelépítését, életkorát, nemét és fizikai képességeit, a köztük fennálló kapcsolat jellegét, időtartamát és előzményeit, ideértve az erőszak, fenyegetés korábbi alkalmazását és bármely releváns előzményt.⁶⁴

Az új szabályozás tehát nem engedi figyelmen kívül hagyni azt a kontextust, amelyben a cselekményre sor került, és segíti az esküdteket annak megértésében, hogy a bántalmazott nő miért azt a lépést tette meg, amely kívülálló szemlélő számára sokszor nem érthető vagy eltűzött lehet.

AUSZTRÁLIA

Az önvédelem – mint felelősséget elimináló ok – az ausztrál büntető kódexekben is szabályozva van. A legrégebbi – számos módosítással – jelenleg is hatályos ausztrál szövetségi állami büntető kódex,⁶⁵ az 1899-es Queensland Criminal Code Act rögzíti, hogy csak az elhárításhoz észszerűen szükséges mértékben van helye erőszak alkalmazásának. Halál vagy súlyos testi sérülés védekezésként csak akkor idézhető elő jogszerűen, ha feltehető, hogy a támadás is ilyen következményekkel fenyeget és az elhárítás más módon nem lehetséges.⁶⁶ Itt is nehéz helyzetben vannak tehát azok a bántalmazottak, akik álmában ölik meg az agresszort. Bár a közvetlen fenyegetettség a precedensjog alapján⁶⁷ formálisan már nem feltétele a védekezésnek és kitérés kötelezettség sincsen, a közvetlen sérelem nyilvánvaló hiánya, a menekülési lehetőség fennállása vagy a halálos erő alkalmazásának lehetősége olyan körülmények között, amikor enyhébb válasz is elegendő lett volna, az esküdtszéket arra a döntésre vezethetik, hogy ne fogadja el az önvédelmi hivatkozást. Abban a körben ugyanis, hogy a terhelt mit hitt „észszerűen szükségesnek”, továbbra is ezeket a körülményeket fogja vizsgálni.⁶⁸ Az „észszerű szükségesség” az ausztrál bíróságon szubjektív mércét

of Property: Technical Guide for Practitioners.

⁶⁴ Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46) 34(2) amended by Bill C-26 (S.C. 2012 c. 9)

⁶⁵ FILÓ Mihály – KISS Máté Jenő: Az öngyilkossághoz nyújtott orvosi segítség büntetőjogi megítélése. In: FILÓ Mihály (szerk.): *Autonómia, életvédelem, jogbiztonság*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022, 160.

⁶⁶ Queensland Criminal Code Act, Section 271. (1)-(2)

⁶⁷ High Court of Australia (AU), *Fadil Zecevic v. the Director of Public Prosecutors* (Vic), 1 July 1987

⁶⁸ HUBBLE, Gail: Feminism and the Battered Woman: The Limits of Self-Defence in the Context of Domestic Violence. *Current Issues in Criminal Justice*, 9(2), 1997, 113–114.

jelent, nem az lényeges, hogy valójában mi volt szükséges, hanem hogyan látta a helyzetet a védekező.⁶⁹

A halálos erő alkalmazásának szükségességébe vetett őszinte hit nem elegendő a felmentéshez, a sikerhez az szükséges, hogy ez a hit észszerű legyen.⁷⁰ Victorianban, Nyugat-Ausztráliában és Queenslandben is tettek lépéseket, hogy az észszerűség, illetve az ebbe vetett hit vizsgálata során a bántalmazás kontextusát úgyszintén vizsgálat tárgyává tegye a bíróság.⁷¹

Victoria állam jutott a legmesszebb, hiszen ott a kormány elismerte, hogy a családon belüli erőszak terheltté váló áldozatait kellő érzékenységgel szükséges kezelni. Sajátos megközelítéssel, a bizonyítás szabályainak megreformálásával, illetve a családon belüli erőszak természetére és dinamikájára vonatkozó részletes esküdtszéki utasításokkal igyekeztek enyhíteni a patriarchális hagyományok nyomásán. A 2005-ben bevezetett, majd 2014-ben finomra hangolt reformok által nem mellőzhető az ügy hátterének, a családon belüli erőszaknak a részletes feltárása, ha a bántalmazott megöli az agresszort.⁷² Ebben a körben figyelembe kell venni a bántalmazó kapcsolatok általános dinamikáját, az erőszak körforgását és annak okait, hogy a bántalmazottak a kilépés helyett benne maradnak a kapcsolatban, és hogy egyesek ahelyett, hogy jelentenék az esetet, miért ölik meg a bántalmazót.⁷³ A részletes bizonyítás lehetővé teszi a bírák és az esküdtek számára, hogy a bántalmazottak helyzetét mintegy átélve méltányosabban döntsenek arról, észszerű volt-e a halálos erejű fellépés.⁷⁴ Fontos adalék, hogy a rendkívül progresszív szemléletű szabályozás külön kiemeli: a családon belüli erőszakkal szembeni védekezésnek nem azonnali sérelemmel szemben is helye van.⁷⁵

ÖSSZEGZÉS

Összességében megállapítható, hogy az angolszász jogrendszerekben a *partial defence*- és a *complete defence*-hivatkozások esetén is figyelembe veszik a BWS és a „lassú égés” koncepcióit, amelyek szakértői bizonyítás tárgyát képezik. Az agresszor megölését ezáltal lényegesen könnyebben a bántalmazás, az erőszak

⁶⁹ HUBBLE, G. (1997): i. m. 116.

⁷⁰ HOPKINS, Anthony – EASTEAL, Patricia: Walking in Her Shoes: Battered Women Who Kill in Victoria, Western Australia and Queensland. *Alternative Law Journal*, 35(3), 2010, 136.

⁷¹ HOPKINS, A. – EASTEAL, P. (2010): i. m. 136.

⁷² FITZ-GIBBON, Kate – VANNIER, Marion: Domestic Violence and the Gendered Law of Self-Defence in France: The Case of Jacqueline Sauvage. *Feminist Legal Studies*, 25(3), 2017, 324.

⁷³ FITZ-GIBBON, K. – VANNIER, M. (2017): i. m.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Crimes (Homicide) Act 2005 (Vic.) Section 9AH

körének kontextusába tudja helyezni az esküdtszék. Hozzá kell tenni, hogy míg a kontinentális jogrendszerekben a joggyakorlat még csak ismerkedik a pszichológiai fogalmakkal, addig a *common law* országokban már egyenesen a BWS fogalmának hiteltelenedéséről beszélnek, mert bár alkalmazásával számos, az agresszort megölő nőnek kellett enyhébb következményekkel szembenéznie, a fogalomra történő bírósági hivatkozás azt az üzenetet közvetíti, hogy a bántalmazó kapcsolatban maradó nő döntése akkor is egy „szindróma” tünete, ha az adott esetben teljesen racionális.⁷⁶

Az mindenesetre vitathatatlan, hogy ezek a fogalmak a tanult tehetetlenség koncepciójával együtt sokat tettek azért, hogy a bíróság (és a társadalom) tudatosságát és érzékenységét fokozzák a bántalmazás jelenségével kapcsolatban.

Az angolszász jogrendszerekben tehát nemcsak a büntetéskiszabás szintjén próbálják kezelni a problémát, hanem multidiszciplináris megfontolások adaptálásával a minősítés szintén is (például *murder* helyett *manslaughter*). Emellett számos olyan progresszív törekvéssel találkozhatunk, melyek megfontolásra érdemesek a kontinentális jogi környezetben is. Ide tartozik például az önvédelem vizsgálata során értékelendő körülmények törvényi rögzítése, az eljárás tárgyát képező cselekmény hátterének kötelező feltárása azokban az ügyekben, amelyekben felmerül a családon belüli erőszak mint előzmény, továbbá a jogos védelem kritériumainak értelmezésére nézve adott jogszabályi utasítás, amely figyelembe veszi, hogy a védekezés tekintetében nem ugyanaz várható el egy férfitől és egy nőtől, illetve attól, akit a nyílt utcán egy idegen támad meg, mint akit a zárt ajtók mögött az a személy bántalmaz, akiben egykor megbízott, akit szeretett.

⁷⁶ ELLISON, L. (2019): i. m. 24.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BELOVICS Ervin – BÉRCES Viktor: *Büntető eljárásjog. A büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény) tankönyve, 2023. szeptemberi kiadás.*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

Ann Wolbert BURGESS – Steven Matthew CONSTANTINE:
Gyilkos mintázatok. Miért lesz valakiből sorozatgyilkos és hogyan lehet megállítani? (Fordító: Babits Péter)
Libri Könyvkiadó, Budapest, 2023

FENYVESI Csaba: *Színes bűnügyek: igaz történetek és kriminalisztikai esettanulmányok*
Kódex Kiadó, Pécs, 2023

KORINEK László: *Paradoxonok a kriminológiában*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

Richard SUSSKIND: *Online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője*
(Fordító: OSZTOVITS András)
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

VAJDA János: *Csak a pszichológusom jelenlétében!*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

EURÓPAI UNIÓS JOG

ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka: *Európa utazása. Integrációtörténet*
Harmadik kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023

CZELLECH Botond – KÖLCSÉNYI Soma – KURUCZ Mária – OCSKÓ Katalin –
SUBASICZ Éva – VÁRADI Ágnes – VÁRAI-JEGES Adrienn – WOPERA Zsuzsa
(szerk.): *A Brüsszel IIb rendelet kommentárja. A határon átnyúló házassági és
szülői felelősséggel kapcsolatos eljárások, jogellenes gyermekelviteli ügyek*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

GURISEV-PAP Viola – GYENEY Laura (szerk.) – KÁRTYÁS Gábor –
KURUNCZI Gábor – SZABÓ Marcel (szerk.): *Az uniós polgárság jelene és
jövője: úton az egységes európai állampolgárság felé?*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

KÖZIGAZGATÁSI JOG, PÉNZÜGYI JOG

ORBÁN Szabolcs (szerk.): *Az általános közigazgatási rendtartás
magyarázata. A közigazgatási eljárás szabályai I. Második, aktualizált,
bővített kiadás*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

SZILOVICS Csaba – ERCSEY Zsombor: *Pénzügyi jog*
Novissima Kiadó, Budapest, 2023

SZUPERA Péter (szerk.): *A közigazgatási perrendtartás magyarázata.
A közigazgatási eljárás szabályai II. Második, aktualizált, bővített kiadás*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

TOMASOVSKY Edit: *A követő jog alapproblémái és szabályozási kérdései*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJOG

ANKA Tibor: *Öröklési jog – Hagyatéki eljárás. Harmadik, bővített
és aktualizált kiadás*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

B. SZABÓ Gábor – ILLÉS István – KOLOZS Borbála – MENYHEI Ákos –
SÁNDOR István: *A bizalmi vagyonkezelés. Harmadik, bővített
és aktualizált kiadás*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

GAÁL János – KAJÓ Cecília: *Birtokvédelmi kézikönyv*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

GÁL Judit – KODAY Zsuzsanna – MONDOK Edit: *Társasági és cégjogi irat-
mintatár. Negyedik, átdolgozott, 2023. évi kiadás*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

GELENCSÉR Dániel – WELLMANN György (szerk.): *Polgári jogi szerződések
tára. Szerződésminták a társasági, a családi, a dologi, a kötelmi és az öröklési
jog köréből, összesen 174 iratminta*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

HORVÁTH István – SZLADOVNYIK Krisztina:
A Munka Törvénykönyve magyarázata
Vezinfo Kiadó, Budapest, 2023